

B. E. FORSELIUSE SELTS

Forseľiuse Sömmid

2014

22

Risti kooli õpetajad 18. juunil 2014, Forseliuse park, Tartu.

1. rida vasakult: Pille Heinleht, Liia Põhjakas, Tatjana Kuuse, Tiina Sildre, Krista Kohtla, Liina Kallas, Kaie Kuuse, Ilona Kõiv, Madis Linnamägi (F selts).
 2. ja 3. rida: Jüri Alter (direktor), Pille Laide, Toivo Toompuu, Tiia Tait, Maire Ülevärva, Lembit Treimann, Siiri Uusküla, Luule Schmidt, Marika Alter, Margot Teinemaa, Margus Teinemaa, Meelis Kõiv. Direktor Jüri Alter (vasakult teine) oli 300-aastaste koolide liikumise ajal 1986–89 Padise kooli direktor. Koolmeistrite seminari mälestuskivi juures süütasid Jüri Alter (Pakri Hansu Jüri), Kambja kooli vilistlane Henn Käämbre (Ignatsi Jaak) ja Tartu Pedagoogilise Kooli direktor August Solo (B. G. Forselius) tuleraua, ränikivi ja taelaga 12 tõrvikut. „12 Kooli Klubi“ rahvarõivais noored viisid tõrvikud 14.06.1987 hobuvankreil Kambjasse ja süütasid Eesti Rahvakooli Memoriaali tulealtari leegi, sümboliseerides seminaris süüdatud tarkusetulukeste jõudmist Eesti- ja Liivimaa kihelkondadesse. Ka Risti koolirahvas läks sel päeval Kambjasse

B. G. FORSELIUSE SELTS

Forseliuse Sõnumid

2014

22

Forseliuse Sõnumid on B. G. Forseliuse Seltsi ajakiri-aastaraamat (nime ristiisa on nõunik *profem* Helmut Piirimäe).

Kaastöödes ja kroonikas kajastuvad:

- haridus- ja kultuurielu, noorsootöö;
- e-metoodika, heuristiline õpe, sh (suunatud) uurimuslik õpe lasteaiast gümnaasiumini;
- hariduslugu ja -traditsioonid, kool ja õpetaja arenguruumis.

Fotod värvitahvlitel ja kaantel täiendavad kaastöid, näitavad seltsi, liikmeskonna ja sõpruskonna tegevusi.

Forseliuse Sõnumite, B. G. Forseliuse Seltsi Toimetiste ja toimetiste alasarja Studia forseliana sisukorrad: www.forselius.ee > Seltsi trükised

B. G. Forseliuse Selts, Pepleri 27, 51010 Tartu

Registrikood 80012678

GSM +372 509 8647, madis@forselius.ee, www.forselius.ee

Seltsi pangakontod:

Swedbank EE21 2200 0011 2021 2463

SEB EE98 1010 1520 0152 9004

Seltsi missiooni ja põhikirjalisi eesmärke võib toetada vabatahtliku tegevusena, annetuste ja pärandustena (esemed, rahaline ülekanne, väärtpaberid, hoone- ja maakinnistud, ...)

Täname:

- Eesti Rahvuskultuuri Fond,
- Eesti Kultuurkapital,
- Hasartmängumaksu Nõukogu,
- Eesti Kultuuriseltside Ühendus,
- trükikoda PAAR!

Trükk: OÜ PAAR, Ilmatsalu 3-G, 51014 Tartu
tel 716 8151, faks 716 8150
info@paar.ee, www.paar.ee

Küljendaja: Irina Gron

TRÜKIKODA PAAR

ISSN 1406-975X

© B. G. Forseliuse Selts

FORSELIUSE SÕNUMID, 22/2014

Sisukord

GUSI rahvusvaheline rahupreemia 2013

Fotokroonika

Kaido Mark. Isamaaline kasvatustöö Kuuste Koolis kodukandi kangelase Julius

Kuperjanovi sünniaastapäevade tähistamise valguses	1
<i>Olev Teder</i> . Julius Kuperjanov 120, 11.10.2014.....	3
<i>Leili Utno</i> . Eesti riigivanem Juhan Kukk sai kõrghariduse Riias.....	6
<i>Ruth Kerov</i> . Kohtla kooli laul	8
<i>Ruth Kerov</i> . Vilistlase laul	9
Asutati Eesti Maakoolide Ühendus.....	9
<i>Mari Lühiste</i> . Tõstamaa kooli kokkutulek ja hariduselu 325	10
<i>Madis Linnamägi</i> . "Sinjoro Ferdinand Eisen!"	10
<i>Inna Feldbach</i> . Laste kooliteest USA-s	13
<i>Valdur Tiit</i> . Teel kosmosesse	15
<i>Lembit Int</i> . Ühe teadusasutuse saatusest	23
<i>Aili Paeglis</i> . Mõniste Kool käsikäes B. G. Forseliuse Seltsiga	25
<i>Heino Kängsepp</i> . Mälestusi Restu algkoolist 1934–1940	28

STUDIA FORSELIANA..... 29

<i>Leo Uulma</i> . Saue Gümnaasiumi I Teatريفestival	29
<i>Alexei Alexeev, Leo Uulma</i> . Saue Noorte Filmifestival „SNOFF 2013“	30
<i>Valmar Kaur</i> . Tehnoloogiaõpetus Saue Gümnaasiumis	31
<i>Jürgen Külm</i> . Vanaisa Olevi pärand [Uurimistöö kokkuvõte].....	32
Uurimuslik õppetöö Osula koolis.....	33
<i>Anne Oruaas</i> . Harju-Jaani koolide lugu virtuaalnäitusel	34
<i>Elina Visnapuu</i> . Abruka linnulennult.....	36

TUTVUSTAME, MEENUTAME, MÄLESTAME.....38

Eesti Pedagoogika Arhiivmuuseumi pressiteade 06.10.2014	38
<i>Peep Leppik</i> . Õpetajana kooliilmas ja ilmakoolis	39
<i>In memoriam</i> : Endel Laul 21.04.1927–25.09.2014	40
<i>Kalju Leib</i> . Eksliibris – pisigraafika šedöövr	41
<i>Olav Renno</i> . “Õrn ööbik” on kaante vahel	43

B. G. FORSELIUSE SELTS..... 45

B. G. Forseliuse Seltsi liikmeskond	45
Mõttekoda.....	48
Haridus on valgus. B. G. Forseliuse Seltsi 25. aastapäevale pühendatud raamatu kavand	49
<i>Jan Willemson</i> . Forseliuse Seltsi Segakoor.....	50
Tunnustussüsteemi LAUREA FORSELIANA laureaate.....	52
<i>Toivo Ärtis</i> . Eredaid hetki ja helgeid inimesi juubelinumbriga suvekoolist [XXV suvekool 23.–24.08.2014]	54

Fotokroonika

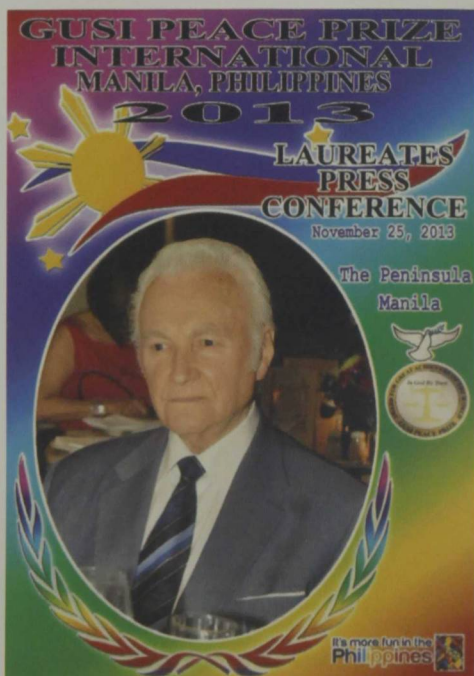
President Arnold Rüütel on GUSI rahupreemia laureaati. Fotod ja andmed kõigi 2013. aasta laureaate kohta on leitavad:
<http://www.gusipeaceprizeinternational.org/Index.html>.

Filipiinide heategevusfondi palvel on president Arnold Rüütel Manillas 23.–29.11.2014 uutele laureaatele GUSI rahupreemiat üle andmas

GUSI INTERNATIONAL PEACE PRIZE 2013

GUSI rahvusvaheline
rahupreemia – auhind
maailma suurtele tegijatele

JULIUS KUPERJANOV 120

Näitus „Julius Kuperjanov 120“ Kuuste koolis

Kuuste kooli teatejooksuvõistkonna kapten Reniita Jurs raporteerib jooksu lõpetamisest Kambja vallavanem Ivar Tedremale

Sünnipäevaküünlad süütasid: kodutütar Renaate Jurs, noorkotkad Aulis Rudometov ja Henno Sillaste

Endine direktor Kaido Kreintaal ja praegune direktor Inge Laiv

Ajalooklassis said huvilised tutvuda Kuperjanovi Jalaväepataljoni relvade ja muu varustusega

Kuuste kooli laululapsed õp. Sirle Lorvi juhendamisel

Kooli direktor Rein Härmoja autasustab noorkotkaid ja kodutütreid

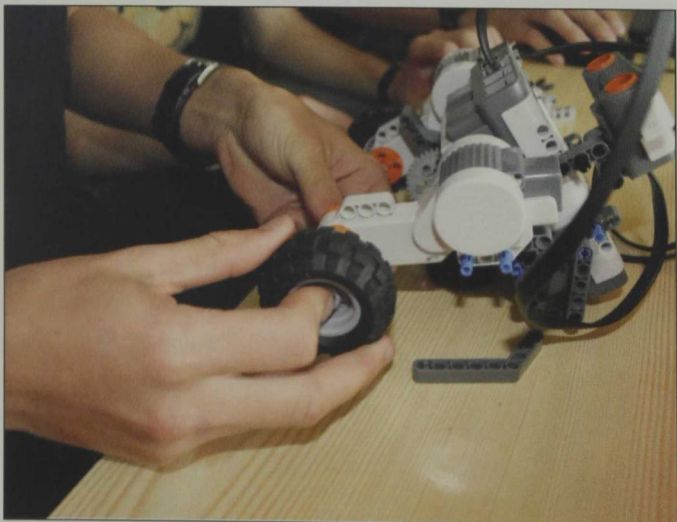
SAUE GÜMNAASIUMI LOOV JA UURIV HARIDUSELU

Filmifestival SNOFF 2013

Alexei Alexeev ja Leo Uulma

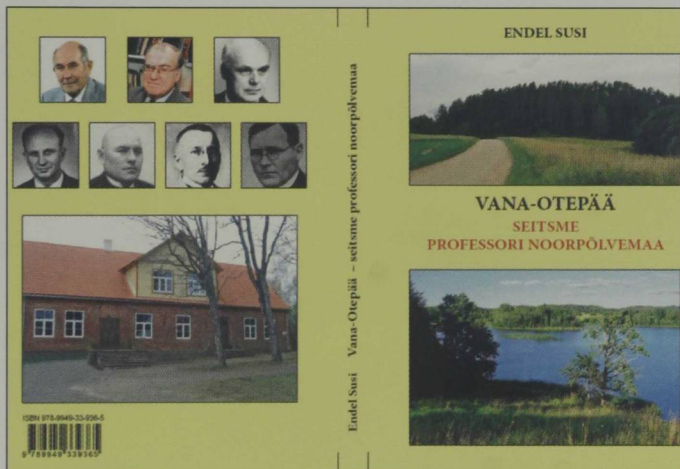

Saue Gümnaasiumis on tehnoloogiaõpe au sees

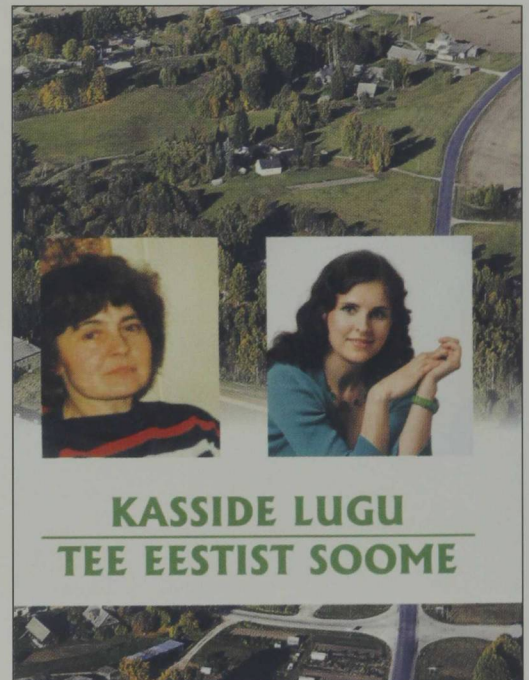
VARIA

Eesti Kultuuriseltside Ühenduse esimees Valter Haamer 85, Tü Ajaloo Muuseum, 02.04.14 Paremalt ajakirjanik Rein Järlik

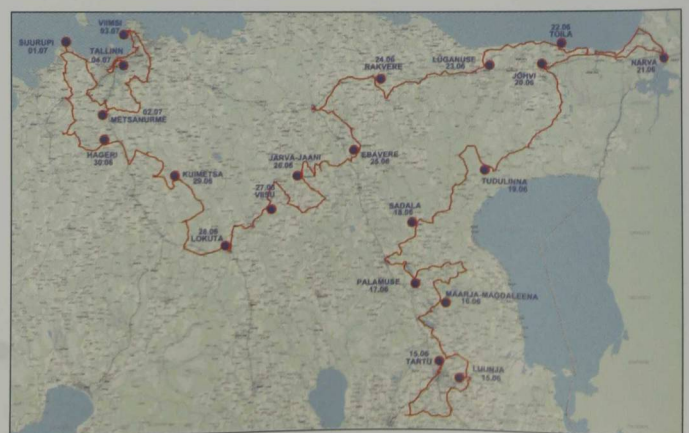
FS värvitahvel E. Susi

Kasside lugu Maaris Varrik, Osula Põhikooli VIII klassi õpilase uurimus, 2014, 47 lk

Karikatuur

Laulupeo tule teekond

Isamaaline kasvatustöö Kuuste Koolis kodukandi kangelase Julius Kuperjanovi sünniaastapäevade tähistamise valguses

Kaido Mark, Kuuste Kooli õpetaja, huvijuht, vilistlane

Kui püüda mõne lausega rääkida eestluse vaimust kantud isamaalise kasvatustöö algusest Kuuste mail väärrib ehk märkimist, et esimest korda lehvib sinimustvalge lipp Kuuste koolis juba 1988. aasta iseseisvuspäeval. See oli minu sugulaste heinalakast leitud esimese Eesti Vabariigi aegne lipp, mis oli hoolikalt pakitud II maailmasõja aegsesse Saksa armee gaasitorbiku karpi.

Järgmine oluline sündmus oli Reola lahingu mälestussamba väljakaevamine, uuestipüstitamine ja taasavamine 27. novembril 1988. aastal. Kõik see toimus ühistöös, mida juhtisid toonased Kambja ja Kuuste kooli direktorid Madis Linnamägi ja Jüri Sasi. Muide, J. Kuperjanovi juubelitähtpäevade teatejooksud said oma algidee just Reola lahingu mälestussamba taasavamise puhul korraldatud kooliõpilaste tõrvikutega teatejooksust. Siit edasi minnes on üsna loomulik asjade kulg, et peagi taasavastasime oma kolleegidega kuulsa vilistlase Julius Kuperjanovi olemasolu. Kõrvalepõikena olgu öeldud, et minagi olen kooliõpilasena Kuuste koolimaja seinte vahel mänginud tuntud „Laevade pommitamise“ mängu, kus tähtedereas oli kirjas sõna Kuperjanov – kümme tähte ja kõik erinevad nagu tarvis. Loomulikult ei osanud ma siis seda nime kuidagi eesti ajalooa siduda ja ei tulnud pähe ka kelleltki küsida. Tol ajal sellest lastele muidugi ei räägitudki, see võis ju oma noore aruga endale pahandusi kaela tõmmata.

Tagasi tänapäeva. Nii mõnigi hea aasta möödus aru pidades ja ideid genereerides, kuidas ikkagi väärtustada suure sõjamehe mälestust, kuni otsustasime sõlmida sidemed Kuperjanovi Üksiku Jalaväepataljoniga. Meie kodukandi kangelase nime kandev väeosa reageeris kiiresti ja abivalmilt ja nõnda on meie kooli rahvas viimasel paarikümnel aastal saanud mitu korda käia kuperjanovlastel külas ning tähtpäevadel Vana-Kuustes on meil rõõm olnud võõrustada pataljoni esindust. Meie ja naaberkoolide õpilastele on demonstreeritud moodsat relvastust, näidatud enesekaitsevõtteid, õpetatud sõjaväelise maskeerimise kunsti ja tutvustatud väeosa eluolu. Maha on peetud isegi sõpruskohtumine jalgpallis.

Suure töö isamaalise kasvatuspropageerimisel ja Kambja ja Vana-Kuuste eripära tutvustamisel on ära teinud meie õpetaja Anne Palumets, kes kaardistas Julius Kuperjanoviga seotud paigad Kambja vallas ning vormistas need kenaks voldikuks. Nii jalgsi- kui ka jalgrattamatkarajale on see väga heaks abimeheks tutvumaks kohtadega, kus Kuperjanov elas, õppis ja töötas.

Isamaaline kasvatustöö ja üldse selgelt eesmärgistatud töö noortega sai uue hoo sisse seoses Kersti Kivirüüdi tulekuga meie kooli ajalooõpetajaks. Hea on meenutada tema haaravat esinemist J. Kuperjanovi 115. sünniaastapäeva aktusel Kuuste koolis. Ja just tema teeneks tuleb lugeda paljude meie kooli laste aktiivset kaasalöömist Kaitseliidu kodutütarde ja noorte kotkaste tegevuses. Kersti oskab ka kõige riikalikumast ja trotslikumast noorest välja võluda tema varjatud andeid ja helgeid loomuomadusi. Kahtlemata on just Kaitseliit meie ajal Eesti ühiskonnas üks tugevamaid isamaalise mõtte kandjaid ja seepärast loodame, et meie jaoks oluline koostöö Kerstiga jätkub vähemalt sama tulemuslikult.

Meie kool on väike ja nii suure ürituse nagu J. Kuperjanovi tähtpäeva ettevalmistamine ja tähistamine ei ole võimalik kogu koolipere ühise pingutuseta. Aastate jooksul on meil välja kujunenud ainulaadne sünergia, kus ettevalmistustöös pakuvad kõik meelsasti oma ideid välja ja teostusfaasis lüüakse innukalt kaasa. Isegi kui huvijuht on mõne olulise asja kogemata unustanud ja viimasel hetkel abi palub, leidub alati kolleege, kes nurisemata appi ruttavad. Ja tööpäeva lõppu tähistav kellaaeg läheb sootuks meelest.

Tähtsündmuste nagu J. Kuperjanovi ümmargused sünniaastapäevad ettevalmistamine ja teostamine käiks üksinda üle jõu ka kõige tublimatele kooliperele. Ikka on tarvis

usaldusväärseid koostööpartnereid ja häid toetajaid. Õnneks on meil vedanud nii toetava omavalitsuse kui ka koostöövalmite naaberkoolidega.

Siinkirjutaja esimene kogemus seoses J. Kuperjanovi juubelisünnipäeva tähistamisega pärineb aastast 1999, kui kodukandi kangelase sünnist möödus 105 aastat. Tol korral oli ürituse eestvedajaks Kambja Laulu- ja Mänguselts, kuid pidupäevaaktus toimus ikka Kuuste koolis. Saalis mürtsus orkestrimuusika ja vahvasti kõlas ka Kambja ja Kuuste kooli poiste esitatud humoorikas „Sõdurilaul” Nostalgilisena meenub, et külakostiks saime siis pakkuda Vana-Kuuste juustumeistrite toodetud Hollandi kerajuustu.

Meie head naaberkoolid Kambja Ignatsi Jaagu Kool ja Sillaotsa kool on sel tähtsal päeval ikka meie seltsis olnud, õpilasvõistkonnad on osalenud täheteatejooksus Kambjast Vana-Kuustesse, esinetud on nii ajalooettekannetega kui ka lauludega. Kõrvalepõikena olgu öeldud, et Sillaotsa kooli õpetaja Taivo Kirm on kindlasti vähemalt „osaliselt süüdi”, et Kuuste kooli õpilaste hulgas on nii palju kodutütred ja noorkotkaid. Nähes kahe kooli ühistes ettevõtmistes (näiteks Reola lahingu aastapäeva tähistamine) Sillaotsa kodutütarde ja noorte kotkaste kindlameelset ning motiveeritud tegutsemist, tekkis tollasel Kuuste kooli ajalooõpetajal Kersti Kivirüüdil mõte anda võimalus ka Kuuste noortel hästitoimivas organisatsioonis tegutseda.

Militaarset vaimu on üritusele toonud külalised Kuperjanovi Jalaväepataljonist ja Kaitseliidu Tartu malevast. Vabadussõja sangari nime kandva väeosa esindus ongi olnud nende aastate jooksul üks oodatuimaid külalisi, lisaks ajateenijatele on esindatus olnud enamasti kõrgeimal tasemel – väeosa ülemad ise pole pidanud paljuks meie pisikest kooli külastada. Tähtsate sõjaväelaste sõnavõttud on alati olnud meeldejäävad oma isamaalisuses ja sõnumi olulisuses. Kõrge ohvitseri saali ette astumine on sundinud selja sirgemaks ka kõige lorumal poisiväänikal, sest tavapärasest feminiinsevõitu koolikeskkonnast murrab temani läbi arusaam, et kunagi tuleb meheks saada.

Sellesügisene pidulik J. Kuperjanovi mälestuse austamine oli järjekorras juba neljas. Kui proovida kokku võtta erinevaid ettevõtmisi seoses nende nelja tähtsündmusega, tuleks loetelu üsna pikk: täheteatejooksud, relvanäitused, aktused Kuuste koolis, mälestusjumalateenistused Kambja kirikus ja lillede asetamine Kuperjanovi hauale Raadi kalmistul.

2004. aasta oktoobris avati ja õnnistati Kambja kirikus mälestusplaat J. Kuperjanovile kui Kambja kihelkonnakooli õpetajale ja Vabadussõja kangelasele ning paigutati püsistend Kuuste kooli ajalooklassi. Sõnavõttudes on puudutatud ka muid Kuperjanovi mälestuse jäädvustamise aspekte: alates tema kodutalu väarikast tähistamisest kuni Kuuste koolile Julius Kuperjanovi nime andmiseni välja. Need teod ja otsused jäävad ootama oma aega, loodame, et mitte liiga pikka.

Seni viimase, 120. sünniaastapäeva õnnestumise nimel alustasime ettevalmistusi juba enne suvist koolivaheaega. Mõistagi olid kõige pingelisemad just viimased nädalad, kui koolidirektor käis nõu pidamas, läbi rääkimas ja kooskõlastamas peaaegu iga päev, ajalooõpetaja Grete Kärmas koostas põhjaliku ülevaateseinalehe ja valmistas ette viktoriiniküsimused. Kõik kolleegid andsid oma hindamatu panuse, kogu koolipere hingas viimastel nädalatel ühes rütmis – Kuperjanovi sünniaastapäeva rütmis. Reede, 10. oktoobri hommikul püstitasid Tartu naiskodukaitsjad eesotsas Kersti Kivirüüdiga telgi, kus tegutses esmaabi ja sõjaväelise raadioside töötuba, mis oli hoolimata lakkamatust vihmasajust väga menukas. Tuleb tunnustada ka kooliõpilaste ja kuperjanovlaste võistkondade südikust teatejooksus, mis toimus tõelises paduvihmas – keegi ei nurisenud, kellelgi polnud vingus nägu. Ja tühi kõht, sõduri suurim vaenlane, ei saanud samuti kollitama tulla – rammusa hernesupi ja maitsva kringli eest hoolitses kokatädi Ilme Kern tublide abiliste Mare Hermann ja Ingrid Kink'iga.

Aktusel esinesid sõnavõttudega Sillaotsa kooli õpetaja Taivo Kirm ja Kuperjanovi JVP ülem Hando Tõevere, haaravalt jutustas Kuperjanovi elust ja pärandist ajaloolane Art Johanson. Unipiha kooli juhataja Eha Jakobson rõhutas oma ettekandes ka Juliuse abikaasa Alice Kuperjanovi tähtsust ja tema rolli naiskodukaitse loomises. Jutu keskel ilmus äkki koosolijate ette legendaarne sõjamees ise, sedapuhku harrastusnäitleja Margus Kriiva veenvas kehatuses.

Aktuse muusikalise poole eest hoolitsesid Kuuste kooli laululapsed õpetaja Sirle Lorvi juhendamisel ja Sillaotsa kooli tütarlaste ansambel. Külaraamatukogu juhataja Heli Nemvalts oli üles seadnud näituse meie raamatukogus leiduvatest Kuperjanovist kõnelevatest trükistest. Nagu juba öeldud, sai suurejooneline sündmus teoks vaid tänu paljude isamaaliselt meelestatud ja kodukandi ajalugu väärtustavate inimeste koostööle. Oma asendamatu panus oli siin nii Kambja vallavalitsusel, Kambja, Sillaotsa ja Kuuste koolil, Kuperjanovi jalaväepataljonil ja Kaitseliidu Tartu maleval, Lõuna Politseiprefektuuril, kellelt saime helkurvestid jooksjatele, ja jooksu turvamismeeskonnal, kes tagasid võistlejate ohutuse.

Suurte tähtpäevade vaheaastatel tähistab Kuuste kool oma kuulsa vilistlase sünnipäeva sõjalis-sportliku võistlusega, mis kätkeb endas jõuharjutuste sooritamist, takistuselementidega jooksuraja läbimist ja õhupüssist märkilaskmist. See on traditsioon, mis on saanud meie koolielu lahutamatuks osaks ja millest võtavad osa kõik õpilased, vahel ka õpetajad.

Kuigi kõigilt õpetajatelt suurt pingutust ja pühendumust nõudnud sündmus on alles äsja möödunud, liiguvad mõtted juba viie aasta kaugusele tulevikku: kuidas teha J. Kuperjanovi tulevases, 125. sünniaastapäevast vähemalt sama meeldejääv ja suurejooneline ettevõtmine kui eelmised.

JULIUS KUPERJANOV 120, 11.10.2014

Olev Teder, Julius Kuperjanovi Seltsi esimees

Need imelised kangelasteod, millega Vabadussõja esimestel kuudel sai hakkama meie tänane sünnipäevalaps, Julius Kuperjanov, on palju märkimisväärsema tähendusega, kui enamik lugejaid arvata oskaks. Kambja külakooli õpetaja ametist Esimesse maailmasõtta värvatud noor 21-aastane mees omandas sõjatandril oskusi, mis hiljem Vabadussõja esimestel kuudel aitasid tema asutatud pataljonil peatada Punaarmee pealetungi Puurmani-Põltsamaa rindelõigul.

Meie Vabadussõja kangelase esiisa pere oli pagunud tüli tõttu mõisnikuga Pihkvamaale, kus vana kalendri järgi mihkclipäeval, 29. septembril 1894 (uue kalendri järele 11 oktoobril), sündis kolmanda lapsena perre poisslaps, kes ristiti Pihkva luteriusu kirikus Juliuseks. Eestikeelse hariduse puudumise tõttu tõi isa Daniel kogu pere 1904. a Eestisse tagasi, asudes elama Kambja valda. Nii sirus tulevane kangelane eestimeelses keskkonnas, õppis Sipe koolis (järglaseks on Kuuste Kool) ja omandas õpetajakutse Tartu Õpetajate Seminaris.

Saanud vaevalt ühe talve õpetaja olla, värbas Vene riik ta tsaariarmee teenistusse ja pani ohvitserikooli, kuna verised lahingud Saksa ja Austria vägede vastu nõudsid pidevalt värsket kahuriliha. Sõjatandril Skartchevo küla all (Valgevene) tegi noor õpetaja läbi esimesed lahingukatsumused, kadus hirmutunne ja avanes oskusliku sõjamehe anne – seitse teeneteristi rinnas räägib sellest ilmekalt.

1917/1918. aastavahetusel valitsesid Tartu linnas kommunistid, kellega Tartu tagavarapataljoni ülem abi leitnant Kuperjanovil ei olnud just kõige sõbralikum läbisaamine. Ta juhtis laguneva pataljoni eestimeelseid rooduseid ning linna Omakaitse üksusi, et kaitsta Tartu tähtsamaid moonaladuseid paljaksröövimise eest. Kui kommunistid tahtsid

Kuperjanovile ohvitseri pagunite kandmise eest surmanuhtluse määrata, olevat Kuperjanov kohtupingist lubanud enese kaitseks appi kutsuda vene endisi rindekaaslasi – lihtsõdureid. Ähvardus mõjus nõnda tõhusalt, et asi piirduski vaid vabandamisega kommude ajalehes „Edasi“.

Punaste ülemvõimutsemisele tegi lõpu saksa vägede pealetung ning Tallinna ja Tartu hõivamine 24.02.1918. Algas okupatsioonijõudude-vastane tegevus: meeste salanimikirjade koostamine põrandaaluse üksuse loomiseks, käsigranaatide ja relvade kogumine, millest mõned ostis J. Kuperjanov oma raha eest Tartu turult. Linna eestimeelsete ohvitseride põrandaalune koosolek valis leitnant Kuperjanovi organisatsiooni juhiks. Tema kaudu käis tollal sidepidamine Tallinna keskorgani (kindralid Larka ja Põdder), Tartu ja Võrumaa organisatsioonide vahel.

Sakslaste lahkumise aegu asutati Kaitseliit (algse nimega „Eesti Kaitse Liit“) ja leitnant Kuperjanov määrati Kaitseliidu Tartumaa ülemaks. Tolleks ajaks oli ltn. Kuperjanovi jalutuskepis peituvates nimekirjades registreeritud juba suur hulk inimesi, kes Vabadussõja esimestel nädalatel võitlesid ka realselt väikeste üksustena Vabadussõja lõunarinde eesliinil. Tartu vallutamisel punaste poolt ületas meie 2. polgu ja Kaitseliidu koosseis tunduvalt pealetungivaid punaarmee lasi, kuid linna kaitse eest vastutavad 2. diviisi ülem, polkovnik Limberg ja 2. polgu ülem Unt ei leidnud seda initsiatiivi, mis lubanuks punastele julgelt vastu hakata.

Ltn. Kuperjanov lahkus Tartust koos väheste kaitseliitlastega 21. detsembri varahommikul kell 5 ühena viimastest. Paljud temale ustavad kaitseliitlased, kes esimestes lahingutes olid ellu jäänud viibisid laiali üle Tartumaa, ootasid selgust ning võimalust, et pääseda Kuperjanovini. Esimene vahepeatus tehti Käreveres, kus viibisid öömajal olevad Tartust taganenud 2. polgu riismed. Umbes 2400-st polgu sõjamehest oli alles 700 ringis, ülejäänud põgenesid hirmus kodudesse või tagalasse sugulaste juurde. Ltn. Kuperjanov tegi polgu juhatusele ettepaneku jääda väikese salgaga paigale ning korraldada punaste Emajõe ületamisel vastupanu. Polkovnik Unt leidis Kuperjanovis sobiva võimaluse vastupanuks, et hiljem ei kahtleks ülemjuhatas tema organiseerimisvõimetuses. 2. polk ise jätkas aga teekonda Põltsamaale. Paigale jäid vaid noored trefneristid, kes vaimustusid Kuperjanovi ettepanekust ega soovinud enam taganemisest midagi kuulda. Ltn. Kuperjanov olevat siis öelnud: „Nüüd võime vastu hakata, sest mul on ju 34 tikku salgas.“

Ltn. Kuperjanovi initsiatiivika teo motiivid põhinevad vastuseisus laialt levinud hirmule ja lootusetusele, vastupanu organiseerimise eest vastutavate isikute saamatusele ja loidusele. Ta palus oma alluval ltn. Unt'il suunduda Viljandisse, kus resideerus Tartust põgenenud 2. diviisi ülem polkovnik Limberg, et paluda temalt luba väesalga asutamiseks. Polkovnik Limberg, kes oli ülemjuhataja Laidonerilt korraliku peapesu saanud, leebus igale mõistlikule palvele, eriti, mis puudutas kaitse organiseerimist kohtadel. Kuperjanovi unistus luua partisanisalk oli sündinud.

Et Kärevere väikese pargiga puumõis poleks suutnud vastu pidada isegi paari kahurimürsu plahvatusetele, otsustas ltn. Kuperjanov liikuda veidi edasi Laeva ja Puurmani poole, mille metsad kaitseksid kohalikke olusid tundvaid sõjamehi hulga paremini. Samuti teati, et lähedal asub võimas Puurmani mõis. Kohapeal määrati vahipostid maanteedele ja igasse ilmakaarde lähetati regedel saadikud, taskus mobilisatsioonikutsed ning nõue annetada vabatahtlikult relvi ja toiduaineid.

Ltn. Kuperjanovi asjakohast tegutsemist saatis märkimisväärne edu. Jutud valgete suurest väeosast Puurmanis levisid mitte ainult talurahva keskel, vaid ka punaste seas. Mõõda kõrvalisi teid hiiliti punaste aladele, sõjakavalusena tarvitati vene keelt, piirati sisse väiksemaid valveposte, anti ootamatult tuld või visati mõni käsigranaat – kõik see lausa karjus vastase meeltesse unustamatut õudust. Vastasele tekitatud kaotused ja materiaalne kahju oli küll väike, kuid moraalne efekt jättis sügava jälje. Lood Kuperjanovi „kuraditest“ ja „mürglitegijatest“ levisid suust-suhu, mistõttu punased ei söandanud ette võtta karistusretki ning eelistasid oodata äsjavallutatud Riiast saabuvald värskeid abijõudusid. Seda hetke kasutas osavalt ära leitnant Kuperjanov.

Tartumaa Kaitseliidul (ltn. Kuperjanovi partisanide salk) lasus ülimalt otsustav vastutus abistada eeslinilt Põltsamaal resideeruvat 2. polku. Vabastas ju Kuperjanovi salk 5. jaanuaril 1919 kell 5.00 varahommikul Saduküla, mis aitas üsna tugevalt kaasa vastase taganemisele ning Aidu lahingu võidule sama päeva õhtul. Kui Tallinna all tegutsesid edukalt meie esimesed soomusrongid, murdsid kuperjanovlased koos 2. polgu mõne roodu võitlejatega vastase Jõgeva kaitseliinist läbi. Järgnes kuperjanovlaste koostöö soomusrongidega, mille tulemusena vabastati ka Tartu linn.

Seoses leitnant Kuperjanovi viimase lahinguga Paju all on rahva hulgas levitatud rohkesti väärlegende, millest peamine nimetab Kuperjanovit mõttetuks tormajaks, kes olevat juhtinud oma alluvad üle lageda välja kindlasse surma ning Kuperjanovi enda olevat maha lasknud keegi oma meestest. Oletades, et leitnant Kuperjanov andiski oma partisanidele valesid käsked, siis miks appi tulnud soomlasi hukkus või sai haavata eestlastest palju enam? Nemad ju ei allunud leitnant Kuperjanovile! Vastus on üks: nii eestlased kui soomlased täitsid vaid oma kohust, mis kõrgemalt poolt otsuste ja käskudena alla anti. Nende käskude andja, kolonel Hans Kalm oli ainuke, kes koordineeris isiklikult Valga vabastusoperatsiooni ning edastas alluvatele, sealhulgas leitnant Kuperjanovile rünnaku käsked ning keelas soomusrongide osavõtu Paju lahingust. Samuti algatas ta kohe pärast Kuperjanovi surma valede levitamise (Vt Olev Teder. Werine Paju lahing; <http://www.kuperjanov.ee/files/Verine%20Paju%20lahing%20digital.pdf>).

Pole olemas nii kogukaid kaalupomme, mis suudaksid kaaluda tohutut isamaa-armastust, pole olemas nii pikka mõõdulinti, mis ulatuks ümber selle tahtejõu, mille abil kord Eesti erinevad rahvused astusid koos murdumatu leitnant Kuperjanoviga eesotsas vastu rahvuslikule alandatusele, jõhkrule ja vägivallele.

Oktoober 2014

Eesti riigivanem Juhan Kukk sai kõrghariduse Riias

Leili Utno, Välis-Eesti Ühingu juhataja

Juhan Kukk (1885–1942) oli Eesti riigivanem 21.11.1922–02.08.1923. Ta õppis aastail 1905–1911 Riia Polütehnilise Instituudi kommertsosakonnas. Arhiivimaterjalid Riia Polütehnilise Instituudi õppetöö ja õppurite kohta asuvad Läti Riiklikus Ajaloo Arhiivis (*Latvijas Valsts Vestures Arhivs, LVVA*). Fond 7175 hõlmab Riia Polütehnilise Instituudi dokumente aastaist 1862–1919. Alates 1898. aastast oli õppeasutuse töökeeleks vene keel ja seetõttu on alljärgnevate dokumentide tekst tõlgitud vene keelest. Juhan (Johannes) Kuke õpinguaastate kohta saab teavet kolmest allikast (LVVA, nim. nr 4248 ja nr 4349):

I. Üliõpilase Johannes Kuke matrikkel

See on matrikkel nr. 7728 [vene keeles – *lektsiionnaja knižka*], mille esimene osa on välja antud Riia Polütehnilise Instituudi kommertsosakonna poolt septembris 1905. Matrikli teine osa on välja antud 1906. a septembris ja on olnud kasutusel 1910. aastani.

Mahukaim Johannes Kuke õpinguaastaid puudutavatest dokumentidest ongi matrikkel, mille esimeses osas on kirjas, et üliõpilane Johannes Kukk on õppinud vene keelt, saksa keelt, prantsuse keelt, inglise keelt, 19. sajandi ajalugu, õigusteadust, majandusgeograafiat, majandusaritmeetikat, poliitökonoomiat, entsüklopeedilist füüsikat ja entsüklopeedilist keemiat ning õiendanud vastavates ainetes eksamid või arvestused.

Matrikli teises osas on kirjas, et Johannes Kukk on õppinud ja andnud õpingute mahule vastavalt eksamid üldises raamatupidamises, Vene börsi organiseerimises, kaubatundmises, kommertskorres-pondentsi alal, statistikas, kalligraafias ja finantsteaduses.

II. Riia Polütehnilise Instituudi üliõpilaste dokumendid

Johannes Kuke kohta koostatud isiklike dokumentide [*obmennõje dokumentõ*] kirjed on dateeritud 1909. a ja kannavad arhivaaliumbreid: LVVA fond nr 7175, apr. 1. nim. 1876; LVVA fond nr 7175, apr. 1., nim. 1880. Viimasena nimetatud fondi IV köide sisaldab 180. leheküljel Johannes Kukele 8. märtsil 1911. a antud diplomi koopia:

Riia Polütehniline Instituut

kinnitab käesolevaga, et selle esitaja

JOHANNES JURJEVITŠ KUKK,

usutunnistuselt luteri usku, sündinud 1. aprillil 1885. aastal, on lõpetanud täieliku teaduste kursuse kommertsosakonnas ja on sooritanud eksamid Härära Haridusministri poolt määratud erakorralise eksamikomisjoni ees ning selle otsusega 26. jaanuarist 1911. a. on talle omistatud ametinimetus

esimese järgu kandidaat kaubanduse alal

õigusega alustada riigiteenistusse asumisel tööd kaheteistkümnendale (XII) astmele vastaval ametikohal.

Seda tõendavad instituudi pitsatiga ja oma allkirjadega:

Riga, 8. märtsil 1911. a

Nõukogu esimees: B. Schubert

Direktor: Prof. Dr. W. von Knieriem

Nr. 670

Kommertsosakonna dekaan: Bergman

Õppekomitee sekretär: [allkiri]

III. Riia Polütehnilise Instituudi teenistujate nimekiri (*spisok sotrudnikov*, LVVA fond nr 7175, apr. 1, nim. nr 1908)), milles on kirja pandud alljärgnevad andmed:

Üliõpilane nr 7728 Johannes Kukk on sündinud 1. aprillil 1885. a Eestimaa kubermangus.

Isa: Jüri Kukk – talupoeg, elukoht – Salla vallas, Wesenbergi kihelkonnas, aadress – Salla vald, Kerro küla, ühendus läbi Rakke raudteejaama.

РИЖСКИЙ ПОЛИТЕХНИЧЕСКИЙ ИНСТИТУТЪ.

ДИПЛОМЪ.

Рижский Политехнический Институтъ сему объявляетъ, что предъявитель сего,

Юганнесъ Юрьевичъ Куккъ,

въ роисповѣданіи лютеранскаго, родившійся 1-го апрѣля 1885 года, по окончаніи полного курса наукъ на **коммерческомъ** отдѣленіи, подвергавшійся испытанію въ особую, назначенную Господиномъ Министромъ Народнаго Просвѣщенія, экзаменаціонной комиссіею и опредѣленіемъ оной отъ 26-го января 1911 года удостоенъ званія

кандидата коммерціи перваго разряда,

съ правомъ на чинъ двѣнадцатаго (XII) класса при поступленіи на государственную службу на штатную должность по соответственной специальности. Вообще г-ну Кукку предоставляются всѣ права и преимущества, законами Россійской Имперіи его званію присвоенныя. Въ засвидѣтельство чего и данъ сей дипломъ за надлежащею подписью и съ приложеніемъ Институтской печати. — Г. Рига, 8 -го марта 1911 года.

Предсѣдатель Собѣта: (подп.) *Ф. Мухоморовъ.*

Директоръ: (подп.) *Крестъ. Г-нъ В. фонъ-Кюхлинъ.*

№ 670

Деканъ коммерческаго отдѣленія: (подп.) *Борисовъ.*

Секретарь Учебнаго Комитета: *А. П.*

Varasemad õpingud: lõpetas VI-klassilise kursuse Jurjevi Reaalkoolis 1905. a.

Asus õppima: 1. 09. 1905. a. kommertsosakonda.

Märkused:

1. Vallandatud [s.t eemaldatud õppetööst – *Autori märkus*] 9. märtsist kuni 1. septembrini 1907 osavõtu eest kogunemisest [vn *shodnja*].
2. Uuesti vastu võetud üliõpilaseks 1. septembril 1907. a kommertsosakonda.
3. Lõpetas riiklikud eksamid 26. jaanuaril 1911. a ametinimetusega esimese järgu kandidaat kaubanduse alal.

Huvitav on märkida, et paljude õppurite isikuandmeid puudutavate kirjete hulgas on otsused „õppetööst eemaldatud õppemaksu mittetasumise tõttu“ ja seejärel taas osakonda vastuvõtmise kohta. (Näiteks oli Riia tuntud arhitekt parun Arnold Maydell sunnitud õpingud arhitektuuriosakonnas katkestama õppemaksu mittetasumise pärast ja aasta hiljem õpinguid taas alustama.)

Juhan Kuke isiklikus toimikus selliseid märkusi pole. See tähendab, et tema talupidajaist vanemad suutsid oma poega Riias koolitada. Õpinguaastail Riias tutvus ja sõbrunes Juhan Kukk paljude hiljem Balti riikide poliitikas silma paistnud inimestega. Teada on, et Juhan Kuke kursusekaaslane oli Zigfrid Meirovics, kellest sai hiljem Läti Vabariigi välisminister.

Huvipakkuv on teada, et Juhan Kuke diplomi 1911. a allkirjastanud Riia Polütehnilise Instituudi rektor Woldemar von Knieriem on Rootsi peaministri Olof Palme vanaisa.

KOHTLA KOOLI LAUL

Viis ja sõnad: Ruth Kerov, õpetaja, kooli vilistlane

Refr Kohtla Põhikool, see on ainus kool,
kus tahan olla ma, kus soov on õppida.
Kohtla Põhikool, see mu armas kool,
mis südamesse jääb, ka siit, kui läen.

Õpetaja, selgeks teinud, milleks õppida on vaja,
õpetaja, Sinu naeratust ma ikka vahel vajan.
Kui on mure või kui nukker on mu meel,
siis tean, et koolis sõbrad ootavad mind ees.

Refr : Kohtla Põhikool, ...

Tantsuringid, sporditrennid, Elo, laul ja üritused –
õppimises need mul kaaslaseks on koolielu juures.
Aeg ei peatu, aina edasi meid viib
ja tean, et kõik, mis hea, Kohtla koolist algas siit.

Refr : Kohtla Põhikool, ...

VILISTLASE LAUL

Viis ja sõnad: Ruth Kerov, vilistlane, praegune õpetaja

Refr Kohtla kool, mu mõtetes sa alati.
Kohtla kool, sust puudust tunnen praegugi.
Kohtla kool, kas viibin siin või kaugel
mul meeles sa ja oma õpetaja hea.

Siin mändide all on üks kodune paik,
kus liivakast ja lapsepõlvesõbrad.
Siin esimesed koolisammud teha sain
ja tarkust jagas õpetaja kena.
Kool kasvatas ja haris, teed ilma meile rajas,
tuult tiibadesse saime ja pesast viis meid tee.
Kuid südames ma tunnen, et kallis on see paik
ja kindel koht sel minu kooliajal.

Refr: Kohtla kool, ...

On möödunud aastad, taas kokku tõi meid tee
ja mälestused soojendavad südant.
Veel praegu olen siin ja
Sina minuga
ja elukangas kooliaegu meenutab.
Veel praegu olen siin ja
Sina minuga
ja elukangas kooliaegu meenutab.

Asutati Eesti Maakoolide Ühendus

<http://maakoolid.weebly.com/>, <https://et-ee.facebook.com/maakoolid>

28. veebruaril 2014 Võrumaal Kuutsi külas Mõniste koolis toimunud koosolekul asutati üheksa maakooli juhi poolt MTÜ Eesti Maakoolide Ühendus. Ühenduse loomise tingis vajadus teadvustada ja kaitsta seisukohti, mis on olulised kogu Eesti, aga eelkõige maapiirkondade, arengut silmas pidades. Ühenduse loomise mõttega ühines ligi 40 koolijuhti. Asutamiskoosolekul osalesid Enn Siimer (Kildu põhikool), Maiu Plumer (Pikavere kool), Urmas Veeroja (Haanja kool), Ale Sprenk (Krabi põhikool ja Varstu keskkool), Maarika Niidumaa (Mõniste kool), Mainer Järvelill (Meremäe kool), Tiit Lepp (Lüllemäe põhikool), Igmarr Matto (Kääpa põhikool) ja Hannes Vald (Kaiu põhikool). Valiti viieliikmeline juhatus ja juhatuse esimeheks **Mõniste kooli direktor Maarika Niidumaa**.

Ühenduse põhikirjalisteks eesmärkideks on Eestis tegutsevate maakoolide ühiste väärtuste ja eesmärkide teadvustamine ja väljendamine; liikmete esindamine ja huvide kaitsmine; maakoolide regionaalse ja sotsiaalse eripära teadvustamine; maakooli kui kogukonnakeskuse väärtustamine; juhtimise ja õppekasvatustöö kogemuste jagamine ja vahetamine ning liikmeskoolidele seadusega pandud ülesannete paremaks täitmiseks võimaluste loomine.

“Maakool ei ole kindlasti pelgalt paik, kus lastele tarkust jagatakse. Kodulähedane maakool on järjest enam paikkondliku arengu ja kogukonna keskus, kus toimuv mitmekülgne tegevus ühendab lapsi ja täiskasvanuid kogukondliku arengu huvides,” lisas vastse ühenduse juhatuse liige Enn Siimer Kildu põhikoolist.

“Eriti aktuaalseks on muutunud maakoole ühendava organisatsiooni loomine viimase kümnekonna aasta jooksul toimunud maapiirkondade ja ka koolide tühjenemise ning käesolevast aastast rakendunud uue haridustoetuse jaotuspõhimõtete olulise muutuse tõttu,” lisas juhatuse liige, Lüllemäe põhikooli direktor Tiit Lepp.

Mõte koondada maakoole ja seista ühiselt nende huvide eest sai alguse 2012. aasta novembris Tartus toimunud Haridusportaal.ee hariduskonverentsil, kus ligi 100 maakooli esindajat koostasid pöördumise haridus- ja teadusministrile ettepanekutega, mida peeti maakoolide jaoks olulisteks. Ühendus on avatud uutele liikmetele, kes on huvitatud maakoolide elujõulisusest ja erakonnaülesest hariduspoliitikast.

TÕSTAMAA KOOLI KOKKUTULEK JA HARIDUSELU 325

Viimane Tõstamaa kooli kokkutulek toimus harjumatul ajal – vallapäeval 9.–10. augustil 2013. Varem on kokku saadud kevaditi, õppeaasta lõpus, või sügisel, kui kooliaasta on alanud. XVII Tõstamaa vallapäevad olidki pühendatud rahvahariduse 325. aastapäevale.

Reedel, 9. augustil oodati endiste külakoolide õpilasi ja töötajaid Kastna rahvamajja, Tõhela rahvamajja ning Seliste külatuppa. Kell 18 avati Tõstamaa keskalevis vallapäevad meeleoluka tagasivaatega rahvahariduse ajalukku alates Rootsi ajast, jõudes tsaariaja, vabariigi aastate ja Nõukogude aja kaudu tänapäeva. Üles astusid nooremad ja vanemad näitemänguharrastajad.

Õhtu jätkus kontsert-aktusega mõisaesisel platsil. Mõttelist vana pildialbumit sirvides loeti vilistlaste luuletusi, lugusid ning mõtteavaldusi nende kooliajast. Sõnaline osa vaheldus laulude ja tantsudega nii mudilastelt kui suurematelt õpilastelt. Pidulisi oli tulnud tervitama rahvatantsurühm Viies Ratas, milles keerutavad jalga õpilased, vilistlased ja lapsevanemadki. Tervitus- ja tänukõne pidas Tõstamaa Keskkooli direktor Toomas Mitt, medaleid ja tänukirju jagas ka B. G. Forseliuse Seltsi esimees Madis Linnamägi.

Pidulikule osale järgnes hoogne tantsuõhtu, mille alguses esinesid kohalikud noortebändid. Vaheldumisi lõbustasid tantsijaid ansamblid KENTUKID ja REM+T2 – päris omad poisid ja tüdrukud, valdavalt Tõstamaa kooli vilistlased ning õpilased.

10. augusti keskpäeval toimus hariduskonverents „325 aastat rahvaharidust Tõstamaal“. Ettekannetega esinesid vallavanem Toomas Rõhu ja koolidirektor Toomas Mitt, kes andsid ülevaate omavalitsuse ja kooli suhetest, tänapäeva koolielu rõõmudest ja muredest, hariduse tulevikuplaanidestki. Õpetaja Mari Lühiste kehastus vanema aja koolmeistriks, viis kuulajad mõtteis tagasi olnud aegadesse, rääkides erinevate sajandite koolielust ning õpetamisest Tõstamaal.

Tõstamaa mõisapreili ja projektijuht Liina Käär tutvustas mõisa ja mõisnike lugu. Koduloolistest uurimustest andsid ülevaate kevadel lõpetanud õpilased: Liis Leerima oma vanemate eluteest ja Keiu Anderson Tõstamaa vallapäevade ajaloost.

Pärastlõunal oodati endisi ja praeguseid koolitöötajaid koolisöökklasse pidulauda, mida ehtis suur tort kirjaga *Vallaharidus 325*. Vastuvõtul tänas direktor kohaletulnuid, mõnuses vestlusringis meenutati möödunud aegu, huvitavaid juhtumusi ning naljakaid seikugi. Mõlemal päeval said huvilised osaleda mõisakooli giidi ekskursioonil, kus maja tutvustasid „mõisaneid“, turismiõpilased.

* Fotod värvitahvilil!

Tõstamaa koolis õppinud ja õpetav Mari Lühiste

„SINJORO FERDINAND EISEN!“

Madis Linnamägi, B. G. Forseliuse Seltsi esimees

Esperantistid kõnetasid nii haridusminister Ferdinand Eisenit 1979. a (eesti k: „Härra Ferdinand Eisen!“), kui Nõukogude Liidu kommunistlik diktatuur lubas ka rahval ühinguid ja seltse asutama hakata. Eesti Esperanto-Liidu taasisutamisel valiti Ferdinand Eisen esimeheks, sest ta rääkis esperanto keelt juba enne Teist maailmasõda.

Plaankeel esperanto vabanes keelu alt pärast Stalini isikukultuse lõppu, esperantot tohtis ka koolides õpetada. Suure „Esperanto-eesti sõnaraamatu“ (810 lk, ilmus alles 2004. a) koostaja Raimund Haabvere õpetas Tartu 8. Keskkoolis 1957/58. õppeaastal. Esperanto avas mulle „akna Euroopasse“ – sain välismaalt ajakirju ja raamatuid, olin kirjavahetuses mõttekaaslastega üle terve maailma, kohtusin nendega Nõukogude Liidus ja välismaal. Eesti

Esperanto-Liidu ürituste ja kohtumiste ajal arenes F Eiseniga viljakas koostöö, ta oli alati sõbralik ja abivalmis.

Solidaarsusega harjunud esperantistid tegutsesid kartmatult, kuigi teadsid kes on ühingu ametlik KGB informaat. Usalduslik vahekord aastail 1960–80 kõrges ministriametis olnud mehega sai 1982. a taaskinnituse. Nõukogude Liidu esperantistide rühm sõitis Moskvast Ülemaailmse Esperanto-Assotsiatsiooni (Universala Esperanto-Asocio, www.uea.org) 67 kongressile Antwerpenisse (Belgia), olime F Eiseniga kahekesi rühma ainukesed Eesti esperantistid. Nõukogude korra ajal pidi delegatsioonis / turismirühmas olema KGB-lane – vaid rühmajuht tohtis teda teada ja tunda. F Eisen oli olnud haridusministrina välisreisi rühmajuht, seepärast tundis ta meie reisirühma KGB-lase kohe ära ja hoiatas mind liigse suupruukimise eest.

Püüdsin ennast vabas maailmas vaos hoida, aga sain varsti Nõukogude Liidu juhtivalt interlingvistilt Magomet Isajevilt hoiatuse: „Kui välismaalastega veel räägid, siis teeme KGB-le ettekande“ Ühes kongressi lõunalauas küsiti minult: „Kas vene keel on Eestis sunduslik õppeaine?“ – jaatasin. Sama laua ääres istunud ukrainlane väljendas minu vastuse üle imestust. Ilmselt kandis ta sellest KGB-le ette, sest mulle ei antud enam luba välismaal reisimiseks.

Kambja kooli direktoriks pandi mind 1986. a. Kooli aastapäeva korraldamisel oli hea kasutada dr Lembit Andreseni teoseid „Estonkije narodnõje školõ v XVII–XIX vekah“ (1980) ja „Eesti kooli vanem ajalugu“ (1985). Koolidel oli olnud kohustus lähtuda kroonika pidamisel tsaaririigi seadusandlikest aktidest. Nüüd, M. Gorbatšovi uutmise ajal, sai tõesest kooliajaloo rääkida ja õigeid aastapäevi pidada.

Ka Kambja kooli kroonikapidamise algus lähtus ettekirjutusest, ometi teati hästi, et Pangodi järve lähedalt Kavandust pärit Ignatsi Jaak oli olnud üle 40 aasta Kambja kiriku köster ja kihelkonnakooli koolmeister. Seda näitasid kirikuraamatud ja -visitatsioonid, juba tsaariajal üllitatud trükised. Herbert Salu kirjutas Lundis „Õnneraha. Romaan Rootsi ajast“, mis ilmus 1953. a Torontos. Selles teoses on kirjeldatud ka B. G. Forseliuse ja tema kasvandike Ignatsi Jaagu ja Pakri Hansu Jüri reisi Stockholmissse ja kuningas Karl XI audientsil käimist.

Vene-keskses Nõukogude Liidus oli Rootsi aeg tabuteema, seepärast ei tulnud 1986/87. õppeaastal kõne allagi rahvakooli 300. aastapäeva üldriiklik tähistamine. Kambja kooli eestvõttel tulid 9. aprillil 1987 kokku 1686. aastal alustanud koolide ja Padise kooli (B. G. Forseliuse ja Pakri Hansu Jüri kodukihelkond) esindajad. Otsustati ilma valitsuskomisjonita, vastupidiselt tol ajal valitsenud korrale, ühiselt eesti rahvakooli aastapäeva tähistada. Keelatud ja lubatud ajaloo piiril tegutsedes ilmutasid nad suurt ühtekuuluvustunnet, julgust ja meelekindlust, sest tundsid kooli ja harituse ajaloolist rolli. See „12 Kooli Klubina“ tuntud ühendus kiitis heaks Kambja kooli ettepanekud eesti rahvahariduse ajaloo tähistamiseks (üritused, trükised, mälestusmärgid, medalid, kunstiteosed, Ignatsi Jaagu nime taotlemine Kambja koolile, rahvakooli muuseumi asutamine) – minevikku meenutades käidi tõese ajaloo kaitsmise ja põlistamise teel.

Ettepanekud haridusloo väarikaks tähistamiseks põrkasid kompartei ja haridusministri Elsa Gretškina vastuseisule. Konsulterisin paljudes küsimustes F Eiseniga, käisin ka ülemnõukogu presiidiumi esimehe Arnold Rüütli jutul. Kavandatud ettevõtmised said teoks: Kambja kiriku varemete kõrvale kerkis 14.06.1987 Eesti Rahvakooli Memoriaal jne.

Ka Kambja koolile Ignatsi Jaagu nime andmine oli probleem. F Eisen pidas koolile nime andmist õigeaks, vaid Nõukogude aega tundes võib lausest „See oleks küll meie koolidele nimede omistamisel seni pretsedenditu omalaadne juhtum“ mõista, et sel ajal võis vaid punaste tegelaste nimesid koolidele, tänavatele, kolhoosidele-sovhoosidele anda.

300-aastaste koolide liikumine 1986–89 Forseliuse kasvandikega alustanud esimeste koolide ühenduse „12 Kooli Klubi“ juhtimisel arenes mõtteni asutada Eesti hariduselu

uuendamiseks Bengt Gottfried Forseliuse nimeline ühing. Ajakiri „Forseliuse Sõnumid“ 1/1995 annab rubriigis „Kroonika 1988–1994“, lk 9-1–9-6, ülevaate B. G. Forseliuse Seltsi asutamisest. Asutamiskomisjoni liikmeks oli „12 Kooli Klubi“ liikmeskoolide ja kooliajaloolaste kõrval ka Ferdinand Eisen. Ta valiti asutamisel seltsi nõunikuks, kellena tegutses manalasse minekuni.

Ka ajakirja „Forseliuse Sõnumid“ esimese numbriga ühes eessõnas kirjutas F. Eisen: „Eesti rahvakool, millele B. G. Forselius 310 aastat tagasi aluse pani, kujunes läbi raskete aastasadade, täis võõrvõimude survet ja vägivalda, eesti rahva ja rahvuse kujunemise üheks otsustavaks teguriks. Seda rahva kallimat vara – emakeelt – on eelnenud põlvkonnad hoidnud ja arendanud ning tänapäeva toonud. Soovin „Forseliuse Sõnumite“ ümber koondunud koolirahvale edu emakeele hoidmisel uues olukorras“.

Forseliuse Sõnumite 1/1995 lk-del 3-11–3-16 on tema artikkel „Eesti rahvakooli ja eesti ajakirjanduse osa eesti rahvuse kujunemisel“. Teisi artikleid: Ferdinand Eisen. Väikeste maakoolide kadumine – Forseliuse Sõnumid 2/1996, lk 1–4; Ferdinand Eisen. Põline Rõuge koolimees Adolf Assor. – Forseliuse Sõnumid 3/1996, lk 21–24. Nekroloogi „Ferdinand Eisen 17.11.1914–31.10.2000“ avaldasime Forseliuse Sõnumites 8/2001.

Eesti hariduselu *grand old man* Ferdinand Eisen suutis haridusministrina 18.04.1960–22.07.1980 teiste liiduvabariikidega võrreldes erandlikke soodustusi eesti koolide jaoks välja võidelda: 11-klassiline emakeelne kool, süvaõppega klassid füüsikast muusikani, originaalõpikud, õpikute fondeerimine, koolinoorte laulu- ja tantsupeod, õpilastööde üleriigilised näitused, laste kooliks ettevalmistamise rühmad, viiepäevane koolinädal jne. Ta oli veendunud, et head haridust ei saa omandada määruste ja käsulaudade alusel, vaid võtmeisik on hästi koolitatud õpetaja.

B. G. Forseliuse Selts tunnustas 1991. a Ferdinand Eiseni elutööd Eesti hariduspõllul oma vastvalminud kõrgeima autasuga – B. G. Forseliuse pronksmedaliga.

Meeldiv tõdeda, et ka Eesti avalikkus hindab Ferdinand Eiseni elutööd kõrgelt. Tallinnas, endise ministeeriumihoone fuajees, Tõnismägi 11, avati 11. novembril 2008 bareljeef „Koolile elatud elu. Ferdinand Eisen 1914–2000“.

See on 25-aastase B. G. Forseliuse Seltsi tänuavaldus Ferdinand Eisenile 100. sünniaastapäeva 17.11.2014 puhul

LASTE KOOLITEEST USA-S

Inna Feldbach

Kui ees on elu võõrsil koos teismeliste lastega ja sa ei tea, kas või millal saad koju tagasi, siis on muidugi tähtis, kuidas lapsed haridusteed jätkavad. Meil oli toeks küll vastutustundlik inimene, kellega koos valisime ka elukoha Viljandi-suuruses intelligentses ülikoolilinnas Massachusettsi osariigis. Aga riik oli ikkagi USA, mille hariduselust Eestis suurt ei teata või kui, siis raamatu „Allakäigutrepist üles“ (1968) järgi. Raamatus on kool üsna imelik paik, see on suurlinna rassikirju kool, aga rassiprobleemidest ei olnud meil enne minekut üldse mingit ettekujutust, samuti sellest, kuidas seal koolielu on korraldatud.

Koole haldab USA osariigiti, aga sinna kolides oli aasta 1998, presidendiks Bill Clinton ja maksumaksja raha laekus hariduseluks piisavalt. Kui presidendiks valiti noorem George Bush, jäi ka maksuraha vähemaks, see oli selle presidendi suurim reform. Föderaalne maksuraha määras siiski üht-teist ka osariigi koolielu, sest näiteks muusikatundides jäi nootide kopeerimisraha vähemaks ja see kohustus pandi lapsevanematele.

Meil oli tähtis leida õppemaksuta riigikool, sest lapsed õppisid ka muusikat ja seda tuli jätkata eramuusikakoolis raha eest. USA-s pole eriti tasuta kõrgharidust ja seda raha tuli hakata varakult kolmele lapsele koguma.

Meie linnakeses oli neli 5-klassilist algkooli, üks keskastme kool (6.–8. klass) ja üks 4 klassiga keskkool. Erakeskkool oli ka, aga sellega me ei arvestanud. Kui ma nüüd Eestis jutustan, milliste projektidega lapsed koolides seotud olid, peavad kõik neid koole vabakasvatustlikeks Waldorf-koolideks, aga kui nad seda olid, siis meie teadmata. Selline oli lihtsalt osariigi koolikorraldus.

Kaksikud tütreid sattusid algkooli 5. klassi. Nad olid õppinud inglise keelt vaid kaks klassi tavaõppeainena Tallinna Muusikakeskkoolis. USA-s on palju immigrante ja nende sulandumine kohalikku haridussüsteemi on hästi korraldatud. Inglise keele tunnid olid tüdrukutel oma klassist eraldi ja neile anti tihedam programm, et juba järgmisel semestril tavaklassis jätkata. Peale nende oli koolis palju Tiibeti lapsi, Puerto Rico hispaaniakeelseid, enamasti katoliku usku lapsi ja muid immigrante.

5. klassis oli lastel ikka veel klassiõpetaja, kelle eriala oligi 5. klass. Eraldi tunde andis mustanahaline muusikaõpetaja. Viisipidajad lapsed said laulukoori, aga kes viisi ei pidanud, läks puhkpilliorkestrisse. Muus osas käis õppimine projektipõhiselt. Terviseõpetuses oli vaja selgeks õppida inimese skelett. Selleks anti koju kaasa tapeedirull, millele laps pidi heitma, et ema või isa ta kehakuju tapeedile jäädvustaks. Lapse kujutisse joonistati kondid ja kontide peale kirjutati nende nimetused, mis olid väga ladinakeelsed. Neid nimetusi ei olnud Eestis õpetatud. Bioloogias oli teisigi projekte. Näiteks rõövlindude toitumist õpiti nii, et iga laps sai uurimiseks linnu steriliseeritud mao. See kuulike tuli lahti harutada, uurida ja seejärel kleepida värvilisele paberile närilise luustik, kelle lind oli nahka pistnud. Närilisele leiti ka nimi.

Bioloogias oli teisigi projekte. Tuli meisterdada vee suletud ringkäik looduses, milleks paluti hankida loodusliku veekogu vett. Seda tuues kukkus meie isa libedatel kividel üleni vette, aga seda paremini jäi siis lastele meelde pealt suletavas akvaariumis tekkiv vee kondensaat ja sellest alla jooksvad vihmapiisad.

Poeg sattus kohe keskastme kooli, sest oli juba 13-aastane. Ta oli alustanud Tallinna Saksa Gümnaasiumis, temagi inglise keele õpe oli alanud alles paar aastat tagasi tavaõppeainena. Võõrkeeleks võttis ta nüüd ladina keele, sest muud B-keeled olid alanud juba algkoolis. Tüdrukutest võttis üks B-keeleks prantsuse, teine hispaania keele.

Kõik lastevanematele mõeldud paberid saadeti koju kaks-keelsena, inglise ja hispaania keeles. Selleks et keskastme koolis kampade tekkimist piirata, jaotati õpilased klasside asemel tiimidesse, millel olid ka nimed, näiteks Sinised Delfiinid, Kõrged Mammutipuud jm. Peale

selle jagunesid õpilased veel raskusastmeti rühmadesse. Poeg oli näiteks kirjanduslikult keskmises rühmas, kus nad lihtsalt lugesid tundides „Odüsseiat“, kuid esseesid eriti ei kirjutanud. Üldse muretsesin ma pikemate ingliskeelsete esseede pärast kõige rohkem, aga nendega saadi hakkama. Palju tehti stendiettekandeid. Stendid jäid pärast koolile ja neid said kasutada ka teised õpilased.

Kuid kambad tekkisid koolis siiski, eriti kippusid eralduma Puerto Rico immigrantidest hispaaniakeelsed lapsed. „West Side Story“-laadsed vaenutsemisi olid aeg-ajalt ikkagi tunda.

Õppeained olid mõnel määral integreeritud. Kui kunstitunnis oli Vana-Egiptus, siis õpiti seda ka mütoloogiaõpetuses. Lapsed teadsid, millal Osiris oli roheline – pärast allilma tagasipöördumist. Kui maaliti Picasso kubistlikus või Matisse'i kirjus stiilis, siis needki said lastele kunstiõpetuse tundidest selgeks.

Mis on väga jäik? See on Eesti koolisüsteem pärast välismaalt tagasipöördumist. Muude maade koolisüsteemiga arvestab vast ainult Vanalinna Hariduskollegium ja Rocca-al-Mare kool, kus saab võõrkeeli valida. Hullem lugu on aga emakeelega. Kõigepealt väändus ära intonatsioon, osalause lõpud kergitasid sabasid. Järgmise moondumisena algas piltlike väljendite tõlkimine inglise keelde: „Mida ma homme kannan?“ (wear) [Mida ma homme selga panen?]. Seetõttu jäi emakeel nõrgemaks. Miks see nii juhtus? Arvatavasti seetõttu, et kogu intellektuaalne uus info tuli peale võõrkeeles. Kodune suhtlemine on aga pigem emotsionaalne ja väljendada saab ju ka muus kui keelelises vormis. Ka Euroopa Liidu koolidest tulevatel lastel on Eestis taasintegreeruda raske.

Poeg oli aga tugevam reaalinnetes, kuid temalgi ei läinud tagasitulek Eesti kooli hõlpsasti. Keemiaõpetaja palus nimetada keemiliste elementide nimesid, aga need olid tal selged vaid inglise keeles. Pealegi oli kooliprogramm teistpidi. Kui meil alustavad lapsed füüsikaga, õpivad seejärel keemiat ja bioloogiat, siis USA-s oli just vastu võetud reform kõigepealt eluteadusi õpetada ja nii oligi DNA ja muu peenem bioloogia selge enne muid reaalteadusi.

Lapsi hakati autasustama varakult. Üks tütar sai parima lugeja kiituskirja, teine oli maalinud näiteringile dekoratsioone ja sai selle eest autasu. Poeg sai reaalinnete ülesannete lahendamise eest lausa stippi, sest oli korraldanud järeleaitamistunde kaasõpilastele.

Peamine ja meelde jääv oli kindlasti projektipõhine õpe. Lapsed kasvasid siidiusse, konstrueerisid internetist saadud õpetuste järgi kuulikestest ja pulgakestest eeterlikke lõhnamodeleid jne. Tüdruk, kelle nimi oli Jasmin, tegigi oma nimele vastava taime ruumilise lõhnamolekuli. Nii juurutati avastusõpet ja kasutati arvuteid, ka ruumilise molekuli sai kätte internetist.

TEEL KOSMOSESSE

Valdur Tiit, Lunoidijaama juhataja

Juba iidsetel aegadel pakkus inimestele huvi jälgida taevast ja mõistatada, mis seal ülal toimub, kas ja kes seal kaugel ning kõrgel elavad-toimetavad.

Igati loomulik oli ka soov lennata taevaavarustesse ja vaadata lähemalt ööpimeduses nii kutsuvalt säravaid tähti. Kuid aastatuhandete vältel jäi inimese lennumõte maa lähedalgi vaid unistuseks. Vanakreeka mütoloogiast teame küll Ikarost, kes isa Daidalose valmistatud sulgedest ja vahast tiibade abil olevat lennanud. Isa hoiatusest hoolimata lennanud ta päikesele liiga lähedale, nii et selle kiirgus sulatas vaha, tiivad lagunesid ja muinaskangelane hukkus meres. Nii võis küll juhtuda muinasjuttudes, kuid reaalses elus jäi inimeste kätejõust väheseks, et ennast nende külge kinnitatud tiibade abil lennata. Ammugi veel Maast kaugemale väljaspoole atmosfääri.

Küllalt kompaktsete ja võimsate mootorite leiutamise järel muutus 19. sajandil reaalseks nende abil juhitud lendavaid masinaid ehitada. Sellega tulid esimestena toime vennad Wilbur ja Orville Wright 1903. a, seega alles umbes 110 aastat tagasi. Lennunduse edasine areng on olnud kiire ja tulemuslik. Kaasaegsed suured lennukid võimaldavad mugavalt sooritada pikki reise, transportida kaupu või olla riigikaitses. Kuid tiibadega lennukid vajavad lendamiseks õhku (gaasilist keskkonda), millele toetuda. Neil ei ole võimalik tõusta maast kõrgemale kui mõnikümmend kilomeetrit, sest mida rohkem ülespoole, seda hõredamaks atmosfäär muutub ja ei tekita tiibadele enam vajalikku tõstejõudu.

Sama probleem tekib õhupallidega. Ka nende abil lendamiseks on vajalik keskkond, maakera puhul niisiis atmosfäär.

Maailmaruumi – kosmosesse – minekuks on vaja aparate, mis ei vaja tuge keskkonnalt ja võivad lennata õhutühjas ruumis. Võimaluse liikuda nii Maa atmosfääris kui ka praktiliselt tühjas tähtedevahelises maailmaruumis annavad rakettmootoritega sõidukid. Rakett liigub mingis suunas seetõttu, et ta paiskab vastassuunas välja ainet (tavaliselt väga suurel kiirusel, sest siis on kütuse kulu väiksem).

Käega visatud kivi kukub juba mõnekümne meetri kaugusel tagasi maapinnale, sest raskusjõu (gravitatsioon) toime hakkab see käest vabanemisel kohe kiirenevalt liikuma ka Maa masskeskme suunas. Et jõuda ringorbiidile ümber Maa, peab lendav ese (mis ei toetu õhule ega oma tõstvat mootorit) lendama maapinna lähedal 7,91 kilomeetrit sekundis. Seda nimetatakse esimeseks kosmiliseks kiiruseks. Nii suure kiirusega maapinna lähedal isegi mootori pideval töötamisel aga edukalt lennata ei saa, sest õhutakistuse tõttu läheks ta hõõrdumise tagajärjel põlema ja häviks. Seepärast on kosmoselennuks vaja viia lennukis Maa atmosfääri tihedest kihtidest väljapoole ja anda seal ligikaudu horisontaalsuunas vajalik kiirus, kõrgusel 200 km maapinnast vähemalt 7,79 km/s.

Unistused maailmaruumi lendamisest hakkasid asenduma teaduslike uuringutega möödunud sajandi alguses. Nende alusepanijaks tuleb pidada vene teadlast Konstantin Eduardovitš Tsiolkovskit, kes esitas oma arvutused raketite kasutamisest maailmaruumi uurimisel 1903. a. Pärast I Maailmasõda andsid suure panuse raketitehnika arendamisse Hermann Julius Oberth Saksamaal ja Robert Hutchings Goddard USA-s – katsetas esimesena 1926. a edukalt vedelkütuseraketti. Enne II Maailmasõda tegeles kosmoselendude trajektooride arvutamisega ka eesti mehaanikateadlane Gleb Bichele.

Pikamaa raketitehnika areng sai üldsusele laiemalt teatavaks relvade kaudu. Kurikuulsad olid saksa inseneri Wernher von Brauni (hiljem töötas edukalt USA-s) juhtimisel konstrueeritud kättemaksurelvad (Vergeltungswaffe) – raketid V1 ja V2 (algselt A4), mida II Maailmasõja lõpul kasutasid sakslased Lääne-Euroopa, Inglismaa lõunaosa ja eriti Londoni pommitamisel.

Pärast sõda jätkus raketitehnika areng peamiselt Ameerika Ühendriikides ja Nõukogude Liidus esmajoones sõjalisi, aga teatud määral ka rahumeelseid eesmärke silmas pidades. Juba 1955. a suvel teatasid Ameerika Ühendriigid, et kavatsevad esimese Rahvusvahelise geofüüsika aasta (01.07 1957 – 31.12.1958, eesmärgiga paremini tundma õppida koduplaneeti) raames lennutada tehiskaaslane Maa orbiidile. Nõukogude Liidu esindajad midagi konkreetset oma kavade kohta ei öelnud. Et USA esimesena suudab saada kosmoseriigiks, peeti üldiselt ootuspäraseks.

Kuid sündmused arenesid teisiti. Suure saladuskatte all ja kõvasti pingutades tehti Nõukogude Liidus peakonstruktor Sergei Pavlovitš Korolevi (tema nimi avalikustati aastaid hiljem) juhtimisel ettevalmistusi tehiskaaslase orbiidile viimiseks. Asuti looma üleliidulist vaatlusjaamade võrku ja

valmistati nende jaoks väikesed, 5 cm diameetriga läätsteleskoobid. Personali ettevalmistamiseks korraldati Turkmeenias, Firjuza mägikuurordis Iraani piiri lähedal 1957. a suvel vaatlusjaamade organisaatoritele kursused.

Üks vaatlusjaam oli kavandatud Tartusse, seepärast saadeti sinna kuuks ajaks ülikoolist füüsik Ivar Piir ja Teaduste Akadeemia Füüsika ja Astronoomia Instituudist (FAI) allakirjutanu. Tagasi tulles määrati mind Tartu vaatlusjaama juhiks ja I. Piir asetäitjaks. Ülikooli rektor Fjodor Klement nõustus ettepanekuga püstitada linna piirile FAI territooriumile spetsiaalne paviljon, mille ehitamiseks Eesti NSV Ministrite Nõukogu eraldas vajaliku raja ja ülikooli töömehed tegid töö kiiresti ära. Paviljonis oli mitukümmend posti, mille otsa sai paigaldada eelnimetatud teleskoobid (koos katsid nende vaateväljad taevakaare horisondist horisondini). Katuse kilpe sai hõlpsasti mõne minuti jooksul maha tõsta, nii oli võimalik vajadusel kiiresti tööle asuda. Vaatlejateks otsustasime kutsuda matemaatika ja füüsika osakonna nooremate kursuste üliõpilasi. Hiljem selgus, et see oli hea mõte, sest mitmelgi tekkis just siin huvi astronoomia vastu.

Millal vaatlejate oskusi vaja läheb, seda ei teadnud meist keegi. Nii juhtuski, et sain maailma esimese tehiskaaslase edukast orbiidile saatmisest Nõukogude Liidus teada 4. oktoobril 1957 kodus hommikusöögi ajal ühest Berliini raadiojaamast, kust tavaliselt sel ajal meeldivat muusikat kuulasin. Tõttasin kohe Tähetorni, saime Moskvast juba ka telegrammiga ametliku info ajaloolise sündmuse kohta. Baikonuri (Bajkongõri) kosmodroomilt Kasahstanis üles lennutatud tehiskaaslane Sputnik 1 oli alumiiniumisulamist kerakujulise kattega (diameeter 58,5 cm) kosmoseaparaat massiga 83,6 kg. Selle pardal oli kaks raadiosaatjat ja akud nende toiteks. Tehiskaaslase orbiidi apogee (väikseim kaugus maapinnast) oli 228 km ja perigee (suurim kaugus) 947 km (on ka veidi teistsuguseid andmeid). Tehiskaaslase orbiit oli ekvaatori suhtes 65,1 kraadi kaldu. Üks tiir ümber Maa kestis umbes 96 minutit.

Olukord kosmodroomil pärast raketi starti: Ruumi, kus olid ka raadiosignaalide vastuvõtjad, kogunesid raketi stardiga seotud inimesed, nii et tuba sai puupüsti täis. Kui rakett ja tehiskaaslane lendasid raadiokuuldavusest välja ning signaalid kadusid, tekkis ruumi täielik vaikus. Keegi ei teadnud, kas ülessaatmine õnnestus. Kuulda oli vaid inimeste hingamist ja raadio vaikset kahinat. Kõigile tundus aeg venivat piinavalt aeglaselt. Ja siis, enam kui tunni möödudes, hakkasid väljuhääldist kostma nõrgad signaalid piip-piip-piip, mis muutusid järjest tugevamaks. See oli kindel tunnus, et tehiskaaslane oli edukalt orbiidile viidud ja on lõpetamas esimest tiiru ümber Maa. Ja tehiskaaslase raadiojaamad töötasid! Kõik ärkasid nagu raskest unest, kaisutasid ja suudlesid üksteist ning hüüdsid rõõmuhõiskesid! Paljudel olid rõõmupisarad silmis. Peakonstruktor Sergei Pavlovitš Korolev, keda on nimetatud ka praktilise astronautika isaks, olevat öelnud: „Seda päeva olen ma oodanud kogu elu!“ Oli, mille üle rõõmustada! Kosmoseajastu oli alanud!

Maailma esimene Maa tehiskaaslane Sputnik 1

Esimene inimese loodud kosmiline aparaat sai üleilmselt tuntuks venekeelse nimega sputnik (kaaslane). Sobivaks lühikeseks tehiskaaslase nimeks, mis võiks olla isegi rahvusvaheline, pakkusid Ene-Margit Tiit ja käesoleva kirjatöö autor terminit lunoid, mida Eestis vahete-vahel kasutatakse. Nõukogude Liit saatis teise tehiskaaslase orbiidile 3. novembril 1957. Sellel oli koer Laika, esimene orbiidile viidud elusolend. Kahjus ei olnud Laikat võimalik Maale tagasi tuua ja arusaadavalt põhjustas tema kui süütu olendi hukk paljudele meelepaha.

USA-l õnnestus esimene lunoid Explorer (uurija) orbiidile viia 31. jaanuaril 1958. Selle edukat meeskonda juhtis varem nimetatud võimekas raketiinsener Wernher von Braun. USA lunoidil olev tajur registreeris lühilainelise kiirguse, mis pärines Maad ümbritseva magnetvälja poolt püütud

elektrilaenguga osakestelt. Oli sündinud tehiskaaslasega tehtud kosmoseuuringute esimene teaduslik avastus, mis kinnitas varasemaid teooriaid!

Esimese tehiskaaslase viimine maalähedasele orbiidile oli väga oluline teaduslik ja tehniline saavutus, mis lisaks sümboolsele tähendusele mõjutas oluliselt edasisi arenguid paljudes inimtegevuse valdkondades kogu maailmas. Mõistagi oli väga suur ka esimese sputniku eduka orbiidile saatmise poliitiline tähendus, sest näitas ilmekalt Nõukogude Liidu teaduslikku ja tehnilist võimekust. Selline sündmus, et suudetakse kosmosesse maalähedasele orbiidile saata inimeste kätega valmistatud kunstlik taevakeha, tekitas erakordset huvi kogu maailmas, ka Tartu Tähetorni töötajates ja Eesti elanikkonnas. Tähetorni telefon helises neil päevil pidevalt ja suurt huvi näitasid üles kõik tollased massiteabekanalid. Tehiskaaslase piip-piip-piip signaale asusid püüdma ka paljud raadioamatöörid üle ilma. Ei jäänud kõrvale Eesti amatööridki, ühena esimestest oli edukas minu algkooli pinginaaber Villu Halliksoo.

Arvestades Eesti inimeste suurt huvi näha tehiskaaslast lendamas, pöördusin Eesti Raadio poole ettepanekuga anda koos päevauudistega eetrisse informatsiooni vaatlusaegade ja suuna kohta. Seda tehti rida aastaid (vist ainukesena maailmas!). Kuid ajad muutuvad, inimesed harjuvad ja kosmosetööd on muutunud tavalisteks. Lunoidide suure arvukuse tõttu on selgetel öödel varsti pärast päikeseloojangut (või hommikul vara enne päikesetõusu) igaühel palja silmaga sageli näha neid taeva laotuses liikumas. Enamasti muutub pöörlemise tõttu nende heledus. Pärast 4. oktoobrit 1957 algas Tartu vaatlusjaamas aastaid kestev tehiskaaslase asukoha määramine kuni radaritehnika areng muutis optilised vaatlused tarbetuks. Kosmose uurimine ja lunoidide kasutamine on kestnud aastakümneid ja andnud inimkonnale palju erakordseid elamusi ning täiesti uusi praktilisi rakendusi, mida kosmoseajastu alguses enamus meist vist isegi unes ei osanud ette näha. Pole kahtlust, et selle valdkonna areng jätkub.

Kosmoseajastu mõju aparaadiehituse arengule Eestis

Kosmoseajastu algus mõjutas väga oluliselt Füüsika ja Astronoomia Instituudi Tartu (Tõravere) Observatooriumi ja eriti aparaadiehituse sektori (APES) arengut. Nõukogude Liidu vajadus arendada kiiresti mitmekülgseid kosmilisi uuringuid mõjutas positiivselt Eesti asutuste (ülikoolid, teaduste akadeemia asutused, ka Põltsamaa toidutootjad) tegevust. Kuivõrd kosmoseuuringutel oli lisaks teaduslikele eesmärkidele ka oluline riigikaitsealine (sõjaline) tähendus, siis taolistest töödest ettevalmistusperioodil avalikult palju ei räägitud. Õnneks olid (autorile teadaolevalt) Eesti Teaduste Akadeemia asutuste tööd seotud üldisemate, rahumeelsete kosmoseuuringute teaduslike ja tehniliste probleemide lahendamisega. Neist, milles osales APES, teemegi järgnevalt juttu.

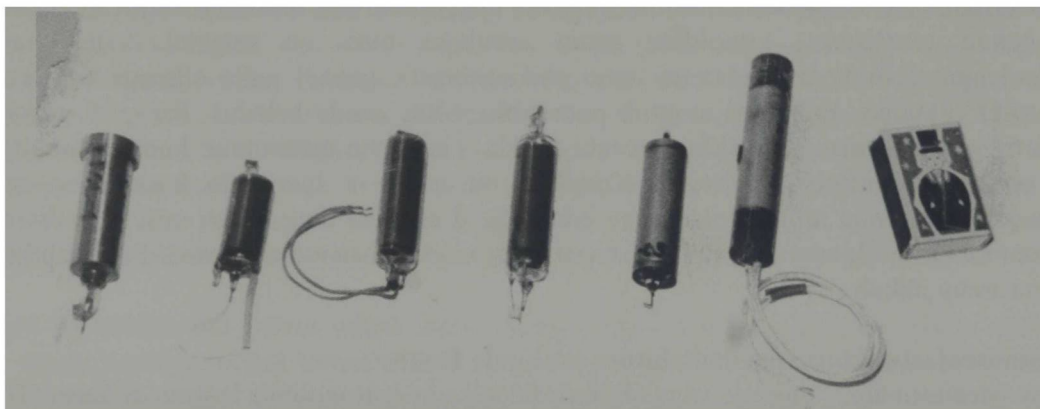
Kosmoseajastu alguse järel täienes APES-i astronoomia- ja geofüüsika-alane rakenduslik suund uute oluliste töödega, mis olid vajalikud kiirguse mõõtmiseks kosmosesondidelt (kosmoserakettidelt) ja lunoididelt. Astrofüüsikutele pakkus erilist huvi Päikese ja teiste kosmiliste objektide ultraviolettkiirgus, mis neeldub atmosfääris ega jõua Maale. Tehiskaaslasel tehtud mõõtmiste abil muutus võimalikuks täpsustada tähtede ehitust ja seal toimuvaid protsesse käsitlevaid teooriaid, mis olid selleks ajaks maapealsete vaatluste alusel välja töötatud. Tähtedes toimuva uurimine oli ammust ajast pakkunud suurt teaduslikku huvi, selgitamaks maailmaruumi saladusi. Pärast II Maailmasõda olid muutunud väga aktuaalseks tuumafüüsika-alased teadustööd, sest need omasid suurt tähtsust nii riigikaitstes (sõjanduses) kui ka energaetikas. Nähtavas maailmaruumis, nii Maal kui kaugetel tähtedel, kehtivad seni teadaolevalt ühesugused füüsikaseadused, tähtede vaatlused on suurejooneliseks täienduseks maapealsetele laboratooriumidele. Seda enam, et tähtedel valitsevad temperatuurid ja rõhud, mida Maal pole lihtne (kui mitte võimatu) saavutada. Kuid astrofüüsikaliste vaatluste abil õnnestub neid protsesse mõista ja saadud informatsiooni praktilistel eesmärkidel rakendada, näiteks tuumade sünteesil vabaneva soojusenergia abil elektri saamiseks. Väärib märkimist, et kuulus eesti astronoom Ernst Öpik põhjendas esimesena juba 1922. a, et tähtede kiirguseks vajaminevat energiat annavad neis toimuvad tuumareaktsioonid.

Ultraviolettkiirguse tajurid ja VUV kiirguse mõõtmine rakettidel

Avanenud võimalused saata teadusaparatuur väljapoole Maa tihedat atmosfääri viisid ka Tartus mõttele mõõta tähtede lühilainelist ultraviolettkiirgust. Kuid sageli jääb „õnnest puudu veel üks samm“ Nii ka seekord. Osutus, et meil ei õnnestunud Nõukogude Liidust leida tundlikke vaakumultraviolettkiirguse (VUV) silmale nähtamatu kiirgus, lainepikkus alla 200 nm, inimese silm

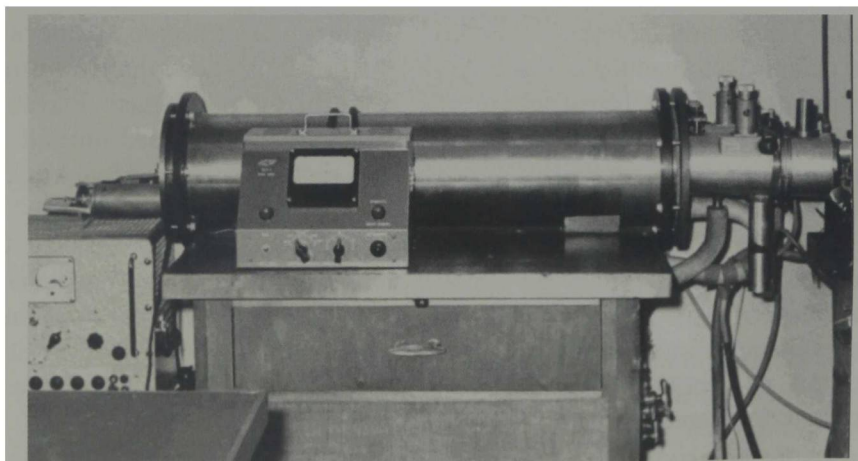
näeb kiirgust lainepikkuste vahemikus 380–780 nm) tajureid, sest neid ei toodetud. Seega oli ainuke reaalne tee alustada ise VUV tajurite valmistamist. Kuivõrd Eestis sel alal mingeid kogemusi polnud, siis oli alustamine üsnagi keeruline nii tehniliselt kui psüühiliselt. Eeskujuks oli üks USA-s publitseeritud töö, milles näidati, kuidas on võimalik röntgenkiirguse tajuri (Geigeri loenduri) töötamise põhimõtet üle kanda VUV-piirkonda. Selleks sobisid vajaliku gaasiga täidetud väikesed silindrid, milles oli teljel asuva peenikese traadi ja seina vahel mitmesajavoldine elektripinge. Kui sellises silindris, mis on varustatud sobiva aknaga, küllalt suure energiaga akent läbinud footoni abil lüüa mõnest gaasimolekulist välja kas või üksainus elektron (st ioniseerida molekul), siis tekitab see elektriväljas kiiresti liikudes ja teiste gaasimolekulidega põrkudes laviinina miljardite uute elektronide vabastamise, mis registreeritakse vooluringis impulsina. Neid väga tundlikke tajureid (efektiivsus mitukümmend protsenti) hakati nimetama footonite loendajateks.

Hiljem selgus, et meist veidi varem oli ühes Moskva tehnoloogiainstituudis alustatud (samuti USA teadlaste jälgedes) sobivate tajurite katseeksemplaride valmistamist, kuid inimesed, kes seda teadsid, meid ei informeerinud. Peatselt tekkisid siiski instituudi inimestega vastastikku kasulikud

APES-is valmistatud footonite loendajad

kiirguse vastuvõtu piirkonna (tundlikkuse spektri) uurimiseks vajalikku spektraalseadet – ultraviolettkiirguse vaakummonokromaatorit, sest ka neid Nõukogude Liidus tootmises polnud. Seepärast tuli 1964. a aprillikuus autoril mõte valmistada see seade APES-ile oma jõududega. Alguses tundus vaakummonokromaatori ehitamine paljudele lausa avantüristliku ettevõtmisena (uute asjadega juhtub sageli nii), kuid APES-is tuldi ülesandega mõne kuu jooksul edukalt toime. Seega võisime juba sama aasta sügisel alustada Tõraverse observatooriumis tööd esimese Eestis valmistatud VUV vaakummonokromaatoriga. Töö käigus selgitasime, et footonite loendajate tundlikkuse spekter muutub kiiresti ja selle täpseks uurimiseks on vaja veelgi puhtamat kiirgust,

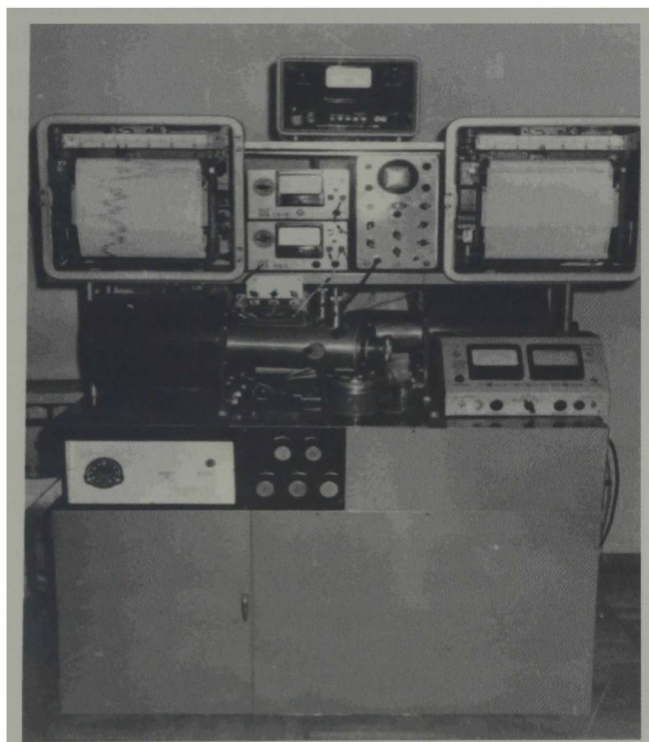

APES-is valmistatud ühekordne vaakumultaviolettkiirguse vaakummonokromaator

mida ühekordne vaakummonokromaator ei saanud anda. Seepärast alustati 1965. a uue spektraalseadme ehitamist, mis seda võimaldaks. Nii saigi juba 1966. a APES-is valmis maailma esimene peegeldifraktsioonivõredega kahekordne vaakummonokromaator VUV spektripiirkonnale.

Selle väljundis saime spektraalseadmes paratamatult esinevat hajunud valgust võrreldes ühekordsega tubli tuhat korda vähendada. Nüüd võisime me valmistada kiirgusallikaid, keerulist spektraalaparatuuri ja väga tundlikke kiirgustajureid. Seetõttu muutus APES aastail 1965–1970 Nõukogude Liidus ainsaks ning maailmas üheks paremaks kosmoses VUV-kiirguse mõõtmiseks valmistatud seadmete uurimise ja kalibreerimise tugipunktiks.

Esimesed kavad koos Bürakani Astronoomia Observatooriumi astronoomidega (Gregor Gursadjan) mõõta rakettidele paigaldatava aparatuuriga tähtede vaakumultaviolettkiirgust footonite loendajatega spektrivahemikus 100–150 nm ei realiseerunud mitmesuguste tehniliste probleemide tõttu. Järgnev koostöö Krimmi Astrofüüsika Observatooriumi töötajatega (direktor Andrei Severnõi, teadurid Andrei Bruns, Nikolai Dimov) kestis aastaid ja oli väga tulemuslik. APES-i poolt tegime footonite loendajaid, mis registreerisid kiirgust kas vahemikus 105–135 nm või siis ainult vesiniku aatomi intensiivsel kiirgusel lainepikkusega 121,6 nm (nn Lyman alfa joon, mis tekib kui elektron läheb vesiniku aatomi teiselt energianivoolt madalamale, esimesele, s.o põhinivoole). Krimmi töötajad tegid kõik muu vajaliku ja sooritasid eksperimendid. Aparatuur viidi üles rakettide abil ja need olid Nõukogude Liidus esimesed vaakumultaviolettkiirguse mõõtmised kosmoses. Edasi jätkus kosmiliste objektide kiirguse mõõtmine nimetatud spektrialas kosmoserakettidel koostöös Moskva Riikliku Ülikooli Šternbergi-nimelise Astronoomia Instituudiga (Vladimir Kurt, Jevgeni Šeffert jt). APES-is teostati tajurite spektraalsete omaduste uurimine ja absoluutne kalibreering.

APES-is valmistatud maailma esimene kahekordne vaakumultaviolettkiirguse monokromaator TVM-3

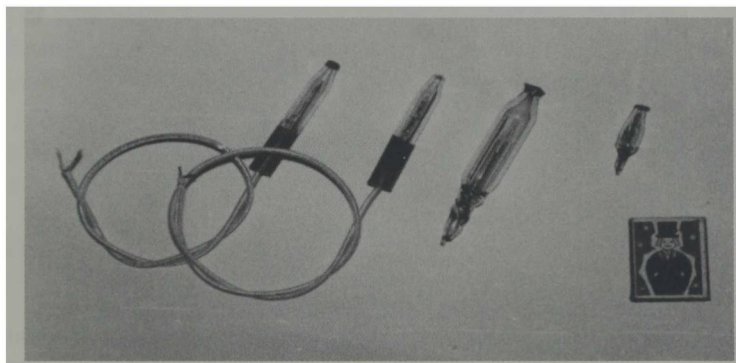
Maailma esimene orbitaalne teleskoopidega astronoomia observatoorium OAO

Kogemuste omandamise järel kasvas APES-is huvi teha midagi suuremat kosmoseaparaatide ehitamisel. Nii tekkis autoril idee astronoomilise tehiskaaslase ehitamiseks, mis mõõdaks tähtede kiirgust väljaspool Maa atmosfääri. Selle alusel pöördus Füüsika ja Astronoomia Instituut toetuse saamiseks NSVL Astronoomia Nõukogu poole. Nõukogu korraldas mõtte arutamiseks Moskva Rakendusmatemaatika Instituudis esindusliku koosoleku. Koosolekut juhatas Bürakani Observatooriumi (Armeenia) direktor maailmakuulus akadeemik Viktor Amasaspovitš Ambartsumjan. Kohal olid Nõukogude Liidu juhtivad astronoomid: Moskva Riikliku Ülikooli Šternbergi-nimelisest Astronoomia Instituudist (GAIS) direktor Dmitri Jakovlevitš Martõnov, Josif Samuilovitš Sklovski ja Vladimir Gdaljevitš Kurt, NSVL TA Krimmi Astrofüüsika Observatooriumist (KAFO) direktor Andrei Borisovitš Severnõi ning spektroskoopia spetsialist Vladimir Konstantinovitš Prokofjev ja veel mitmed teised tuntud teadlased. Sellise kogu ees seistes tundsin parasjagu hirmu, kuid polnud pääsu, tuli kohmetusest jagu saada. Kandsin ette kava valmistada teadusaparatuur, mis koosneks mitmest

väikesest teleskoobist koos tajuritega kiirguse registreerimiseks spektri röntgenpiirkonnast kuni silmaga nähtava osani ja viia kogu kompleks suurema tehiskaaslase pardal (seal oleks muu abiaparatuur) raketiga orbiidile ümber Maa. Mõõtmistulemused oleks tulnud saata telemeetria süsteemi kaudu Maale. Ettekandele järgnes elav diskussioon. Arutelu tulemusena otsustati idee realiseerida FAI, GAIŠ ja KAFO ühise tööna. Leiti ka, et teoreetilistel kaalutlustel ei saa kosmosest tulla röntgenikiirgust ja see aparatuuri osa jäi kavast välja.

Edasise töö käigus jagati vastutusosalad. APES-is tuli valmistada mõned footonite loendajad, kontroll-lambid ja teostada VUV tajurite kalibreerimine (mehaanika osa projekteerimist meie konstruktorid teha ei soovinud, kosmosevark ju!). Viie VUV ja UV kiirguse teleskoobi 70 mm läbimõõduga välisteljelised paraboolpeeglid saadi GAIŠ-i inimeste tegutsemisel Leningradi Optika ja Mehaanika Tehasest. Nähtava piirkonna kahe läätsega teleskoobi valmistamist korraldasid KAFO-s Vladimir Konstantinovitš Prokofjev ja Nikolai A. Dimov. Kõikide teleskoopide optilised teljed pidid olema paralleelsed. Tehiskaaslase teadusaparatuuri kogu mehaanika ja elektroonika osa valmistajaks ja komplekti koostajaks sai Üleliiduline Aparaadiehituse Teadusuuringute Instituut Moskvast (Simon Iljitš Babitšenko jt).

APES-is töötasid mitu inimest ühel või teisel määral orbiidile saadetava aparatuuri valmistamise ja kontrollimisega, kuid kõige suurema panuse andsid Riho Nõmmik, Aime Tootsi ja Silvia Leppik. Astrofüüsikalist tuge andis naabersektori töötaja Arved Sappar arvutustega tähtede kiirguse kohta. Volgogradi lähedal Kapustin Jari kosmodroomil, kus allakirjutanu määrati teadusrühma juhiks, olime kahekesi koos Riho Nõmmikuga, et võtta osa aparatuuri orbiidile viimise viimastest kontrollkatsetest. See oli meile väga huvitav kogemus. Kogu seadmestik tuli hoolikalt üle kontrollida ja anda nõusolek kasutamiseks. Seejuures tuli lahendada kaks omapärast olukorda. Aparatuuri ehitamisele järgnenud kuudepikkusel stardieelsel ooteajal tulid Tartusse korduvalt telegrammid, et meie tehtud kontroll-lambid ei tööta. Tuli jälle kiiresti valmistada uus partii ja see teele saata, piinlikkust küllaga. Ka instituudi juhtkond muutus rahutuks. Saatuse tahtel ja meie õnneks olid kosmodroomil kõik „katkised“ lambid kohal. Tegime Rihoga kaasavõetud toiteallikaga proovi ja oh imet – kõik töötasid normaalselt! Elektroonika konstruktori nägu venis üsna pikaks, viga oli tekkinud tema tehtud toiteallikas. See tõrge, ühe riknenud kondensaatori vahetus kõrgepinge generaatoris, õnnestus rangetele kosmosetehnika nõuetele ühel ööl „loominguliselt lähenedes“ parandada, nii et aparaat ei vajanud täiendavat kontrolli ja töötas pärast üleslennutamist korralikult kuni tehiskaaslase akude tühenemiseni.

APES-is valmistatud vesinikuga täidetud ultraviolettkiirguse

Keerulisem olukord tekkis röntgenikiirguse tajuri puudumise pärast. Saatuse tahtel olid vahepeal USA teadlased mõõtnud just sellist kosmosest tulevat kiirgust, mida algsel nõupidamisel ei peetud võimalikuks. Seejärel oli noor teadusemees Kaurov GAIŠ-ist igaks juhiks ise kokku pannud röntgenikiirguse registreerimise seadme ja selle ka kosmodroomile kaasa võtnud. Pärast pingsat arutelu, mille vältel oli peamiseks mureks võimalus, et n.ö põlve otsas tehtud asi võib üleslaskmisel tekkiva ülekoormuse tõttu puruneda (kiirenduse tõttu muutuvad raketil olevad asjad ligi kümme korda raskemaks) ja ka ülejäänud aparadi elektrivarustuse läbi põletada. Minul kui teadusaparatuuri rühma juhil tuli langetada otsus. Pärast teatud kõhklusid, mille vältel külm laine läbis rinna, andsin nõusoleku, kuigi mure jäi hinge. Seejärel arutati vajaliku lisakaitse tugevus ja ekspeditsiooni juht nõustus röntgenikiirguse tajuri lisamisega tehiskaaslase aparatuuri hulka, lisades, et nagunii läheb see „isetehtud karp“ stardil puruks.

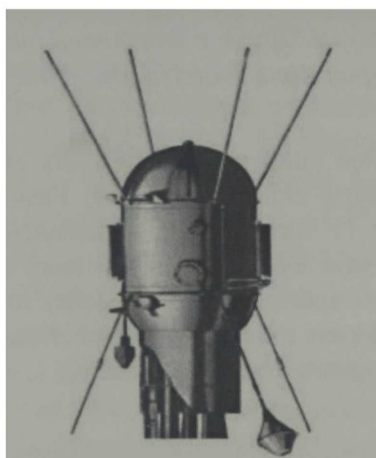
Viljakas koostöös valminud orbitaalne astronoomia observatoorium (OAO, koodnimega

“Metsvint”) viidi 18. aprillil 1968 Kapustin Jari raketodroomilt võimsa raketiga tehiskaaslase Kosmos 215 pardal vägeva müra saatel edukalt orbiidile. Õnneks jäi kogu kompleks, sh ka röntgenkiirguse registraator, terveks ja teadusaparatuur töötas umbes kuu aega kuni patareide tühjenemiseni. Häid päikesepaneeli siis veel kasutuses polnud. Lunoidi väikseim kaugus Maast (perigee) oli 248 ja suurim (apogee) 350 km. Kirjanduses on ka numbrid vastavalt 261 ja 426 km, kuid see pole eriti oluline. Kosmos 215 pardal olnud teleskoopide ja tajurite kompleks oli maailma esimene töötav maaväline orbitaalne astronoomia observatoorium (OAO). USA-s umbes aasta varem orbiidile viidud ligikaudu analoogiline aparatuur ei hakanud tehnilise rikke tõttu üldse tööle (me ei teadnud sellest siis midagi). Kuigi meie töös osalenud inimeste kõik esialgsed lootused täies mahus ei täitunud, oli siiski tehtud esimene oluline samm kosmilise eksperimentaalse astrofüüsika arendamisel. Võib olla rahul, et ka meil APES-is oli selles väärikas osa.

Mõõtmistulemuste töötlemisest võtsid koos GAIŠ-i ja KAFO-i teadlastega osa ka FAI astrofüüsik (nüüd akadeemik) Arved Sapar ja tuntud eesti atmosfäärifüüsik Kalju Eerme. K. Eerme kasutas OAO mõõtmistulemusi oma kandidaaditöös, sest aparatuur registreeris ka Maa atmosfääri kiirgust.

Maailma esimese orbitaalse astronoomia observatooriumi vaakumultraviolettkiirguse peegelteleskoop

Tehiskaaslane Kosmos 215. Ülaosale oli kinnitatud plaat teleskoopidega

Kosmodroomil tuli mul mõte saata orbiidile suurem teleskoop, et teha kosmoses paremaid tähtede vaatlusi. Juba varem olin „igaks juhuks“ lasknud ühel Leningradi optikul lihvida 350 mm diameetriga teleskoobi peegli. See oleks nüüd hästi sobinud orbiidile lennutamiseks. Arutades seda plaani kosmodroomil ekspeditsiooni juhiga, kes oli vahetult seotud raketitööstusega, sain lubaduse jätkata edukalt alanud astronoomia-alast vaatlustööd maalähedastelt orbiitidelt. Ta lubas, et saab anda selle uue eksperimendi teostamiseks raketi ja tehiskaaslase koos teenindava aparatuuriga. See tähendas, et peamine probleem saab lahendatud! Peatselt alustasime koos Vladimir Kurti ja Nikolai Dimoviga ühise tegevuse kavandamist. Pidasin Leningradis nõu automaatjuhtimise spetsialistidega ja külastasin koos Vladimir Kurtiga Moskvast ühte õhujõudude laboratooriumi. Seal nägime katsetusi tehiskaaslase stabiliseerimiseks väikeste suruõhuga töötavate reaktiivmootorite abil. Need tööd toimusid sõltumatult meie kavadest, aga olid olulised orbiidil teleskoobi suunamiseks uuritavatele tähtedele. APES-is asusime tegema ettevalmistusi teleskoobi ja registreerivate süsteemide ehitamiseks. Kuid kahjuks ei õnnestunud seda tolle aja kohta küllalt suurejoonelist eksperimenti realiseerida. Instituudi

administratsioon lõpetas kõik uued tööd põhjendusega, et „Tõraveres teoreetiline astrofüüsika pole selliseks eksperimendiks valmis“. Võib arvata, et sellise omapärase otsuse langetamine oli osaliselt põhjustatud asjaolust, et äsja Tõraveresse kolinud observatooriumi rahval oli väga palju tegemist uute avarate võimaluste kasutamisel traditsiooniliste teadusalade arendamisel. Samuti polnud inimkonna esimesed sammud kosmosetehnika arendamisel ja kasutamisel veel nii tulemuslikud ja ahvatlevad, et paljude aastate jooksul omaseks saanud mõtteviisi muuta.

APES-i ja meiega seotud teadusaparatuuri ehitajate jaoks tähendas see otsus olulisi muudatusi, sest töö Tõraveres kaotas suuresti mõtte. Tuli kolida Tõraverest tagasi Tartusse. Idee realiseerimiseks õnnestus umbes aasta jooksul APES-i inimeste aktiivsel osavõtul ehitada (tol ajal eriti raske ülesanne) Tartu linna piiril FAI kinnistule aparaadiehituse A-hoone. Peatselt lisandusid veel B- ja C-hooned ning APES-i toel loodi TA SKB Tartu Filiaal (TF). Siin jätkus ühine hoogne tegevus spektraalaparatuuri ja

Maailma esimese OAO ehitajate Tõraveres meeskonna tuumik. Vasakult: Riho Nõmmik, Arved Sapar, Aime Tootsi ja idee autor Valdur Tiit

peamiselt Maa atmosfääris toimuvate sündmuste uurimiseks ette nähtud orbitaalsete fotomeetrite loomisel ja kasutamisel. See töö väärrib eraldi kajastamist. Eesti taasiseseisvumisel muutusid suurte sündmuste keerises nii APES-i kui TF ülesanded ja organisatsiooniline struktuur. APES kui üksus suleti, ainult mõned selle inimesed said tööd Füüsika Instituudi (FI) teistes laboratooriumides. TF -i töötajad panid FI ja Tartu linna toel aparaadiehituse majades aluse uuele organisatsioonile – Tartu Teaduspargile. APES-laste aastatepikkune töö teadusaparaadiehituse arendamisel ja hoonete ehitamisel oli loonud head eeldused uuteks arenguteks.

FAI aparaadiehituse A-hoone (APES-i maja) 1970. a Tartus Riia maanteel

ÜHE TEADUSASUTUSE SAATUSEST

Lembit Int, Eesti Agrometeoroloogia Laboratooriumi
juhataja 1966–1979, geograafiadoktor

Oli aasta 1964. Õppisin Leningradis (Peterburi), A. J. Vojeikovi nim. Geofüüsika Peaobservatooriumi (GPO) aspirantuuris ja olin parajasti Eesti Maaviljeluse ja Maaparanduse Teadusliku Uurimise Instituudi (EMMTUI) Tooma katsebaasis ekspeditsioonil kogumas vajalikke andmeid kandidaadiväitekirja tarvis. Mulle teatati Sakust, EMMTUI-st, et minuga soovib kohtuda instituudi direktor Ilmar Jürisson. Sõitsin peale väli-
tööde lõppu augustikuus Sakku. Ilmar Jürisson rääkis oma plaanist ehitada Sakku põllukatsete paremaks teenindamiseks spetsiaalne agrometeoroloogia laboratoorium. Ta oli sellist laborit näinud ühel rahvusvahelisel teaduskonverentsil Rootsis. Leppisime kokku, et kui ma lõpetan aspirantuuri, saan tööpakkumise Sakku laborit organiseerima. Nii läkski. Mul oli veel üks pakkumine tollaegsesse Eesti Põllumajanduse Akadeemiasse agrometeoroloogia õppejõuks. Käisin Tartus tutvumas töötingimuste ja edasiste perspektiividega ning otsustasin siis Saku kasuks.

Pärast aspirantuuri lõpetamist 1965. a novembris tulin Sakku 01.12.1965 ja asusin tööle instituudi söodakultuuride sektori nooremteadurina. Peagi selgus, et labori loomisest instituudis ei tule midagi välja, sest põllumajandusministeerium keeldus finantseerimast. Kuna enne aspirantuuri astumist olin töötanud tollaegse Eesti NSV Hüdrometeoroloogia-teenistuse Valitsuse (EHMTV) süsteemis, algul EMMTUI Kuusiku katsebaasis agrometeoroloogia jaama juhatajana ja hiljem Tallinnas Ilmaprognooside Büroo agrometprognooside sektoris insenerina, siis olid säilinud sidemed endiste kolleegidega ja nii ühel kohtumisel EHMTV ülema A. Smirnoviga rääkisin Saku labori läbikukkumisest. A. Smirnov võttis, nagu öeldakse, tuld, käis ENSV Ministrite Nõukogu esimese aseesimehe Edgar Tõnuristi juures jutul, sai valitsuse toetuse ja hakkas tegutsema.

Tollal eksisteeris üleliiduline ilmateenistuse süsteem, selle kõrgeim organ oli NSVL Hüdrometeoroloogiasteenistuse Peavalitsus NSVL Ministrite Nõukogu juures Moskvas. A. Smirnov pöördus peavalitsusse poole palvega luua Eesti Agrometeoroloogia Laboratoorium Leningradis asuva Geofüüsika Peaobservatooriumi (GPO) filiaalina asukohaga Sakus. Peavalitsus kiitis ettepaneku heaks ja otsustas luua Baltikumis kaks laborit, ühe Leedus ja teise Eestis. Ametlik algus oli 01.08.1966, tegelikult sai koosseis komplekteeritud alles oktoobris. Kuulutati välja konkurss labori juhataja, vanemteaduri ja nooremteaduri leidmiseks. Kuna vabariigis ei leidunud teadusliku kraadiga agrometeoroloogia teadlasi, siis tehti Leningradist mulle kui neile tuntud isikule ettepanek kandideerida ja mind valitigi labori juhatajaks. Olin aprillis 1966 kaitsnud kandidaadiväitekirja ja juunis saanud geograafiakandidaadiks. Edasine organiseerimistöö oli juba minu teha. Pakkusin vanemteaduri koha oma ülikoolikaaslasele bioloogiakandidaat Hillar Mäetalule, kes oli erialalt taimefüsioloog, töötanud mõnda aega ENSV TA Eksperimentaalbioloogia Instituudis, sealt tüli tõttu lahkunud ja töötas hetkel maaparanduses drenaažipaigaldajana. Leningradis ei tahetud H. Mäetalu vanemteaduriks kohe vormistada, pakuti nooremteaduri kohta, kuid A. Smirnovi survele sai H. Mäetalust siiski vanemteadur ja seda labori eksisteerimise lõpuni. Praegu on ta juba manalamees.

Nooremteaduriks pakkus A. Smirnov omast süsteemist agronoomi haridusega Ivi-Dagmar Poola, kuid Leningradile ta ei kõlvanud oma vanuse tõttu (37) ja see ametikoht täideti Leningradis oma aspirandi K. Hairulliniga. Järgmisel aastal õnnestus võtta nooremteaduriks äsja Tartu Ülikooli lõpetanud klimatoloog Peeter Karing. Lisaks teaduritele anti 2 tehnik-laborandi kohta, kuhu leidsin töötajad kohapealt. Nii me siis alustasime. Tõsine probleem oli tööruumi leidmine. Seda käis Sakus otsimas isegi tollaegne põllumajandusministri asetäitja Aadu Pärtel. Lõpuks saime tööd alustada tollaegse Tallinna Kunstliku Seemenduse

Jaama saalis. Vabariigi Valitsus eraldas laborile EPT kaudu Willise-tüüpi sõiduauto GAZ-69. Kuna koosseisus algul autojuhti polnud, siis juhtis autot H. Mäetalu, paar aastat hiljem sain ka mina load. Lõpuks saime autojuhikoha, mille täitsime autojuhiga EMMTUI-st kohakaasluse alusel.

Alustasime mikrokliima uurimisega Saku näidissolhoosi territooriumil, seejärel põld- ja karjamaarohu saagikuse sõltuvuse uurimisega ilmast ja mikrokliimast. 1968. a järgnes põllumajandusministeeriumi tellimusel Võru ja Pärnu rajooni majandite põldude mikrokliimaga tegelemine, millest koos Jõgeva Agrometeoroloogiajaamaga võttis aktiivselt osa ka Eesti Agrometeoroloogia Laboratoorium. Aastatel 1969–1976 korraldati mitu ekspeditsiooni Pärnu rajooni erinevatesse majanditesse eesmärgiga uurida maaparanduse mõju erinevate muldade kliimale, põllukultuuridega põldude mikrokliimale ja saagikusele.

Tööle paneku järel kerkis päevakorrale selle edasine kaadriga varustamine. Tegime Tartu Ülikoolile ettepaneku valmistada meile ette teatud spetsialiste individuaalprogrammi alusel. Nii saime järgnevatel aastatel head täiendust nii geograafide (Jaan Jõgi), füüsikute (Rein Lehtveer, Peeter Kõiva, Tiina Tammets, Jüri Kadaja) kui matemaatikute (Enno Pedoson) näol. See võimaldas tõsta teadustöö kvaliteeti, võtta kasutusele elektronarvuti mikrokliima kaartide tegemisel ja palju muud. Hiljem, 1970-ndate keskel tuli laborisse tööle tuntud geofüüsik, bioloogiadoktor Heino Tooming, kelle juhtimisel hakati spetsiaalsete põldkatsete abil uurima põllukultuuride produktiivsust ja seda mõjutavaid ilmaparameetreid.

Loo algul oli juttu, et alustasime tööd kunstliku seemendusjaama saalis, sealt viidi meid üle Saku mõisamaja ruumidesse. Labori töö algaastatel käivitati põllumajandusministeeriumi initsiatiivil hange uue laborite kompleksi ehitamiseks Sakus. See valmis 1975. Kõigepealt paigutati Vabariiklik Taimekaitsejaam, EMMTUI taimekaitse osakond ja siis meie laboratoorium. Saime töötajatele korralikud tööruumid, spetsiaalsed laborid, foto- ja kartograafia ruumid. Vahepeal muutus ka laboratooriumi alluvussuhe. Kui esimesed kümme aastat olime Leningradi GPO alluvuses, siis 1977 viidi neid üle Kaluga oblastis Obninski linnas äsja loodud Üleliidulise Põllumajandusmeteoroloogia Teadusliku Uurimise Instituudi alluvusse. See muutis töö raskemaks, sest kui jumal on kõrgel ja ülemus kaugel, on sidepidamine ja kohal käimine oluliselt keerulisem. Halvenes labori materiaaltehniline varustamine, varem saime me oma transpordiga Leningradis käia ja sealsest laost materjale ning vaatlusriistu tuua.

Uues olukorras seadis geograafiakandidaadina vanemteaduri kohal olnud Peeter Karing endale eesmärgiks ise laborit juhtima hakata. Saadeti salajasi kaebekirju Obninskisse ja selle tulemusena vallandati mind mais 1979 labori juhataja kohalt finantsdistsipliini rikku-mise pärast (nn. musta kassa olemasolu). Labori juhatajaks saigi Peeter Karing, kes pidi astuma NLKP liikmeks, sest seni oli meil ainult autojuht partei liige. Labor töötas kuni Eesti Vabariigi uue iseseisvuseni Sakus. Peeter Karing hakkas juhtima vastloodud Meteoroloogia ja Hüdroloogia Instituuti ning Saku labor liideti sellega. Töötati rida aastaid selle instituudi koosseisus, agrometeoroloogia-alane uurimustemaatika kadus ja keskenduti ilmajaamade andmete läbitöötamisele. Ka ilmajaamade süsteem muutus, kaotati agrometeoroloogilised vaatlused, sest nende järgi polnud uues olukorras enam nõudlust – suurmajandid olid likvideeritud ja talunikele polnud ilmauurimist tarvis. Ilmajaamad varustati automaatjaamadega, koosseisust jäi alles vaid 1 töötaja. Mõne aja pärast teadusosakond ilmainstituudis likvideeriti, ka instituut ise kaotati ja liideti keskkonna agentuuriga ning on nüüd tuntud ilmateenistuse nime all.

Selline on Sakus üle 20 aasta eksisteerinud Eesti Agrometeoroloogia Laboratooriumi saatus. Ka Saku oma suur instituut on kadunud, liidetud Jõgeva sordiaretuse instituudiga Eesti Taimekasvatuse Instituudiks. Teadustöö tegemine uues Eesti Vabariigis on oluliselt kitsenenud finantside puudumise tõttu. Tulevik näitab, kuidas arenenud riikidega sammu pidada.

MÕNISTE KOOL KÄSIKÄES B. G. FORSELIUSE SELTSIGA

Eesti lõunapoolseim Mõniste Kool asub Hargla kihelkonnas. Hariduselu algus jääb Põhjasõja-järgsesse aega (1730), kihelkonna keskuses asuv Hargla Kool tähistas 325. aastapäeva (1688). Mõniste Kool on B. G. Forseliuse Seltsi liige 1991. aastast. Kooli töö üldised suunised on seotud seltsi kavandatud ja algatatud sihtide ja tegevustega.

Mis meile meeldib ja on tähtis?

* Järgitakse emakeelse kooli arengu etappe, au sees on väärtused, mille algatasid Bengt Gottfried Forselius ja tema õpilased.

* Käiakse ajaga kaasas ja tegeldakse kooliuuendusega, leitakse uusi väljundeid neid tuua igasse kooli (õpireisid, hariduskonverentsid, seminarid, töötoad ...).

* B. G. Forseliuse Seltsi tegevuste arendamisse on kaasatud koolide kõrval ühiskonnategelasi, väarikaid ajaloolasi, Soome ja Rootsi hariduselu eestvedajaid jne.

* Seltsil on hästi toimiv tunnustussüsteem, millega saab koolide ettepanekul tunnustada tublisid õpetajaid ja õpilasi. Reaõpetajale on väga oluline, et tema tööd väärtustatakse.

* Seltsi trükised on huvitavad igale õpetajale, huvilistele õpilastele ja kõikidele, kes tahavad ennast kursis hoida teiste seltsi liikmete tegevusega. Trükistes on palju väärt õpetlikke ja harivaid kirjutisi koolielu erinevatest valdkondadest

* Seltsi suvekooli traditsioon on püsinud ja sellest osavõtjad moodustavad mõnusa sõpruskonna, kõik tunnevad ennast hästi ja oodatuna. Suvekooli korraldamine on keeruline ja tõsine väljakutse. Samas on see hea võimalus lastel viibida Eesti erinevates koolides, õppida tundma paikkonna ajalugu, hariduselu ja tutvuda kultuuripärandiga. See on kõige tulemuslikum kogemuste omandamise viis.

Eraldi tahaksin rõhutada härra Madis Linnamäe entusiastlikku tegevust seltsi eestvedamisel ja tänada seltsi juhatuse liikmeid, kes on panustanud oma mõttetööd ja energiat seltsi eesmärkide elluviimiseks ja tegevuste korraldamiseks.

Mis on Mõniste koolis toimunud nende aastate jooksul?

* Kooli traditsioonid on hoitud elujõulistena.

* Mõniste piirkonna endiste koolide vilistlaskonna eestvõttel on toimunud vilistlaste kokkusaamised kodukandipäevade ajal, endised koolid on tähistatud mälestuskivide või mälestustahvlitega.

* Kodu-uurimise tulemusena on kogutud õpetajatelt ja endistelt õpilastelt palju väärtuslikke mälestusi piirkonna koolide ajaloo kohta. Kõigi Mõniste piirkonnas olnud koolide ajalugu on läbi uuritud, on koostatud arvukaid uurimistöid.

Uurimistöid on kõikide kauaaegsete koolijuhtide ja õpetajate kohta. Mitmed endised õpetajad ja õpilased on andnud koolile oma elutee loo.

* Uurimistööde juhendaja õpetaja Aili Paeglis on koostanud 3 trükist: „270 aastat hariduselu Mõnistes“, „Õpetajad Mõnistes ja Mõnistest“, „Saru küla lugu“

* Kogu piirkonna ajaloo, kultuuriloo, külade, talude, ettevõtete ja ajalooliste sündmuste ning isikute kohta kogutud materjal ja valminud tööd on hoiul kooli ajaloo toas.

* Mitmete aastate vältel oleme korraldanud ülekoolilisi teemapäevi, mille ettevalmistamisel ja läbiviimisel osaleb kogu koolipere. Iga õpilane, klass ja õpetaja saavad esineda ja anda oma panuse. See võimaldab teha rohkem õpetajatevahelist koostööd ja mitmekesistada õppetegevust. Materjalidena kasutatakse kogutud mälestusi, ajaloo toas olevaid kroonikaid ja dokumente jne. Õnnestunud teemapäevad: „Üks koolipäev Peetri-Liisa Koolis“, „Mõniste inimeste elu- ja töölood“, „Hariduse saamise võimalused Mõnistes läbi aja“, „20 aastat iseseisvust Mõnistes“, „Kodukandi kohamuistendid, mõisaaegsed ja rahvasuus põlvest põlve liikunud lood kohalike inimeste kohta“.

Sisukad teemapäevad on toimunud võru keele õpetaja Maigi Teoreinu eestvõttel: „Vanaaegsed pulmad Mõnistes“, „Inda Kõiva nimeline murdelaulupäev“ jne.

Traditsiooniks on muutumas kogu kooli kevadine õuesõppepäev valla erinevates külates. Esimene teemapäev oli „Pargipäev Mõnistes“, kogu kool matkas kahel marsruudil (ca 4 km). Teekonnal olid väikesed peatused, räägiti ja vaadati teekonnal olevaid objekte: vana kõrts, endine Saru kool, kõige vanem mõisakoht jne. Pargis rääkis kohaliku muuseumi juhataja, millised hooned olid pargis mõisa ajal, koos bioloogiaõpetajaga õpiti tundma pargi puid, põõsaid ja taimi. Õpetajad olid ette valmistanud mängu ja võistlusi.

* Vastse-Roosa külapäeval toimusid rühmiti väikesed õppekäigud surnuaiale, mõisa-südamesse, metsavenna radadele jne. Kohtuti Eha Looritsa ja Metsavenna talu peremehega. Lapsed said mängida ja kiikuda. Päev lõppes mõnusa piknikuga.

* Kogu kooliperega oleme läbinud matkaraja Eesti Lõunatippu ja sealgi tegevusi jätkanud. Koolipere ühised väljasõidud ja ekskursioonid teenivad õppekavas rõhutatud eesmäärke – õppetegevuse mitmekesistamine ja läbiviimine erinevates õpikeskkondades.

* Kehalise kasvatuse õpetaja Virve Tamme eestvõttel toimuvad alati oodatud kooli spordipäevad „Reipalt koolipinki“, traditsiooniline ümber kooli jooks ja kooli olümpiamängud.

* Huvipakkuvad ja põnevad on loodusainete õpetaja Kaie Kirchi ettevalmistatud ja läbiviidud teemapäevad: iga-aastane metsanädal (punganäitus, metsaskäigud, viktoriin, huvitavad stendid), tervisliku toitumise nädal (puuviljad meie toidus, salatite valmistamine kodumaistest taimedest, joogid meie toidulaua, GMO toidud jne), ökoloogiline jalajälg (kuidas seda määrata), prügi (kuidas elada keskkonnasõbralikult), sügisesed ravimtaimed jne.

Nende teemapäevade väärtus seisneb selles, et õpetaja rakendab oskuslikult õpilasi päevi ette valmistama ja läbi viima ning kogu koolipere saab nende läbi teadlikumaks.

* Aktiivselt võetakse osa keskkonnahariduse programmidest, võimaldamaks vahetuid õpikogemusi looduses ja lõimimaks erinevaid õppeaineid.

* Sageli toimuvad öölaagrid, õhtuste tegevuste käigus käiakse põnevatel õppekäikudel, õpitakse näitlemist, koos tegutsemist.

* B. G. Forseliuse Seltsi suvekoolid on meie koolis au sees, osalus on õpilastele üks tunnustamise viis. Osalusõiguse saavad õpilased aasta jooksul koostatud uurimistööde põhjal või aktiivse tundidevälise tegevuse eest.

* Õppeaastal 2013/14 elavnes tublisti võro keele õppimine õpetaja Asta Pazuhanitši käe all. Keelt õppivate lastega külastatakse piirkonna eakaid inimesi ja lindistatakse nende mälestusi. Väga südamlük kokkusaamine on jäädvustatud kauaaegse õpetaja Leili Kõivupuuga. Huvitav oli õpetajate väljasõit Petserisse ja Irboskasse, õpilased osalesid setomaisel lihavõttepühal Obinitsas.

* Meie kool teeb pidevat koostööd Mõniste Muuseumi, Murtud Rukkilille Ühingu, Kaitseliidu ja mitmete kohalike kodanikuühendustega.

Kõigi nende tegevuste kaudu viime lapsed tagasi oma juurte juurde, väärtustame olnut ja tehtut ning püüame neis kasvatada armastust ja austust oma kodukoha ja riigi vastu.

Loodan, et Mõniste Kooli koostöö B. G. Forseliuse Seltsiga jätkub ka edaspidi, kooli juhtkond on seda alati toetanud. Koolis töötavad kaks kogenud seltsi liiget, Asta ja Romet Pazuhanitš, nad veavad tegevusi edasi. Püüan ka ise nõu ja jõuga igati toeks olla.

Edu ja jõudu B. G. Forseliuse Seltsile!

Mõniste Kooli endine kauaaegne õpetaja Aili-Külike Paeglis

MÄLESTUSI RESTU ALGKOOLIST 1934–1940

Heino Kängsepp, Sangaste vald

Oli möödunud juba 15 aastat, kui Sangaste valla väikesed koolid koondati Restu mõisa häärberisse. Minu koolitee algas seal 1934. a. Esimese klassi õpilased kutsuti kooli 1. septembriks, kaks nädalat hiljem tulid vanemad õpilased. Põhjendati, et 1. klassi lastele tuleb anda aega majas kohanemiseks ja üksteisega tutvumiseks. Minu esimeseks klassijuhatajaks oli Aino Mikkelsaar. Klassideks olid mõisaaegsed ruumid: söögituba, saal, herra ja proua kirjutustoad. Õpilaste arvust sõltus klassiruumide vahetus.

Internaadi magamistoad olid ruumikad, poistele oli magamistoaks kohandatud herra ja proua kirjutustubade ees olev ooteruum. Tüdrukute magamistuba oli II korrusel. Naisõpetajate toad olid samuti teisel korrusel, koolijuhatajal ja meesõpetajatel esimesel korrusel. Söögitoad olid proua peakammimise tuba. Õpilaste käimlad olid väljas, mõisas olid kuivkäimlad, mida kasutasid õpetajad, internaadiõpilased võisid neid kasutada öösel. Siis oli käimlasse minekuks valgust vaja, õpilastel olid selleks taskulambid.

Koolis oli kokk, kes valmistas internaadi õpilastele toitu, õpilased olid talle vaheldumisi abiks kartulite koorimisel, sööginõude pesemisel, õuest puude ja kaevust vee kööki toomisel. Maja koristajaks oli tädi Kati, ta küttis ka ahje. Õpilased tõid peale tundide lõppu puud ahjude juurde. Koristaja pühkis hommikul klassilaudadelt tolmu, puhastas süljenõud. Klassi korrapidajad pidid tundide lõppedes pühkima klassiruumi põrandad ja prügi välja viima.

Mõisamajas oli 1939. a kapitaalremont, loodi õppetööks paremaid tingimusi. Klassid eraldati koridoriga, et klassidest läbikäimine ei segaks tunde. Klassiruumi sai remondi käigus viis, III, IV, V ja VI klass olid eraldi, I ja II klass jäid herra kirjutustuppa liitklassiks. Poiste magamistoast ja koridorist tehti saal, et õpilased saaksid seal vahetundide ajal jalutada. Klassi jäi vaid korrapidaja, kes avas õhuakna ja tuulutas klassiruumi. Keldrikorrusele kohandati söögisaal, köök ja laoruum, kokale tehti korter. Tüdrukutele ja poistele ehitati majja eraldi WC-d. Naisõpetajatel oli teisel korrusel ühisköök. Koolijuhatajale ehitati üks tuba ja köök juurde, sealt oli tal oma väljapääs õue. Mõisaaegsest köögist sai ruumikas õpetajate tuba, ka kooli raamatukogu sai omaette ruumi.

Kes meid õpetasid ja mida meile õpetati?

Koolijuhataja oli Johannes Kitzberg 1929–1944

Õpetajad:

Amalie Nõgene	1930–1944
Rudolf Korp	1932–1937
Aino Mikkelsaar	1934–1935
Salme Algu	1935–1936
Bernhard Tamm	1935–1944
Ilse Hunt	1938–1941

Õpiained: eesti keel, usuõpetus, ajalugu ja kodanikuõpetus, matemaatika, loodusõpetus ja tervishoid, maateadus, joonistamine, kirjatehnika, tööõpetus, võimlemine, laulmine, kohalik õhukaitse. Õpilase hindamine: käitumine, hoolsus, koolist puudumine ... päeva, hilinemine ... korda.

Prof Tiit Rosenberg on Restu kooli õpetajate tööd iseloomustanud alljärgnevalt: „Restu kooli õpetajad olid oma ala entusiastid, kellel tuli reeglina õpetada paljusid aineid ja talveperioodil täita ka internaadi kasvataja ülesandeid. 1920–1930-ndatel aastatel kasvas kiiresti Restu kooli autoriteet. Selle kooli lõpetajaid peeti parimateks mitte ainult teistes Valgamaa koolides, vaid Restu kooli kõrge õpetuskultuur oli tuntud kaugemalgi. Kõrge koolikultuur saavutati erandlikult tänu headele ja oskuslikele õpetajatele, aga võib-olla isegi olulisem oli kooli juhtide suur nõudlikkus nii õpetajate kui õpilaste töö suhtes. Just nõudlikkus ja pühendumus oli hoovad, mille abil suudeti vähestele majanduslikele võimalustele vaatamata nii sisemiselt kui välimiselt – nii õppimise, käitumise kui koolikeskkonna osas – kooli igati korras hoida“ (Jooni Restu kooli ajaloo. Koost. Tiit Rosenberg. Sangaste 2006, lk 19).

STUDIA FORSELIANA

SAUE GÜMNAASIUMI I TEATRIFESTIVAL

Leo Uulma, Saue kooliteatri juht, Teatrifestivali korraldaja

Saue Gümnaasiumi kooliteater alustas 2008. aasta sügisel ja selles tegutseb üle 60 õpilase. Kooliteatri töös osalevad ka õpetajad eesotsas direktoriga. Tänapäevaks on lavaküpsuks saanud järgmised etendused: „Punamütsike“, U. Leiese „Vihavaenlased“, O. Lutsu „Nukitsamees“, „Väikesed pakikesed“, „Kevade“, E. Vilde „Vigased pruudid“, A. Kitzbergi „Kosjasõit“, „Rätsep Õhk“, J. Saare „Valge tee kutse“, T. Kalli „Lihtne ja ilus“, „R. Thomasi „Kaheksa armastavat naist“, A. Kivi „Seitse venda“, J. Svartsi „Draakon“, D. Normeti „Kastanipoiss ja Käbitüdruk“, M. Ulmani „Kohkumatud lapsehoidjad“

Ettevalmistamisel on U. Leiese „Maailma rändur Buratino“ ja L. Uulma „Täna mängime Tsehhoovit“ (A. Tsehhoovi novellide ainetel). Taaslavastamisele tuleb E. Vilde „Vigased pruudid“ õpetajate näitetrupi esituses. Kuna kooliteatri töö sai hoo sisse, siis tekkis mõte, korraldada igal aastal Saue Gümnaasiumi Teatrifestival.

I Teatrifestivalil (11.04. ja 18.04.2013) osales kokku 10 näitetruppi. Esimesel päeval mängiti 6 etendust ja teisel päeval 4 etendust. Peale Saue Gümnaasiumi näitetruppide, kes esitasid 5 etendust, astusid üles veel külalisesinejad: Laagri Kooli näitetrupp, Lilleküla Gümnaasiumi näitetrupp, Huvikeskuse „Kullo“ näitetrupp ning Tallinna Kanutiaia Noortemajast 2 näitetruppi.

Etendused olid eri-ilmelised ja seetõttu oli neid ka huvitav vaadata. Tõsisemaid noorteprobleeme käsitlevad etendused: „Kõnelused“ (Huvikeskuse „Kullo“ näitetrupp), etendus „Mirr“ (Tallinna Kanutiaia Noortemaja näitetrupp) ja omaloominguline näidend „Kelle jaoks klassikaline, kelle jaoks mitte“ (Lilleküla Gümnaasiumi näitetrupp). Väga omanäoline oli rahvapärismi kajastav etendus „Kratilood“ (Tallinna Kanutiaia Noortemaja näitetrupp). Kuid lavastatud oli ka Eesti ja Soome klassikat: A. Kitzberg „Rätsep Õhk“ ja A. Kivi „Seitse venda“ (Saue Gümnaasiumi näitetrupid).

Põnevaid ja seiklusrohkeid elamusi pakkus näidend „Puujala ja Ükssilma sõda“ (Laagri Kool). Saue Gümnaasiumi 12a klassi näitetrupp ja 6b-c kl näitetrupp tõestasid, et on võimelised mängima ka inglise keeles (12a klassi muusikaline etendus „Grease“) ja saksa keeles (6b-c kl etendus „Talumees ja tema püksid“). Meeleolukat vaheldust pakkus satiiriline suhtedraama R. Thomas „8 armastavat naist“ (Saue Gümnaasiumi õpetajate näitetrupp).

Etendusi hindas žürii koosseisus: huvijuht Grete Põldma, meediaõpetaja Alexei Alexeev, emakeeleõpetajad Liis Ots ja Loore Maidre. Žürii esimees oli Andres Ots – kauaaegne Pärnu teatri, Noorsooteatri ja Tallinna Linnateatri näitleja ning EMTA lavakooli õppejõud.

Žürii tunnustused:

Näitlejapreemiad

Karoliine Olle – näidendis „Puujala ja Ükssilma sõda“ koerograafia ja suurepärase loomingulise suhtumise eest rollis Ruutu Äss (Laagri Kool)

Jaagup Tuisk – näidendis „Puujala ja Ükssilma sõda“ lauluülem Joru rolli eest (Laagri Kool)

Tarko Juss – näidendis „Puujala ja Ükssilma sõda“ löömamehe rolli eest (Laagri Kool)

Kirke Männik – näidendis „Kratilood“ jutustaja rolli eest (Tallinna Kanutiaia Noortemaja)

Martin Viese – näidendis „Kratilood“ jutustaja rolli eest (Tallinna Kanutiaia Noortemaja)

Henri Orlov – näidendis „Kõnelused“ Karli rolli eest (Huvikeskus „Kullo“)

Magnar Matteus Oder – näidendis „Seitse venda“ Aapo rolli eest (Saue Gümnaasium)

Liis Veeleid – näidendis „8 armastavat naist“ Louise'i rolli eest (Saue Gümnaasium)

Zürri tunnustas eraldi etenduses „8 armastavat naist“ mänginud õpetajaid: Malle Liiv, Ulvi Urgard, Sirje Ojavee, Anu Vananurm, Kerli Prass, Hellen Floren.

PARIM LAVASTUS (PÕHIKOOL)

- I KOHT – näidend „Kratilood“ (lav. Meelis Sekk, Tallinna Kanutiaia Noortemaja)
- II KOHT – näidend „Kõnelused“ (lav. Anne Veesaar, Huvikeskus „Kullo“)
- III KOHT – näidend „Puujala ja Ükssilma sõda“ (rühmatöö, Laagri Kool)

PARIM LAVASTUS (GÜMNAASIUM)

- I KOHT – näidend „Mirr“ (lav. Meelis Sekk, Tallinna Kanutiaia Noortemaja)
- II KOHT – näidend „Kelle jaoks klassikaline, kelle jaoks mitte“ (rühmatöö, Lilleküla Gümnaasium)
- III KOHT – näidend „Rätsep Õhk“ (lav. Leo Uulma, Saue Gümnaasium)

Saue Noorte Filmifestival „SNOFF 2013“

Novembrikuu sügisõhtud on juba hämarad. See on ideaalne filmide vaatamise aeg. 14. novembril 2013 toimus Saue Gümnaasiumi aulas Noortefilmi festival „SNOFF 2013“. Idee autoriks oli Saue Gümnaasiumi direktor Jaan Palumets. Filmifestivali eesmärgiks oli noorte loovuse arendamine ja huvitegevuse mitmekesistamine. Kuna filmifestival toimus juba teist korda, siis on tõsine lootus, et sellest kujuneb edaspidi traditsiooniline filmiüritus. Kuidas filmitegemine Saue Gümnaasiumis üldse alguse sai? Filmiklubi alustas Saue Gümnaasiumis tööd 2006. aastal. Filmiklubi töös osalesid 6.–9. klassi õpilased. Teoks said järgmised filmitööd: maailmakuulsad muinasjutud, naljalood, lühimängufilmid. Tekkis idee alustada filmiõpetusega ka gümnaasiumi õpilaste hulgas. Kuna filmiõpetuse läbiviimiseks ei olnud olemas ühtegi õppekava, tuli õppetöös kasutada Tallinna Ülikooli Balti Filmi- ja Meediakooli ning Soome Tampere Ülikooli õppematerjale. Esialgu alustati meediaõpetust 10. klassi õpilastele valikainena. Nüüd on meediaõpetus kohustuslikuna mõeldud 10.–11. klassi õpilastele.

Meediaõpetusega taotletakse, et õpilane tunneb meediakanaleid, trükimeedia, raadio, televisiooni ja elektroonilise meedia erijooni. Õpilane omandab algsed filmitegemise oskused, teadmised ja vilumused. Ta õpib nägema seoseid meedia osade vahel, meedia funktsioneerimise põhjusi ja tagajärgi. Nad omandavad teadmised, kuidas koostada uudiseid, teha intervjuusid, reportaaže ning lühifilme. Tänu sellisele õpetusele ongi võimalik korraldada iga-aastast filmifestivali.

Filmitegijaid oli tunduvalt rohkem kui aasta tagasi. Kokku esitati 120 filmitööd (eelmisel aastal 47 filmitööd). Esitamisele tulevaid filme hindas žürii järgmises koosseisus: ETV saate „Ringvaade“ reporter, Tallinna Ülikooli Balti Filmi- ja Meediakooli vilistlane Jüri Muttika (esimees), meediaõpetaja Alexei Alexeev, kooliteatri juhendaja Leo Uulma, kunstiõpetaja Ave Kongo, muusikaõpetaja Kadi Kaja ja kooli vilistlane Mart Jõesaar.

Žürii hindas filmitöid järgmistes kategooriates: telereportaaž-horoskoop; naljad-uudised; muusikavideo; TV saade ja lühifilm. Meeleolukaid tantse esitasid tantsutrupi „Sache“ tantsutüdrukud Tiina-Riin Uulma juhendamisel ning muusikalist meelelahutust pakkus Joosep Talumaa. Õhtujuhtidena astusid üles Saue Gümnaasiumi õpilased Karl Tümanok ja Joosep Talumaa. Filmide vaatamine kestis ligi 1,5 tundi. Seejärel asus žürii filme hindama. Võitjateks osutusid:

- Parim telereportaaž ja horoskoop: Saue Gümnaasium, Joosep Talumaa „Horoskoop“
- Parim nali ja uudis: Saue Gümnaasium, Madis Voitk „Angry Birds“
- Parim muusikavideo: Laagri Kool, Anet Õunpuu „Eesti sügis läbi sinu silmade“
- Parim TV saade: Saue Gümnaasium, Sander Leisk „Animal Safari“
- Peaauhind: Laagri Kool, Jaagup Tuisk „Tähtis proua“ (parim lühifilm)

Suur tänu ürituse toetajatele: Saue Gümnaasium, Saue Linnavalitsus. Kohtume taas!

SNOFF 2013 korraldajad Alexei Alexeev ja Leo Uulma

TEHNOLOOGIAÕPETUS SAUE GÜMNAASIUMIS

Poiste tööõpetuses hakkasid uued suunad tulema õppeaastal 2004/2005. Mart Soobiku eestvedamisel loodi Eesti Tehnoloogiakasvatuse Liit, hakkasime koostööd tegema soomlastega, suvekonverentsid koos Soome õpetajatega toimuvad igal aastal. Põhjanaanabritelt oli palju õppida elektrotehnika ja elektroonika vallas. Hakkasime Saue tööõpetuse tundides tegelema lihtsate elektrotehniliste töödega, isehitatud mootoritega autod ja paadid tekitasid poistes suurt huvi. Tööõpetuse nimigi muutus töö- ja tehnoloogiaõpetuseks.

Tekkis grupp tehnikahuvilisi poisse eesotsas Eerik-Hannes Matsinaga, mõtlesime koos kuidas muuta tunde ja huvitegevust huvitavaks ja kaasaegsemaks. Just olid Eestis populaarsust kogumas arvuti teel programmeeritavad legorobotid Lego Mindstorms NXT. Kirjutasime Tiigrihüppele projekti ja nende rahalisel toetusel saimegi neli komplekti. Samal aastal 2010 võistlesid poisid kahe võistkonnaga rahvusvahelisel võistlusel Robotex – jalgpalli avatud grupis saavutati 3. ja 4. koht.

Koolis kujunes hea meeskonnatöö: õpilaste huvi, direktsiooni toetus, arvutiõpetaja igakülgne abi, õpetajatevaheline koostöö. Peagi ostis kool 4 robotit juurde, sest huvilisi jätkus. Koostöös joonestus- ja 3D modelleerimisõpetaja Alli Salusaarega kirjutasime Tiigrihüppele uue projekti arvuti teel juhitava CNC-freespingi hankimiseks ja meid valiti välja, 5-st pingist tuli üks Sauele.

Nüüd hakkas kimbutama ruumipuudus. Koolihalduse toetusel ja poiste abiga tegime korda ühe laoruumi, see kujunes tehnoloogiaklassiks. Ilma selle ruumita ei kujuta enam tehnoloogiaõpetust ettegi. Vahepeal muutus jälle meie õppeaine nimi, uue õppekava järgi muudeti töö- ja tehnoloogiaõpetus tehnoloogiaõpetuseks.

Kool ostis 2013. a 3D-printeri ja 3D-skänneri (saabus 2014. a kevadel). Tehnoloogiaklassis on CNC-freespink, 3D-printer, legorobotid Lego Mindstorms NXT (8 põhikomplekti ja 4 lisa), 5 sülearvutit ja kaks lauarvutit masinate juhtimiseks. Suureks unistuseks on hankida veel laserpink.

Poiste saavutustest on märkimisväärsamad: I koht (Allar Aasjõe) ja IV koht (Priit Norak) üleriigiliselt tehnoloogiaõpetuse olümpiaadilt, I koht (Allar Aasjõe, Priit Norak, Karl-Tanel Paes) Robotex`ilt Lego Sumos, II koht (Allar Aasjõe) TehnoTiigri konkursilt „Auto“, I koht (Priit Norak) võistluselt „Robot“ Saue Gümnaasiumi 10. kl. õpilane Priit Norak on konkursi Tulevikutalent 2013 stipendiaat kategoorias Teadus.

2013. a sügisel löid kuus 10. kl. ja üks 12. kl. õpilane ENTRUM-i ja iduettevõtte (*Startup*) raames õpilasfirma „3D Trükikoda“, nad pakuvad 3D-printimise teenust (kontaktisik Priit Norak, <http://www.3dkoda.ee/meist/>).

Haridus-ja Teadusministeeriumi algatus Huvitav Kool kutsub õpilasi õpetama, meil Saue see juba toimub: 12. kl noormees Eerik-Hannes Matsina juhendab nooremate õpilaste robotikaringi, Priit Norak ja Karl-Tanel Paes 10. klassist on juhendajateks 4.–6. kl robotikahuvilistele.

Ülevaate koostas tehnoloogiaõpetaja Valmar Kaur

VANAISA OLEVI PÄRAND

Jürgen Külm, Võru Kesklinna Kooli 9. klassi õpilane
Juhendaja Tiiu Ojala

Meie eelkäijate loodu moodustab suure osa sellest, kes me täna oleme. Kultuuripärand peegeldub nii kohanimes, vanades hoonetes, asjades kui ka vanavanemate silmades. Valisin selle teema, sest mulle pakkus huvi vanaisast rohkem teada saada. Olin teda kuulnud rääkimas Siberi-aastatest, enne ja pärast seda toimunust. Kõik see ei jätnud mind ükskõikseks, tekitas ka suurema huvi ajaloo vastu. Minu vanaisa lugu on väikene osa Eestimaa kultuuripärandist. See töö on pärandus minu vanaisalt, mille sain töö koostamisega oma käsutusse. Arvasin, et päranduse väärtuse hindamiseks tuleb see esmalt ära tunda ja kirja panna. Loodan, et olen sellega nüüd hakkama saanud ja et aastate möödudes siia kaante vahele talletatu väärtus aina kasvab.

Minu vanaisa Olev Kasaku elutee on olnud väga tihedalt seotud Eestimaa ajalooga: sündis Eesti Vabariigi ajal, nägi Teise maailmasõja koledusi, küüditati Siberisse, on elanud Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi ajal ja nüüd iseseisvuse taastanud Eestis. Uurimistöö koostamisel kohtusin paljude lähisugulastega ja tegin palju intervjuusid. Kõige rohkem vestlesin ikkagi vanaisaga, Olev Kasakuga. Ilma nendeta ma seda tööd valmis ei oleks saanud. Uurimistöös kasutasin peamiselt suulisi allikaid, koduarhiivis leiduvaid ja käsikirjalisi materjale, kaasaegsete mälestusi, kuid ka internetist leitud materjale ja vanu dokumente.

Töös on neli suuremat teemat: Olevi elu enne küüditamist, Olevi elu Siberis, Olevi elu Eestis ja Olevi elu pensionipõlves. Need on jaotatud omakorda peatükkideks, kokku on töös 14 peatükki. Perekonnaarhiivi fotod erinevatest ajalooperioodidest ilmestavad kirjeldatut. Uurimistöös on 55 lehekülge ja lisad.

Minu vanaisa, Olev Kasak sündis 16. aprillil 1926 Võrumaal Misso vallas. Tema isa, August Jaani poeg Kasak, sündis 24. juulil 1895. Ta oli Misso ja Võru valla sekretär, ühiskonnategelane, autobusside-veoautode omanik, talupidaja. Nõukogude ajal oli ta lühikest aega Võru Autotransportbaasi vanemraamatupidaja ja direktori nõunik. Olev Kasaku ema, Magdalena Prins sündis 8. juulil 1902, oli koduperenaine ja ühiskonnategelane.

Peres kasvas kokku neli last. Vanim neist, Vambola Kasak sündis 1. detsembril 1923, langes Sõrve säärel viimases lahingus 1944. a. Olevi õde Hilja sündis 31. juulil 1929, ta oli pedagoog ja kuni pensionile minekuni Krabi kooli direktor. Noorim lastest, Rein Kasak on sündinud 20. jaanuaril 1937, ta oli palju aastaid meremees ja kaugsõidu kapten. Praegu peab ta pensionipõlve ja taastab Missos isatalu.

Peres kasvatati lapsi tööarmastuses, millega kaasnes karske ja sportlik eluviis. Tema isa üheks põhiütluseks oli: „Sindrinahad, tööd peate armastama ja austama ja ülikooli peate kõik lõpetama!“ See kehtis kõigi nelja lapse puhul. Juba 5-aastaselt käisid lapsed karjas ja tegid aktiivselt koduseid töid. Olev korjas koos vanema venna Vambolaga bussijuhtidelt laekunud sõiduraha, mille nad seejärel panka viisid. Missos elasid nad Pulli järve ääres, seepärast oli ujumine neile igapäevane asi. Talviti hüpati peale leili lumme ja polnud mingit kartust, et keegi haigeks jääb.

Koolis pöörati suurt rõhku kodumaa-armastusele. Oli ju Vabadussõjast vähe aega möödas ja sõjakangelased veel elavate eeskujudena olemas. Olev oli Noorkotkaste organisatsiooni liige ja osales nende laagrites. Seal õpiti palju kasulikku, mis hilisemas Siberi-elus tihti kasuks tuli.

Nõukogude Eesti moodustamine 1940. aastal tekitas õpilastes suurt nõrdimust. Olevi andmetel oli nende koolis kolm kommunistlikku noort, neist mäletab ta Endel Sõgelit ja Harri Pokatsit. Puisse ei kiusatud ega osutatud ka erilist poolehoidu. Olevi mõtted ja suhtumise okupatsiooni jäädvustas ta Krabil Kaitseliidu lasketiiru seinale: „Punaarmee, lahku Eestist, surm Stalinile!“

Sõjajärgne küüditamine mõjus eesti pereelule ja ühiskonnale pärssivalt – küüditati palju perekondi, kelle hulgast oleks võinud sirguda edukaid riigimehi, arste ja paljude teiste elukutsete esindajaid. Selline saatustab ka minu vanaisa perekonda. Hoolimata Siberi karmidest tingimustest ja täiesti uuest keskkonnast suutsid nad võõral maal alustada uut elu, kohaneda sealses ühiskonnas ning leida uusi sõpru võõra rahva hulgas. Nad teenisid ära lugupidamise kohalike seas ja läksid eluga edasi, kuigi koduigatsus oli suur.

Olevi ja Elli esiklaps sündis 24. veebruaril 1956 Siberis, Aleksandrovskojes, Tomski oblastis. Vastne isa rõõmustas tütre ja tema sünnikuupäeva üle, sest kaugel kodumaast oli see kuupäev märgilise tähendusega. See andis lootust, et ükskord taastatakse Eesti iseseisvus. Lapsele pandi nimeks

Linda. Olev naasis koos abikaasa Elli ja pisitütre Lindaga 1957. aastal Eestimaale. Ta oli kõik töömeheaastad bussijuht. Selle ameti päris ta oma isalt, August Kasakult, kes oli mitmete busside ja autode omanik Eesti Vabariigi ajal ja teenindas mitmeid Võrumaa bussiliine. Augusti süüks pandi pikaajaline tegevus kodanlik-natsionalistliku Isamaaliidu sekretärina ja Kaitseliidu aktivistina, seepärast saadeti ta vangilaagrisse, kus ta kaotas oma elu.

Olev oli ja on ka praegu ühiskondlikult aktiivne, karske eluviisi ja sportliku ellusuhtumisega. Umbes kakskümmend aastat tagasi kasvas ta koduloomi. Kõik see on aidanud tal olla heas füüsilises vormis tänaseni. Olev on kahe tütre ja ühe poja isa ning nelja lapselapse vanaisa. Vanaisa suurimaks sooviks on, et Eesti rahvas säiliks ja rahva tervis paraneks. Tema jaoks on Eesti rahva kõige suurem vaenlane alkoholism, narkomaania ja AIDS. Hetkel on Olevi suurimaks hobiks ajaloo valgustamine noorsoole. Vanaisa eluteed on saatnud isamaalisus, vajadus oma kodu, oma keele, oma kultuuri, oma rahva järele ja see on kandunud ka tema järeltulevatele põlvedele. Deporteerimisega lühikeseks jäänud haridustee puudujääke on ta kompenseerinud iseõppimisega ja seda eriti ajao valdkonnas. Tema jaoks on elulise tähtsusega, et tänapäeva noored mäletaks ja mõistaks neid sündmusi ja inimesi, tänu kellele anti esimene iseseisvus ühegi pauguta ja jõuetult käest.

Tänu vanaisale on mul tekkinud huvi ajaloo vastu. Nüüd võin ennast pidada eelmiste ja kaasaja põlvkonna ühtsustunde hoidjaks, ka lapselapsed saavad täpsemalt teada vanavanaisa Olevi huvitavast elust.

* J. Külm on praegu Võru Kreutzwaldi Gümnaasiumi 10. klassi õpilane

Uurimuslik õppetöö Osula koolis

Selts sai Võrumaalt Osula Põhikoolist DVD kuue õpilasuurimusega. Osulas töötab suure kutsumusega **õpetaja Heljo Saar**. Tema tööd kajastab näiteks VIII klassi õpilase Maaris Varriku kodu-uurimistöö **“Kasside lugu. Tee Eestist Soome”**, mis on ilmunud trükisena väga paljude värviliste illustatsioonidega (2014, 47 lk). Uurimuse teemaks on perekond Kassi lugu: Asta Kassi tütar Kristiina Kass on lasteraamatute autor ja tõlkija. Asta ja Kristiina pildid on trükise esikaanel (vt värvitahvli).

B. G. Forseliuse Seltsi liikmeskoolides üle Eesti tehakse energiliselt ja edukalt uurimuslikku õppetööd. Selts on üllitanud toimetiste alasarjas *Studia forseliانا* kogumiku “Uuriv õppetöö” (õpilaste uurimused, juhendajate kogemused, juhenddokumendid). Koostamisel on uus kogumik

Tunnustame koolide uuenduslikku ja uurimuslikku õppetööd, ka õpilasi ja juhendajaid, medalite, au- ja tänukirjadega LAUREA FORSELIANA. Ka Osula koolipere liikmeid oleme tunnustanud, vt www.forselius.ee > LAUREA FORSELIANA; võib ka ülal isiku või kooli nime sisestades õige leheküljeni jõuda.

HARJU-JAANI KOOLIDE LUGU VIRTUAALNÄITUSEL

Anne Oruaas, veebinäituse toimetaja

Harju-Jaani kihelkonna koolihariduse ajalugu vormistati veebinäituseks, mis asub Eesti Pedagoogika Arhiivmuuseumi veebil www.pictury.org/harju_jaani_kihelkonna_koolid/ (Toimetaja: leiab ka veebil arhmus.tlu.ee). On olemas ka paberile trükitud kaart koolide asukohtadega. Harju-Jaani kihelkonna alal asuvad praeguse administratiivjaotuse järgi Raasiku vald ja suur osa Anija vallast. Edelanurk on Rae vallas ja põhjapoolne Haljava piirkond Jõelähtme vallas. Harju-Jaani kihelkonnapäevi on peetud Raasikul tegutseva MTÜ Tuulekell¹ eestvedamisel juba 12 korda.

Kihelkonna kõigi teadaolevate koolikohtade kaardistamise idee tuli Tuulekella juhul Margit Eerikul, kui ta oli juhuslikult teada saanud, et Raasiku aleviku naabruses asuva Kihmla ja Salumäe külade ühise külaplatsi servas olev kõrgem kungas on kunagise kihelkonnakooli asukoht. Koolimajast pole alles muud kui kivihunnik, mille peal ammu toekas võsa kasvab. Ja siis tekkis küsimus: kas selliseid kohti on ümbruskonnas veel? Ja kus need on? Kõpses ka mõte pühendada 12. kihelkonnapäevad hariduse ajaloole.

Uurimisse kaasati naabervallast MTÜ Kehra Raudteejaam², kelle kirjutatud taotlusega sai kohaliku omaalgatuse programmist veidi rahalist toetust. Kui tutvustati oma ideed Pedagoogika Arhiivmuuseumi direktor Veronika Varikule, pakkus tema välja, et näitus võiks asuda muuseumi kodulehel ning andis oma soovitusel tellida kujundus kunstnik Tiia Eikholmilt. Projekt nimetati muuseumi pilootprojektiks.

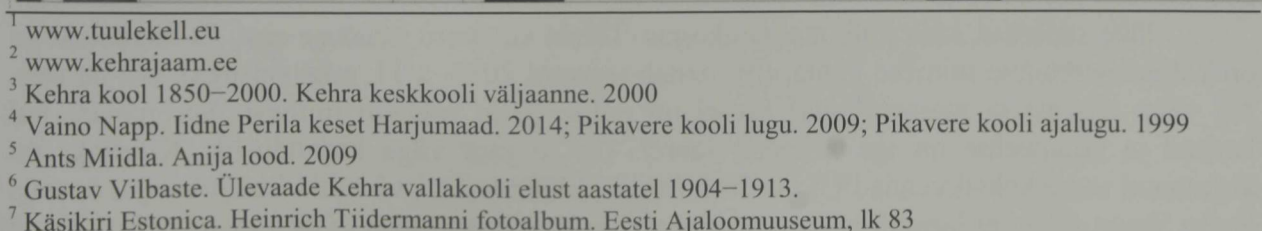
Peab muidugi kohe ütlema, et Harju-Jaani kihelkonnas on terve hulk teenekaid kodu-uurijaid ning töö ei alanud tühjalt kohalt. Suuresti oli tegemist varem olemas olnud materjali ühtsesse vormi viimisega. Näiteks on Kehra kooli ajalugu ilmunud trükist juba aastal 2000³, samuti on olemas Perila ja Pikavere koolide raamatud⁴. Anija kooli ajalugu on kajastanud Ants Miidla oma raamatus „Anija lood“⁵. Peamiselt otsiti juurde fotomaterjali, milleks ilmus ka vastav üleskutse kohalikus ajalehes Sõnumitooja. Õnneks on kõik varasemate üllitiste autorid endiselt tegusad ja võtsid kergesti tuld, et projekt teoks saaks.

Veebinäituse materjal pandi kokku ja toimetati vabatahtliku tööna. Projektirahast tasustati näituse kujundaja Tiia Eikholmi ja kaardi kujundaja, Kehra kooli kunstiõpetaja Anne Tanne töö. Sellisel kujul on tegemist kahe vabaühenduse koostööprojektiga, kuhu kaasati väärikas eas suurte teadmistega inimesed. Anija kooli ajaloo pani kirja Kehra kodu-uurija, endine agronoom Ants Miidla, Aruküla koolidest kirjutas endine õpetaja Mai Erbe. Harju-Jaani kihelkonnakoolist ja Haljava koolist kirjutas Raasiku proviisor Ilse Tudre. Kehra kooli ajaloo jäädvustamisega alustas juba Gustav Vilbaste⁶, põhjalikult on selle kirja pannud endine ajalooõpetaja Milvi Schmeidt, Kiviloo koolist kirjutas üks selle viimaseid õpilasi, praegune Aruküla kooli direktor Avo Möls. Perila, Peningi ja Pikavere koolide ajalugu on uurinud endine agronoom ja ka õpetaja Vaino Napp. Raasiku kooli lugu teab endine ajalooõpetaja Mare Vaarik.

Kogu selle materjali toimetamine oli väga huvitav ja silmi avav. Kuigi olen ise pea kogu elu Harju-Jaani kihelkonnas elanud ja õpetajana töötanud, sain päris palju uut teada. Eelkõige kõik see, mis seondub Aruküla vene õigeusu kiriku kihelkonnakooliga, aga ka Anija noorparuni poolt sellele vastukaaluks loodud Harju-Jaani kihelkonnakooliga. See viimane „projekt“ jäi küll lühiajaliseks, aga on faktina siiski põnev. Et Raasiku kool loeb oma alguseks 1717 aastal pastor Heinrich Christopher Wrede (1691–1764) asutatud köstrikskooli, oli ju teada, aga kus ja kuidas, oli seni kaunis ähmane ettekujutus.

Sõitsime asjaosalistega 2014. a kevadel kõik teada olevad endised ja praegused koolikohad läbi, et määrata GPS koordinaadid ja jäädvustada fotodel praegune seis. Kahjuks on siiski ka teadaolevaid kohti, millest seal kunagi asunud koolimaja pilti leida ei õnnestunud, koolimajad ise või koolipidamiseks kasutatud hooned on praeguseks hävinud. On päris mitu paika, kus ainult veidi kõrgem kungas viitab seal kunagi asunud majale. Samas on aga Eesti Ajaloomuuseumis hoiul üks fotograaf Heinrich Tiidermanni (1863–1904) foto kõrge korstnaga puithoonest, mida me kuhugi paigutada ei osanud. Valminud töö pole seega kindlasti veel lõplik tõde. Tiidermann on allkirjastanud foto „Koolimaja Harju-Jaanis“ (Eesti Ajaloomuuseum F 11 684-2: 101)⁷. Kuuda seminari haridusega Tiidermann oli õpetajaks nii Anija kui Peningi koolis, enne kui otsustas lõplikult päevapiltnikuks hakata. Tema jäädvustused on meie piirkonnale hindamatu väärtusega.

Projekt lõppes Harju-Jaani 12. kihelkonnapäevaga 10. augustil. Siis oli bussitäiel huvilistel võimalik suuremat osa endistest koolikohtadest või säilinud koolimajadest oma silmaga näha. Pikavere kooli õuel etendasid kohalikud noored mehed Vaino Napi lavastatud tuntud koolistseene eesti kirjandusklassikast. Järgnes veebinäituse tutvustus kooli saalis ning tegijate tänamine. Üks ilus suvepäev oli. Ootame huvilisi Harju-Jaani koolikohtadega ka koha peal tutvuma. Reisijuhi võib tellida nii Tuulekellast kui Kehra Raudteejaamast.

ABRUKA LINNULENNULT

Elina Visnapuu, Tartu 8. Keskkooli vilistlane

Esmaspäeva õhtul jõudsin Saaremaale Kuressaare bussijaama. On augustikuu lõpp 2013, arvatavasti viimaseid sooje päevi. Vastu tulevad mulle sõbrad. Jällenägemiskallistused. Läheme minu tuttava poole. Magama pannakse mind suurde pererahva voodisse.

Teise päeva hommikusöök ja takso tellimine, et sõita Roomassaare sadamasse. Varsti on takso kohal ja sõidame neli km sadamasse. Juba kaugelt paistab väikelaev “Arbo” Varsti võib laeva minna. Oleme esimesed. Peagi tuleb veel mõni reisija. Laev on uhiuus - salong ja tekk. On ka üks laps, kes käib Kuressaares koolis, kuid suvel on Abrukal. Juba laeval saame teada, et täna on muuseum suletud. Olemegi kohal.

Meie ees on raamatukogu-infopunkt. Lähen sisse, et teada saada, mida on võimalik kolme poole tunniga näha. Meile soovitab raamatukogu juhataja käia läbi “väike ring”, et natukenegi osa saada saare elust. Ilm on imeline, vast 26 kraadi, päike paistab lagipähe, just see mulle sobib. Abrukal pole ühtki teed asfalteeritud (õnneks), kõik on kruusakattega ja muldteed. Pikka aega on pöud olnud. Muistendist saame teada, et Abruka on linnu(kure)kujuline saar. Saaremaal Põduste jõe kaldal kasvanud kunagi kuusemets, kus elanud suur kurg. Sinna metsa sattunud jalutama Saaremaa vägilane Suur Tõll. Kui kurg Suurt Tõllu näinud, tõusnud ta hirmuga lendu. Suur Tõll kiskunud maast välja kuuse ja visanud selle kurele järele. Kurg saanud surma ja kukkunud merre. Nii tekkis Abruka saar, teda ümbritsevad väiksemad saared on linnu tiivad.

Alustame oma matka. Meie ees on viitadega tulp. Pildistan. Tähtsamad saare kohad. Lähme edasi ja pöörame vasakule. Omapärane jäätmemaja. Sellist mandril pole näinud. Abrukalased on hoolsad, lahtist prügi pole kusagil. Läheme väiksesse surnuaeda. Vanad raudristid. Meie ees on varjupaik igaveseks puhkuseks II maailmasõjas langenutele, “Estonial” hukkunud abrukalastele, tundmata nõukogude sõduri haud. Kabelit pole, matusetseremoonia peetakse linnas Kuressaare kirikus, või haul või kodus. Surnuaial on umber aed, paneme värava kinni.

Jõuame kaitsealusesse Abruka paljukiidetud salu-lehtmetsa. Metsa all on hämar. Pihlakas kannab vilju ja on 3–4-kordse maja kõrgune. Puud on hiigelsuured, teeäärsed pärnad lausa kutsuvad end pildistama. Üks omapärasem kui teine. Võtan nad kõik üles. Teerada on niiske. Kuulus Lippmaa pärn. Jõuame hiidsõnajalgade juurde. Sel suvel polevat nad nii kõrged kui tavaliselt. Aga sellegipoolest nagu kuusenoorendik oleks tee ääres.

Olemegi metsast väljas. Jõuame Vesiaeda, nii kutsutakse väikest sadamakohta. See olevat ka üks kahest ujumiskohast saarel. Teine pidavat olema Abruka sadamas. Peame väikese pikniku. Lähen vette, kuna vesi on nii madal, siis ujumisest ei tule midagi välja, aga vette saab end korralikult kasta. Kui välja tulen, päike kõrvetab halastamatult soolast selga. Kivid kaldal ja vees on nõelteravad. Kõrval on linnuvaatlustorn – väga ilus ehitis.

Matkame edasi, jõuame Abruka Muuseumi ja väikese laululava juurde. Lennart Meri pink. Puhkame jalgu. Jälle prügimaja. Edasi vasakule jääb Abruka tuulik. Paremat kätt eemal on Abruka tuletorn. 1931. aastal ehitatud 36 m kõrge raudbetoonist ehitis. Vaatame seda kaugelt, sest kell ei oota.

Jälle sadamas, käin jälle raamatukogus. Täna veelkord juhatause eest. Et raamatukogu on kolmeteistkümne inimese kohta, (nii näitab internet 2013. a 11. aug. seisuga), see on ime. Nii vähe rahvast ja raamatukogu! Suvel on palju, palju rohkem inimesi. See näitab, kui haritud ja edumeelne on iga inimene saarel. On ju saar väga kirjanduslik. Kuulsaks on kirjutanud saare kaksikvennad Ülo ja Jüri Tuulik. Mäletan, et kadunud klassijuhataja, õpetaja Vello Saage ütles, et lapsed, tehke vahet vendade Tuulikute vahel – üks on traagik (Ülo) ja teine humorist (Jüri).

Raamatukogu juhataja näitab mulle riieid raamatutega, kus kõigis on kirjutatud Abrukast. Loen kodus uuesti Tuulikuid. Kui hingeminevalt kirjutab Jüri Tuulik oma raamatus "Pulmad Abruکا moodi" Tln., 1979, Kirjastus "Eesti Raamat" armastusest: "Ja ütle, Leesikene, mis sunnib mind niiviisi maha jätma oma kodu ning oma armsad vanemad, lahti ütleva murest ning vallatust elust? Ma olin vaba ning vallaline nagu kalakajakas kivi peal, kellele kuuluvad kõik lained meres, kõik tähed taevast ning kõik tuuled taeva ning mere vahel. Mulle kuulusid kõik aastaajad ja kõik ilmakaared ümber Abruکا. Pärnade magus öitsemine oli minu oma, ja käo kukkumine Pikanina metsas oli minu oma, ja luikede laul Vahase silmas oli minu oma, ja hirvede nõtkete tulek orasepõldudele oli minu oma, ja tee Vesiaia sadamasse, vana, kuivanud ning mõttes nagu vana inimese pale, oli minu oma, ja viirelinnu kädin elab praegu minu veres ja jääb sinna igaveseks elama. Ja ikka on sellest kõigest tugevam midagi, midagi, mis on soojem kui ema käsi, mis on magusam kui värsked raimed koore ja tilliga, mis hullutab rohkem kui adru lõhn pärast septembritormi, mis on sügavam ja salapärasem kui võrguõõ taevast Veiserahu kohal. Leesikene, see miski, mis kutsub mind valjemini kui udupoist ja valutab valusamini kui hambavalu, teeb mind väetamiseks kui kõige väetima viidikamaimu - see miski on armastus... Armastus, Leesikene."

Laev hakkab tagasi sõitma. Oleme kahekesi ainsad reisijad laevas. Kuidas tahaks küll tagasi, 3,5 tunniga ei jõudnud rohkem. Nägemata jäid Vahase silm, hirvede joogikoht, mälestuskivid ja palju muud. Aga vaatamata sellele oli mulje hingeminev. Nii väike ja muljetavaldav, kirjanduslik. Soovin abrukalastele ikka südamest saare eluraskustega hakkamasaamisel.

Oleme Roomassaares. Sadamast hakkame jala Kuressaare bussijaama minema. Äkki läheb kiireks, võtan takso. Tartu buss on ees. Kell 21.45 Tartus tagasi, poolteise päevaga Abruکا m.o.t.t.

TUTVUSTAME, MEENUTAME, MÄLESTAME

TLÜ Eesti Pedagoogika Arhiivmuuseum
PRESSITEADE 06.10.2014

TLÜ Eesti Pedagoogika Arhiivmuuseum on teinud õpetajatele ja kooliõpetajatele kättesaadavaks ca 38 000 pilti ja õppefilmi.

Eesti Pedagoogika Arhiivmuuseumi äsjaavalminud digitaalarhiivi "Hariduslooline e-varamu" vahendusel on huvilistele veebis kättesaadavaks muudetud muuseumi foto- ja audiovisuaalne kogu: haridusloolised fotod, metoodilise sisuga klaasdiapositiivid ja diafilmid ning õppefilmid. Filmide nimekirjas leiab näiteks õppefilme eesti metsloomadest ja taimestikust, keskaegsest Tallinnast, erinevatest lasteaedadest, astronoomide laagrist ja paljust muust.

Digitaalarhiiv "Hariduslooline e-varamu": arhmus.tlu.ee

"Olulise tähtsusega on need materjalid õpetajatele, kes otsivad võimalusi näidata tundides õppefilme ja ajaloolisi haridusteemalisi arhiivivõtteid," ütles Eesti Pedagoogika Arhiivmuuseumi direktor Veronika Varik.

Veronika Variku sõnul on tegu ühe suurima projektiga Eesti Pedagoogika Arhiivmuuseumi ajaloos, mille eelarve on veidi väiksem muuseumi enda 2013. aasta eelarvest. Projekti käigus digitaliseeriti ühtekokku 37 894 ühikut materjali, lisaks veel 106 õppefilmi kogupikkusega 28 tundi. Varik loodab, et digitaliseeritud materjal leiab kasutust nii Eestis kui ka väliseesti kogukondades.

Tallinna Ülikooli teadusprorektor Katrin Niglas ütles, et tunnustust väärib Eesti Pedagoogika Arhiivmuuseumi initsiatiiv leida projektipõhine rahastus ülikooli halduses oleva Eesti haridusloolise kogu digitaliseerimiseks: "Elame ajal, mil inimesed, sealhulgas teadlased, õppejõud, õpetajad ja õppijad on orienteeritud kiirele teabevahetusele ning harjumuspäraseks on saanud olulisele infole ligipääsemine digitaalsete kanalite kaudu. Haridusloolise e-varamu projekti käigus loodud kaasaegne infosüsteem aitab digitaalseeritud arhiivi mugavalt kättesaadavaks teha kõigile huvilistele ning tõstab seeläbi oluliselt Eesti pedagoogilise pärandi nähtavust ja võimaldab selle praktilist kasutamist senisest märksa mitmekesisemates ja innovatiivsemates vormides."

Eesti Pedagoogika Arhiivmuuseumi käsikirja-, trükise- ja esemekoguga tutvumiseks tuleb huvilistel siiski veel kohapeale tulla. Tellimuse soovitud materjalidega tutvumiseks saab lähetada arhiivmuuseumi töötajatele otse digitaalarhiivist.

Digitaalarhiivi "Hariduslooline e-varamu" on loonud Tallinna Ülikooli Eesti Pedagoogika Arhiivmuuseum koostöös MTÜ Eesti Digikeskuse, OÜ Mindstone'i, OÜ Grandolani, Eesti Filmi Instituudi, Eesti Autorite Ühingu ja Eesti Filmiarhiiviga. Projekti rahastas Riigi Infosüsteemide Amet.

Lisainfo:

Villem Normak

TLÜ Eesti Pedagoogika Arhiivmuuseum

arhivaar-koguhoidja (foto- ja audiovisuaalne kogu)

villem.normak@tlu.ee, tel: +372 683 6493

ÕPETAJANA KOOLIILMAS JA ILMAKOOLIS

Vanaduses õpitakse rohkem endalt, nooruses teistelt, on väitnud baierlane Jean Paul. See on elu seadus – pisut ülbe, aga turumajanduslik igatahes ... Töötanud 50 aasta ringis Eesti kooli erinevates astmetes ja mõtestanud koolis (*resp* tunnis) toimuvat üle 30 aasta läbi psühholoogia-pedagoogikateaduse prisma ning uuringute; tunnis toimuvat ka eri aegadel kirjasõnas vahendanud, olen saanud tavaõpetajast täiesti erineva, uuelaadse kogemuse.

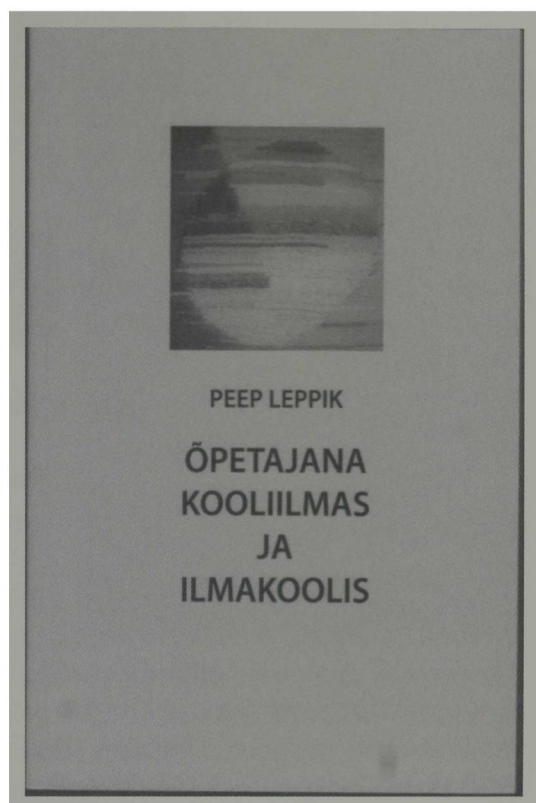
Nii sündiski mõte – kasutada vanu manuskripte ja võrrelda aastakümnete taguseid probleeme tänapäeval levitatud paradigmade-mõttemallidega. Ehk – mis on koolis (*resp* õpetamises) uut ja millised põhimõtted on igihaljad. Õnneks on abiks ka endiste õpetajate seminaride lõpetanute tähelepanekud-kogemused, kelle meenutusi noore koolmeistrina ammulisui erinevate kursuste-konverentside õhtutel olin aastaid tagasi kuulanud. Koos oma koolipoisiaastatega laieneb pilt meie rahvusliku kooli arengust niimoodi ligi saja aastani ... ja see on iseendast juba omaette väärtus.

Loomulikult on märksõnaks inimene (*resp* õpilane) kui **psüühiline olend**. Kui me seda/teeda ei tunne, siis on ka kõige modernsemad innovaatilised tehnoloogilised võtted tunnis vaid kena ja kallid vaheldus. Tõsiste vaimse töö protsesside käivitamine koos nõudlikkusega on õpetaja püha ülesanne.

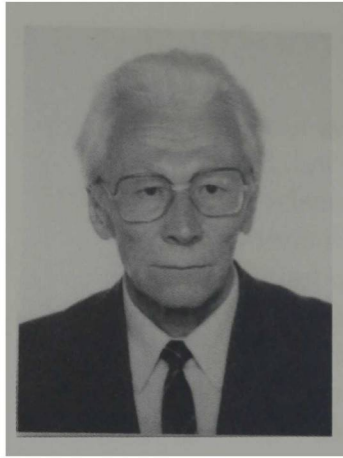
21. sajandil on inimese kui psüühilise olendi arengut dramaatiliselt mõjutamas **mõnuained**, mis samas on sõltuvuse tekitajad, ja kommertsilma kaudu meid ründav **IT-peibutis**, mis on üha tähtsam arukusest-intellektist. Neid probleeme riivan alati loengutes ja oma õpetajatöö kokkuvõtteski ...

Uskumatu küll, aga õpetaja on ka elav inimene oma kultuuri, mälestuste, väärtushinnangute ja tõekspidamistega. Raamatu B-osas teeb lugeja autoriga kaasa rännakud tundratesse Jäämere ääres ja Aasia keskpunkti ning kohtub sealste inimestega. Ehkki võiksim hoopis sagedamini märgata õpetlikku ja kaunist oma **naabrite** juures, saati süvakultuurist Saksamaal või isegi Tammsaare loomingus ... Ja meie juured ja meie lugu? Tegin lausa teadlase tööd oma esivanemate uurimisel Põhjasõja-eelse ajani välja digitaliseeritud meetrikaraamatute ja hingeloendite kaudu – siin on IT rakendamine võrratu.

Oma lapsed on ikka kallid, aga kui mõni võõras neid kiidab, siis on eriti hea tunne. Käesoleva raamatu oli ostnud ka ÜPUI ühe probleemgrupi tegus õpetaja-uuriija, kes kirjutas mulle pärast põhjalikku lugemist: „*Kole mõelda, et oleksid kõik need teadmised, kogemused ja elamused ainult enda teada jätnud ...*“ Mulle küll meeldib – aga kellele see ei meeldiks! – taolisi sõnu ühe keerulise raamatu kohta kuulda, hakka neid või uskuma ...

Peep Leppik, autorina

In memoriam: Endel Laul 21.04.1927–25.09.2014

Lahkunud on väsimatu eesti kooli ajaloo uurija, monumentaalse koguteose *Eesti kooli ajalugu* neljas köites üldkontseptsiooni kujundaja, kodu-uurimistöö aktivist, ajaloolane Endel Laul.

Haridustee kulges Kõnnu, Torma, Mustvee ja Tartu Tamme koolides, seejärel Tartu Ülikoolis ajaloo erialal 1947–52 spetsialiseerumisega Eesti ajaloole. Töötas Teaduste Akadeemia Ajaloo Instituudis 1952–69 noorem- ja vanemteadurina, seejärel rahvahariduse ajaloo sektori juhatajana 1970–90, juhtivteadurina 1990–93, ühtaegu Eesti Teadlaste Liidu vabakutselise uurijana 1990–93, Tallinna Pedagoogikaülikooli vanemteadurina 1997–2003. Kaitses 1962. a ajalookandidaadi kraadi väitekirjaga Eesti töölisajakirjanduse kujunemisest 1917. a-ni.

Endel Laul oli *Eesti kooli ajaloo* 1. ja 2. köite (1989, 2010) koostaja, toimetaja ja autor. Tema juhtimisel ilmusid mitmed koguteosed, nende hulgas *Tallinna 1. Keskkool 1631–1981* (1981), *Gustav Adolphi Gümnaasium 375* (2006). Lisaks on Endel Laul avaldanud arvukalt publikatsioone ajakirjanduse ajaloo, hariduse ja kooli ajaloo ning eesti ajalooteaduse (historiograafia) ajaloo ja kodu-uurimise metodoloogia teemadel.

Aastail 1978–90 oli ta Eesti Teaduste Akadeemia Kodu-uurimise Komisjoni aseesimees ning Eesti Kodu-uurimise Seltsi asutajaid ja kauaaegne esimees, Tormalaste Kodupaigaühenduse asutajaliige ja juhatuse liige, ühenduse trükiste koostaja ja autor.

Endel Laul nõustas ka 300-aastaste koolide liikumises 1986–89 osalenud koole. Ta oli B. G. Forseliuse Seltsi asutamiskomisjoni liige ja asutaval kogul 22.02.1989 valiti ta seltsi nõunikuks.

Endel Laul sai riikliku teaduspreemia 1977. a, ta on Valgetähe V klassi teenetemärgi kavaler (2004). B. G. Forseliuse Selts on teda autasustanud tunnustussüsteemi LAUREA FORSELIANA vahenditega: Suur Ignatsi Jaagu medal (1994), medal Wastne Testament 1686 (1996), 1. järgu medal Suur Kuldtukat (2002).

Suure töömehe talletatud ulatuslik hariduslooline materjal ootab nüüd noorema uurijatepõlvkonna panust ja avaldamist *Eesti kooli ajaloo* 3. ja 4. köitena.

Mälestus toimekast ja meeldivast kolleegist on jääv!

Kaastundeavaldusega leinajatele

B. G. Forseliuse Selts
Eesti Pedagoogika Arhiivmuuseum

EKSLIIBRIS – PISIGRAAFIKA ŠEDÖÖVR

Kalju Leib, kolleksionäär

Minu kolleksioonis, enam kui 10 000 eksliibrist, on tohutult palju Eesti pedagoogidele, „aabitsakuke rahvale“ kujundatud. Eksliibrise kujundamine oli kunagi 6. klassi õppekavas, kahju, et enam ei ole.

Eesti eksliibrisemaailma hetkeolukord on murettekitav, looming on stagneerunud ja kogumine teeb vähikäiku. Kirjutan enda vaatevinklist, antagu andeks, et alustan mõneti nutuselt. Suured eesti eksliibriseloojad on valdavalt manalasse varisenud: Märt Laarman, prof Evald Okas, Kaljo Põllu, Villu Toots, Gustav Mootse, Esko Lepp, Väino Tõnisson, Lembit Lepp, Ago Kivi, Silvi Väljal, Asta Vender. Produktiivsematest on jäänud veel Vive Tolli, Jüri ja Henno Arrak. V. Tolli loomingu teeb kauniks, peeneks ja isikupäraseks sügavrükk. Mõned tegutsevad veel, kuid tagasihoidlikult.

Eesti praegune parim puugraveerija Lembit Lõhmus tähistas 25. septembril 67. sünnipäeva, ta ei ole viimasel aastakümnel kõrg- ja sügavtrükkis eksliibriseid teinud, küll aga arvutis kujundanud. Huvitav oleks teada, kas IT-ajastul kujundataksegi eksliibriseid peamiselt arvutis? Aga kolleksioneerimine?

Ei saa ega tohi mööda minna harrastuskunstnike loomingust, nimetaksin siin mõned: Johannes Juhansoo, Enn Kera, Heino Teedema, Leida Soom, Ermi Littover (ainuke veel meie hulgas). Nad on jõudnud tasemele, mis ületab mitmete kutseliste kunstnike taseme.

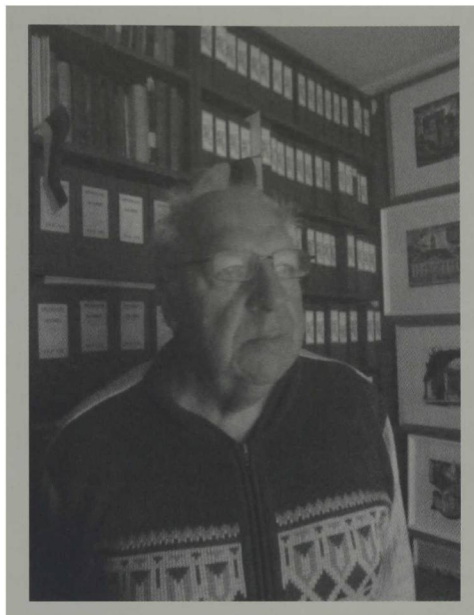
Eesti eksliibrise kogumist ähvardab väljasuremine, nagu oli see mõnekümne aasta eest Rootsis. Tartus on eksliibrise kogujaid-talletajaid veel vaid 7, neist noorim saab detsembris 77.

Eksliibrisekujundajatega olin enamasti tuttav, mul on ka mõned lemmik-kunstnikud. Kõik nad on oma näo ja käekirjaga meistrid. Eelkõige pööraksin lugeja tähelepanu kõrgtrükkis valmistatud taieks kui kõige praktilisemateks – puu- (või linoöl-)gravüüridena loodud raamatuviidad on väga kaunid ja esteetilised. Sügavtrükkitehnikas valmistatud eksliibrised on samuti kaunid, kuid põhifunktsiooni (omaniku märgina raamatus) nad ei täida, sest neil on väike tiraaž ja sageli suhteliselt kõrge hind.

Kooliõpetajate eksliibrise tutvustamist alustan maailmaklassi kuuluva ksülograafi (puugravüüri viljeleja) **Richard Kaljo** (1914–1978) loominguga. Suure-Jaani kauaaegsele pedagoogile **Erik Saluweer**’ile loodud viidal (1967) on klassitahvel, selle ees seisab tooga-rüüs õpetaja nagu kreeka-rooma õpetlane, väike malendiratsu tahvililapi kõrval viitab omaniku malehuvile. Tallinna Polütehnilise Instituudi õppejõud, hiljem rektor **Aguaarna** valgustab oma eksliibrisel (1965) lõbusa näoga küünalt kõrgel hoides tudengeid. Keemikust omaniku tegevusele vihjavad poolkoksimäed ja katseklaas, *ex libris* asemel on eestikeelne RAAMAT.

Sama autor on kujundanud Tartu Ülikooli rooma õiguse professori **Elmar Illus**’a eksliibrise (1971). Kui kord professoriga tänaval kohtusin, ütles ta: „Eksliibrisel on eesti talumats, kes väänab vene paragrahvi. Tuleb lugeda ridade vahelt, siin on vaid EX, mis tähendab ladina keeles „Välja!““ ja lõi oma jändriku kadakase kepiga vastu tänavasillutist. Ei ole raske arvata, mida läbinisti eestimeelne mees „Välja!“ all mõtles.

Prof **Elmar Illus**’al on ka harrastuskunstnik **Enn Kera** (1922–1991) eksliibris (1972). Ta sõnas toona, et ka sellel viidal on kujutatud eesti talumatsi, kes tõmbab vene seaduseparagrahvi sirgemaks. Mõlemal viidal on *lus est ars boni et aequi* [Õigus on headuse ja õigluse kunst]. Enn Kera loomingus on kõige rohkem pedagoogidele valmistatud eksliibriseid, olen tema tegevust toetanud.

Jõgeva Keskkooli eesti keele õpetaja **L i i d i a R a n n a** raamatuviidal (1960) on ladinakeelse *Ex libris* asemel vanas kirjaviisis *Minno Ramat* ja pilakus leegitsev peerg väljendab armastust raamatu kui vaimse valguse vastu. Ka **E v i** ja **E l d o r V e e v o** eksliibris (1961) on meisterlik: palju raamatuid, käsi koolitahvlile kriidiga *Ex libris* kirjutamas, adramees teaduspõldu kündmas. Omapärane lugu oli Sadala kooli laulu- ja muusikaõpetaja **O i v o K õ r g e s a a r e**'ga (dirigeerimas noodijoonestikuga koolitahvli ees, 1962), kes pärast eksliibrise tellimist läks kaduma, ei kippu ega kõppu. Eksliibrisepakk ootas teda aastakümneid lesknaise toa põrandal. Õpetaja **L a i n e K a r u** kahevärviline eksliibris (1967) on nimesümboolikaga – istuv karu raamatuga, taamal teda koolitanud Tartu Ülikool. Abja Keskkooli keemiaõpetaja **S i r j e H i i d m a a** eksliibris (1967) valmis omaniku vanemate kingitusena, sellel on vaid katseklaas põletil. Õpetaja ja kooli raadiosõlme ülema **J a a n M i t i** eksliibrisel (1968) on suur mikrofon, õpetaja laud ja koolipink raamatuga „Tõde ja õigus“

Kunstnik **Jaan Tammsaare** kujundatud **E r i c h M ä r t s o n i** eksliibris on humoorikalt jutustav (1967): karmi näoga koolipapa, süüdlaslikult langetatud pea ja eesli kõrvadega oinas tahvli ees; koolipinkides samuti sümboolsed olendid, üks neist on lammas, vaid „puupeal“ on käsi püsti.

V a i k e I n k i n e n i eksliibris võlub oma lihtsusega (kunstnik **Jaak Kuusk**, 1964), ka seal seisab õpetaja tahvli ees, koolipingis poiss ja patsidega tüdruk. **M a r e** ja **J a a n K a l j u l a** perekonnaeksliibris näitab, et omanike tegevus on seotud matemaatika ja mehaanikaga (**Hugo Nõmmeste**, 1974).

S i l v i ja **L e m b i t J e n s e n i** eksliibris (1965) **Johannes Juhansoo** (1919–1994) rikkalikust loomingust: õpetaja kirjutamas kirillitsas AB (viide vene keele õpetajale), koolipingis vanemate klasside õpilased. Abikaasa huvialale osutavad malelaud ja malend.

Joonistusõpetaja **Riho Lahi** (1904–1995), hiljem karikaturist ja ekslibrist, on loonud värviküllaseid viitasid. Joonistused on tiražeeritud tsinkklišeede ja siiditrükiga. Kõigil on aabitsakukk ja igapähe veel midagi erinevat. **E n d a** ja **J o h a n n e s P õ l l u** eksliibrisel on abikaasa elukutsele viitavad viljapead ja kuused, **H e l j u V a a l m a** viidal koolipink, raamatud, roosid ja ABD kirillitsas. Perekond **L e i s s o o** eksliibrisel on harpuuniga ujumislestades noormees. **E l i n S ü t i s t e** serigraafias e siiditrükis paljundatud viidal on raamat kuke ja ABD-ga kaanel, rahvariites tüdruk laseb suure kandle taustal lindu lendu. Seevastu õpetaja **M a i e O r a** eksliibris on lihtne ja lakooniline (**Ants Mõrd**, 1968). Erandina on **E n d a P õ l l u** ühel mälestusviidal kuke asemel öökull, teisel laps käsi päikese poole sirutamas.

28.10.2014

* **Kalju Leib** on sündinud 19. juunil 1937 Tartus. Lõpetanud 1956. a Tartu Ehitustehnikumi. Töötanud ehitusel meistrina, töödejuhatajana, projekteerijana, juhtiva konstruktorina, peainsenerina, peaarhitektina, viimased kümmekond tööaastat nii haldus- kui majandusdirektorina. Projekteerinud sadakond hoonet (ka oma kätega ehitatud maja, milles praegu elab). Kunstihuvilisena ja enam kui 10 000-lise eksliibrisekogu omanikuna avaldanud raamatu eksliibrisekunstist ja kümmekond brošüüri. Tema fotokogus on ligi 10 000 fotot Tartu ajaloost, mille tutvustamiseks on ta korraldanud üle 100 näituse.

„ÖRN ÖÖBIK“ ON KAANTE VAHEL

Olav Renno, linnu- ja luulesõber

Tartu seminarist Gustav Wulff lõi 131 aasta tagasi sõnad „Örn ööbik, kuhu tõttad sa“ pinginaaber Karl Rammi loodud viisile. Laul on saanud lausa rahvalauluks nõnda ammu, et enamuse lauljaid ei teagi täpsemalt selle saamisluugu ega loojate elukäiku. Nüüd on see lünk eesti kultuuriloos kuhjaga täidetud: läinud laupäeval, 11. oktoobril esitleti Põlva- ja Valgamaa puutealal (toonasel Tartumaal) uhiuut raamatut „Örn ööbik, kuhu tõttad sa?“ Selle koostajaks on Tartu Ülikooli meditsiini- ja keemiateadlane *prof em* Raik-Hiio Mikelsaar, kes tähistas selle teose üllitamisega mitte ainult Tahkurannas sündinud Karl Rammi 150. ja Vastse-Otepää (praegu Valgjärve) vallast võrsunud Gustav Wulffi 150. sünnipäeva, vaid ka enda 75. sünnipäeva.

Laulu mõlemad loojad õppisid Tartu II Õpetajate Seminaris Laial tänaval (praegu Lai 28) aastail 1880–1884. Gustav harrastas luuletamist, Karl oli suur muusikahuviline ja lõi ka ise uusi lauluviise. Ühele viiulil ettemängitule tegigi Gustav sõnad, tervelt neli 8-realist salmi. Veel samal, 1883. a avaldas Karl August Hermann „Tartu Postimehe Muusiku Lisalehes“ laulu sõnad ja viisi pealkirjaga „Ööpikule“, kusjuures salmilooja peitus varjunime „G. Öis“ taha. Vaatamata vahepealsetes luule- ja laulukogumites nii poliitilise kui eetilise kaalutlusega ning ka võhiklikult tehtud paarisõnalistele mugandustele (näiteks „waimutaewa wõlvilla“ asemel „idataeva servassa“, „werega wäetud“ mahendatud „võietud“ ja „tore'l“ /s.t toredal/ „toorel“) on tekst enamikes uusväljaannetes algupäraseks taastatud, ka tänu kirjandusloolaste Oskar Kruusi ja Rudolf Põldmäe põhjendustele.

Raamatu tutvustamine 11.10.2014 algas Maaritsas, kus Gustav Wulff õppis 1874–1877 äsjaasutatud õigeusu kihelkonnakoolis. Edasi siirduti Saverna raamatukokku, kus poolsada huvilist kuulsid autorilt teose ja „ööbikulaulu“ saamisluugu. Värskest trükist tulnud 248-leheküljeline ja 53 pildiga köide on selle teema kõige põhjalikum ja mahukam uurimus. Wulffi ja Rammi loodu kõrval on sellesse koondatud eestikeelsed Wulffi-eelsed linnuluuletused ja pärast „Ööpikule“ ilmumist loodud ööbikusalmid – lausa antoloogia! Möödunud aegade kohta kõnelesid kohalikud ja mujalt tulnud inimesed, oma isa tausta ja tegemisi aitas avada autori tütar, filosoofiaprofessor Margit Sutrop.

Kolmetunnise „istungi“ järel sõitis autorodu Sirvaste külla, kus Gustav oli 1864. a jõulude eel (ukj 1. jaanuaril 1865) Juusa talupere esiklapsena sündinud. Paraku pole selle põlistalu hoonetest kuigi palju järel, küll aga on naabruses heas korras luuletaja emakodu Loku (nüüd Pärna) talu, kus imetleti-möödeti poolteise meetrise tüvetüsedusega paarisaja-aastast pärna, mis kindlasti oli ka Gustavit inspireerinud.

Seejärel siirduti Otepäälle, kuhu Gustav Wulff pärast koolmeistripõlve Puhjas ja Amblas maandus Vana-Otepää valla sekretäri ametisse. G. Wulffi eestvõttel ehitatud vallamaja hävis II maailmasõjas, aga tema juhitud Nuustaku Kooliseltsi rajatud progümnaasiumi hoonet kasutatakse tänini. Nüüd tegutsevad majas huviringid ja kooli muuseum, naabruses on kooli uued hiigelhooned.

Vallasekretäri toolil teenis ta 1937 aastani, seega 43 aastat – teadaolevalt pikima aja ametivendade hulgas. Seejärel töötas ta veel seitse aastat Otepää panga juhina ja saadeti pensionile lausa 80. sünnipäeva eel.

Paljude seltside ühiskondlikult agar juht suutis pereellu astuda alles 45-aastasena. G. Wulffi varasematest pürgimustest pruuti leida annavad tunnistust rohked luuletused ja jutukatked ... Abikaasa Olga oli mehest 23½ aastat noorem. Neil sündis kolm last: Leo, Valli ja Villu, kellest pojad eestistasid oma priinime (isa meelehärmiks) Karupääks. Viimasel sõjasuvel pagesid kõigi kolme lapse pered kodumaalt. Leo tütar Mari-Ann õppis Rootsis ajakirjanikuks ja naasis 1991. aastal – oma ema sünnitallu Lõhmusele Nüpli järve ääres, kuhu kirjanik Paul Rummo ja kirjandusteadlase Jaan Roosi eestvõttel oli 1960. a loodud Gustav Wulff-Öis'i

Muuseum kirjandusmuuseumi filiaalina. Olga elas 91-aastaseks ja sai muuseumi perenaisena veel 19 aastat tunda luulehuviliste ja eriti siin suvitanud kirjarahva sooja suhtumist. Laine Jaansoo hooldas muuseumit 1996. aastani, siis jäi muuseum juba 1991. a Lõhmuse talu pärijaks tunnistatud ja siia elama asunud Mari-Ann Karupää ülesandeks ja on seda siiani. Talu hoonestik on korras, muuseumitoad väga sisurohked. Perenaise Mari-Anni meenutused aitasid olnud aegadest täielikumat pilti saada. Tänu ja tervist talle!

Uue tahu kokkutulnute ettekujutusele professorihärra mitmekesistest huvidest, harrastustest ja kirjapanekutest lisas Mikelsaarte suvekoduga tutvumine. Seal on Tartus Toome nölval „ülearuseks“ osutunud Tarkusekivi (Tartu Ülikooli asutamist tähistav mälestuskivi), uusi ideid tekitav Mõttetorn, füüsilist pinget soodustav Muhamedi mägi, supluspaigaks kohandatud Raikjärv, enda teada jäävate mälestustega ja unistusi inspireeriv Õnnetiik ning hubane saun. Emeriitprofessorid Marika ja Raik-Hiio Mikelsaar saavad siin teadustki arendada ja koos rohke järelepõlvega maaelu harrastada.

Selle kultuurisündmuse kordaminekule aitasid kaasa Valgjärve valla volikogu kultuurikomisjon, vallavanem Kaido Kõiv, raamatukogu juhataja Tiina Hoop ja G. Wulff-Õis'i muuseumimaja perenaine Mari-Ann Karupää, samuti Mikelsaarte hõimkond. Kokkutulnud huviring hajus alles õhtupimeduses tõhusa muljetenoosi ja värskelt üllitatud raamatuga.

Kui memoriaalkivid kipuvad võssa kasvama, meenutustahvlid sammalduma ja mälestustoadki hooldaja kadudes sulguma, siis on raamat hea teabeallikas, mida huviline saab ainsa liigutusega riiulilt võtta või lähimast raamatukogust laenata. Laia levikut äsja üllitatud sisukale kultuuriteavikule!

Vt ka Mart Viikmaa fotosid > <http://pilt.delfi.ee/album/298983/>

B. G. FORSELIUSE SELTS

B. G. FORSELIUSE SELTSI LIIKMESKOND

1. Liikmeskoolid ühendavad õpilasi, õpetajaid, töötajaid, hoolekogu liikmeid, vilistlasi, uuriva õppetöö juhendajaid jt kooli sõpruskonda kuuluvaid füüsilisi ja juriidilisi isikuid.

1. Aseri Keskkool
2. Aste Põhikool (< Kaarma Kool)
3. Audru Põhikool (< Keskkool)
4. August Kitzbergi nimeline Gümnaasium (Karksi-Nuia)
5. Carl Robert Jakobsoni nim. Torma Põhikool
6. Elva Gümnaasium
7. Gustav Adolfi Gümnaasium
8. Haljala Gümnaasium
9. Hargla Kool
10. Hugo Treffneri Gümnaasium
11. Hummuli Põhikool
12. Illuka Kool
13. Johannes Voldemar Veski nim. Maarja Põhikool
14. Juhan Liivi nim. Alatskivi Keskkool
14. Järva-Jaani Gümnaasium
16. Kambja Ignatsi Jaagu Kool
17. Keeni Põhikool (< Sangaste AK-LA)
18. Kehra Gümnaasium
19. Keila Kool (Keila Gümnaasium, haldab Keila Hariduse SA)
20. Kilingi-Nõmme Gümnaasium
21. Kirivere Põhikool
22. Kivi-Vigala Põhikool
23. Koeru Keskkool
24. Kohtla-Nõmme Kool
25. Koigi Kool
26. Kolga-Jaani Põhikool
27. Kullamaa Keskkool
28. Laeva Põhikool
29. Laiuse Põhikool
30. Lähte Ühisgümnaasium
31. Lüganuse Keskkool
32. Lüllemäe Põhikool
33. Mustvee Gümnaasium
34. Mõniste Kool
35. Noarootsi Kool
36. Nõo Põhikool
37. Nõo Reaalgümnaasium
38. Olustvere Teenindus- ja Maamajanduskool
39. Oskar Lutsu Palamuse Gümnaasium
40. Osula Põhikool
41. Otepää Gümnaasium

42. Padise Põhikool
43. Paide Gümnaasium
44. Paistu Kool
45. Parksepa Keskkool
46. Puhja Gümnaasium
47. Puka Keskkool
48. Põltsamaa Ametikool
49. Põltsamaa Ühisgümnaasium
50. Pärnu-Jaagupi Gümnaasium
51. Pärnu Koidula Gümnaasium
52. Rakvere Gümnaasium
53. Rannu Kool (< Keskkool)
54. Risti Põhikool (Harjumaa)
55. Rõngu Keskkool
56. Saue Gümnaasium
57. Saverna Põhikool (< Valgjärve)
58. Sillaotsa Kool
59. Suure-Jaani Gümnaasium
60. Taebla Gümnaasium
61. Tartu Forseliuse Kool
62. Tõstamaa Keskkool
63. Türi Põhikool (< Gümnaasium)
64. Unipiha Algkool
65. Urvaste Kool
66. Vara Põhikool
67. Vastseliina Gümnaasium
68. Vatla Põhikool
69. Viljandi Kesklinna Kool (< Maagümnaasium)
70. Võru Kesklinna Kool (< Gümnaasium)
71. Ääsmäe Põhikool

* Viljandi Valuoja Põhikool likvideeriti, hoonetes tegutseb Viljandi riigigümnaasium, enamik õpetajaid läks tööle Viljandi Jakobsoni Kooli (Riia mnt 91, 71009 Viljandi)

Õpilased ja õpetajad tegutsevad osakondades, pedagoogika ja huviala (Uuriva õppetöö osakond) või sotsiaalse tunnuse järgi:

- Forseliuse Noored + **MTÜ B. G. Forseliuse Seltsi Noortekogu**, RK 80360623, 30.11.2012
- Forseliuse Seeniorid (pensionil õpetajad),

2. Haridus- ja kultuuriühingud: Saue Haridusselts VITALIS

3. Üksikliikmed, nõunikud

4. Toetajaliikmed:

Tartu Maavalitsus, Kambja Vallavalitsus

ANA Märgid ja Medalid OÜ (Ana OÜ), Kambja Laulu- ja Mänguselts

EELK Harju-Madise Mattiase kogudus, EELK Otepää Maarja kogudus, EELK Urvaste Püha Urbanuse kogudus

Estiko AS

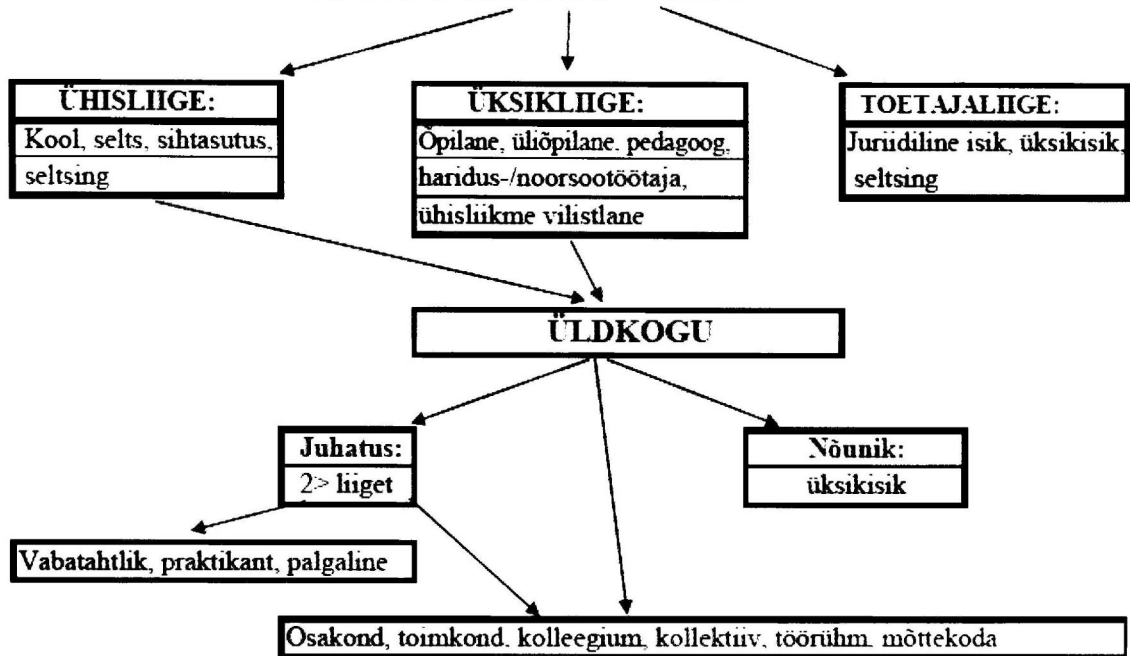
Tiit Kõuhkna, ettevõtja

Priit Pauskar, infotehnoloog, veebi www.forselius.ee looja

Tõnu Soo, kunstnik, seltsi sümboolika kujundaja

Endla Tuutma, kunstnik, haridusloo põlistaja

B. G. FORSELIUSE SELTS

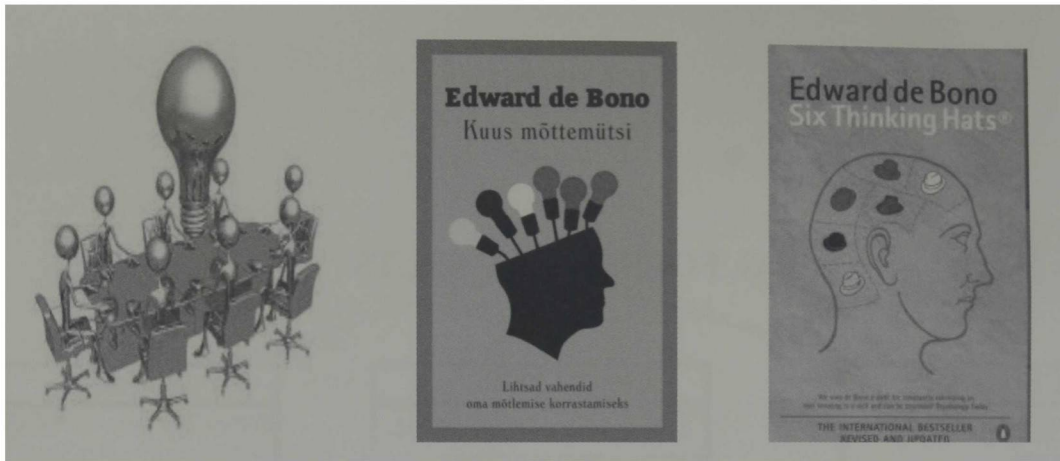

1. **KOOL** (gümnaasium, keskkool, ametikool, põhikool, algkool) ühendab õpilasi, õpetajaid, vilistlasi, hoolekogu liikmeid, toetajaid, huvi- ja uurimusliku tegevuse juhendajaid, ...

2. **KOLLEKTIIV, INSTITUTSIOON:**
 B. G. Forseliuse Seltsi Noortekogu
 Forseliuse Seltsi Segakoor
 SA B. G. Forseliuse Fond

3. **OSAKOND:**
 Forseliuse Noored,
 Forseliuse Seeniorid (pensionil õpetajad, haridustöötajad),
 Forseliuse Lastevanemad ...

4. **TOIMKOND, TÖÖRÜHM, MÕTTEKODA:**
 Uuriv õppetöö *alias* teadusharidus (hariduspäev, suvekool, ...), ettevõtlikkusõpe, noorsootöö (õpilasvahetus, ...), rügakaitse (õpe, noorkotkad, kodutütred, ...), kirjastamine (Forseliuse Sõnumid, Toimetised, Studia forseliana), õpiturism, ...

MÕTTEKODA

("think tank", policy institute; Denkfabrik; mõttekeskus, ajustrust, ajukeskus, nõukoda; http://de.wikipedia.org/wiki/Denkfabrik#Staatliche_Denkfabriken; http://en.wikipedia.org/wiki/Think_tank) on uurimisinstituut või muu organisatsioon, mille eesmärgiks on anda nõu ja ideid. Sarnaste robleemidega lühiajaliselt tegelemiseks korraldatakse ümarlauakoosolekuid, ajurünnakuid, suve(üli)koole ...

Mõttevahetust arendatakse ka veebiportaalidel: The Big Think, <http://bigthink.com/>; Eestis: hariduslist, teadlaste mõttevahetuse list, ...

Mõtlemiskunsti juhtivaks asjatundjaks on **Edward de Bono**, <http://www.edwdebono.com/>, Euroopa Liidu loovuse ja innovatsiooniaasta 2009 mõtlemissadik. Ta soovib konstruktivse mõtlemise mudeliks analoogmõtlemist ehk kuue mütsi meetodit (Kuus mõttemütsi. 200 lk. 2009 [Valge: faktid. Punane: emotsioonid ja arvamused. Must: ettevaatlik ja tähelepanelik. Kollane: Oletuslik-positiivne. Roheline: loovmõtlemine. Sinine: mõtlemise juhtimine]. Tema teoseid (2009. a: 62) on tõlgitud 37 keelde.

Maailma mõttekodade hindamisel 2011. a osales enam kui 6500 mõttekoda 182 riigist (Eestist 17) – **2011 Global Go To Think Tanks Index Report**, <http://gothinktank.com/dev1/wp-content/uploads/2013/07/2011-Global-Go-To-Think-Tanks-Index-Report.pdf>. Kesk- ja Ida-Euroopa 537 mõttekeskuse seas oli Poliitikauuringute Keskus Praxis 21. kohal, www.ngo.ee/ngo/8/article/2950?utm_source=est.ngo.ee&utm_campaign=cdbf1db725-04%2F2012&utm_medium=email

Mõttekojad: Club of Rome, Arbeitsgemeinschaft Donauländer, Brookings Institution, Center for European Studies (CES, Euroopa Rahvapartei mõttekoda, <https://www.up2youth.eu/en#!/en/home>), Heritage Foundation, SateNet, Stockholm Network, Trilaterale Kommission, Zukunftsinstitut, Third Way (USA), ...

Saksamaa: Bürgerkonvent, Konvent für Deutschland, Partner für Innovation, Stiftung Wissenschaft und Politik, ... **Šveits:** Denknet, ... **Island:** Ministry of Ideas, ...

Eesti: Huvitava Kooli mõttekoda, Liberalismi Akadeemia Vaba Mõtte Koda, Eesti Klubi, Eesti Rooma Klubi, Poliitikauuringute Keskus Praxis (Külvi Noor, Maiu Uus. Alalised nõuandvad kogud kaasamise vormina. 2011; Maiu Uus. Vabatahtliku tegevuse pilootprogrammi hindamine. 2012), Eesti Personalitöö Arendamise Ühing PARE, Eesti vastutustundliku ettevõtluse mõttekoda (www.csr.ee/mottekoda/), Rahvakogu, ...

B. G. Forseliuse Seltsi heategevuslik, mitteformaalne mõttekoda / nõukoda

Eesti 300-aastaste koolide liikumise 1986–1989 tuumikut "12 Kooli Klubi" nõustasid ajaloolased, sest Nõukogude Liidu ajal oli Rootsi aeg 1561–1721 tabuteema. B. G. Forseliuse Seltsi asutav kogu, 22.02.14, sätestas 22.02.1989 põhikirjas nõunike staatuse.

Seltsi juhatust, struktuuriüksusi ja liikmeskoole on alates 1986. aastast vabatahtlikult nõustanud paljude erialade spetsialistid. Mõttevahetused toimuvad personaalselt (vis-à-vis, skype, e-kiri) ja ümarlauas.

Haridus ja sellel põhinev teadus on ühiskonna alustala. Haridusmetoodika aruteludel moodustus Tuleviku kooli mõttekoda. Mõttevahetuse tulemina esitas B. G. Forseliuse Selts Haridus- ja Teadusministeeriumile ja Tartu Ülikoolile ettepaneku luua Eesti alias Euroopa Haridus-innovaatika Keskus (Forseliuse Sõnumid 20, 2012; Forseliuse Sõnumid 21, 2013; www.forselius.ee > Haridusinnovaatika).

Tartu Ülikool ja Tallinna Ülikool asutasid siiski oma haridusuuenduskeskused – tervitame igati nende tegevust ja teeme koostööd, spetsialistide ja institutsioonide hea nõu tuleviku kujundamiseks on alati teretulnud!

HARIDUS ON VALGUS

B. G. Forseliuse Seltsi 25. aastapäevale pühendatud raamatu kavand

Haridus ja sellel põhinev teadus on ühiskonna alustala. Kajastame raamatus haridus- ja noorsootööd sotsiaalse evolutsiooni ja vaimse arengu teel.

I. Sissejuhatus, pöördumised: Haridus- ja Teadusministeerium, Tartu Maavalitsus, Rootsi Kuningriigi suursaatkond Tallinnas, Põhjamaade Ministrite Nõukogu Eesti filiaal, president Arnold Rüütel.

II. Ülevaade seltsist (300-aastaste koolide liikumine 1986–1989, tekkelugu, asutajad; hariduspäevad, haridusinnovaatika keskuse ettepanek, koostöö Eestis ja välismaal, ...).

Uurimuslik õpe, suvekoolid, õpireisid, ... – Juhendajad, aktivistid

Forseliuse Seltsi Segakoor. – Koorivanem jt

Seltsi sümboolika ja tunnustusvahendite tekkelugu. – Kunstnikud-loojad

Eesti haridusloost ajendatud tunnustussüsteemi LAUREA FORSELIANA statuudid, teenetemärkide ja tunnistuste pildid ning laureaatide nimed.

Kunstiteosed: Endla Tuutma maal „B. G. Forselius koos kasvandikega saabumas 1686. aastal Stockholmi“, 1995. Graafilised lehed „Eestikeelne kool 325“, 2011. Postmark „Wastne Testament 1686“, 1997

Seltsi väljaannete tutvustus: ajakiri, toimetised, *studies forséliana*, raamatud, väikestruktuurid; www.forselius.ee

Valitud artiklite ja fotode ülevaade raamatusse Forseliuse Sõnumitest 1–22 jm-lt.

III. LIIKMESKOOLID kajastavad (soovitavalt):

- kooli olemus, missioon, traditsioonid, sümboolika (logo, lipp, deviis/tunnuslause, laul, ...);
- vastastikused mõjused SELTS > < KOOL haridus- ja noorsootöös 1986–2014;
- loovtöö, uurimuslik tegevus, ainepäevad ja -nädalad, ainevõistlused (õpioskus, ...), olümpiaadid;
- õppesuunad, valikained;
- IT-tarkused: programmeerimine, arvutipõhine õppetöö, e-metoodika, ...;
- koostöö kutse- ja kõrgkoolidega;
- sõpruskoolid, partnerkoolid;
- õpireisid, õpilasvahetus;
- taidlus, sport, terviseliikumine;
- noorkotkad, kodutütred, ...;

– kooli meedia (ajaleht, raadio, TV, blogi, foorumid, www, ...), almanahhid, raamatud, videod, ...

Võib saata varem koostatud-avaldatud kaastöid ja fotosid.

IV. Bengt Gottfried Forselius. – Aivar Põldvee

Karl XI ja Peeter I eestikeelsete plakatite koopiad, 17. ja 18. sajandi haridusdokumentide koopiad.

Liikmeskoolide jt mälestusmärgid: hariduselu, vabadusvõitlejad õpilased-õpetajad (foto, selgitus).

V. Aabitsad (B. G. Forseliuse aabitsad; eesti, võro, seto, kihnu, mulgi aabits).

Almanahh Eesti koolis.

Mõisakoolid (sh seltsi liikmed), välis-eesti koolid (Stockholm, Riia, ...). – Koolide kirjutajad

VI. Tuleviku visioon „Internetipõlvkond – tuleviku kujundaja“: koolide ja mõttekaaslaste arvamused, ettepanekud.

Tartu Ülikoolis oli konverents "Visiooni 2032", ülikooli haridusuuenduskeskuses osalevad ka liikmeskoolid kui innovatsioonikoolid ja -sõbrad, www.pedagogicum.ut.ee/et/haridusuuenduskeskus.

Koolide ja mõttekaaslaste kaastööd (á 2–3 lk ja fotod eraldi failides) on raamatusse „Haridus on valgus“ teretunud: madis@forselius.ee; postiaadress: B. G. Forseliuse Selts, Pepleri 27, 51010 Tartu; GSM 509 8647.

FORSELIUSE SELTSI SEGAKOOR

Jan Willemson

Forseliuse Seltsi Segakoor asutati 15. septembril 2009. a. Koori dirigendiks sai Tartu Forseliuse Gümnaasiumi direktor ja eluaegne muusikapedagoog Tiiu Millistfer. Põhituumiku moodustasid Tartu lauljad, kellest enamusel oli tolleks hetkeks seljataga juba märkimisväärne koorikarjäär. Viie tegevusaasta jooksul on koori tööle palju kaasa aidanud kontsertmeister Inna Samuilov. Abidirigentidena on oma panuse andnud lauljad Sven Aller, Liis Haagen ja Kärri Toomeos-Orglaan. Kogu koori tegevusaja jooksul on koorivanema vastutusrikast rolli kandnud Kristi Kullamaa.

Esimene ülesastumine toimus juba mõned kuud pärast koori asutamist, 2009. a detsembri alguses advendikontserdil Forseliuse Gümnaasiumi aulas.

Hiljem kujuneski sellest aulast koori kodusaal, kus toimusid nii iganädalased proovid ja kus on olnud ka kuus suuremat kontserti. Omamoodi traditsiooniks sai esinimine kooli igaaastasel jõuluaktusel. Viie tegevusaasta sisse on mahtunud üle kahekümne suurema esinemise nii omaette kui koos teiste kooridega, osavõtt Krakovi koorifestivalist 2010. a oktoobris ja Eesti Vabariigi taasiseseisvumispäeva kontsert Stockholmi Peetri kirikus 2011. a augustis. Samuti oleme käinud mitmetel maakondlikel laulupäevadel ja Peipsi-äärsete maakondade laulupidudel. Osalesime ka 2014. aasta üldlaulupeol.

Koori repertuaaris on ligi 70 muusikapala paljudelt armastatud Eesti ja välismaistelt heliloojatelt (Olav Ehala, Ülo Vinter, Leonard Bernstein jt). Suurima saavutusena väärib märkimist Wolfgang Amadeus Mozarti Missa brevis D-duur ettevalmistamine ja esitamine. Koori 5. tegevusaasta keskel suundus dirigent Tiiu Millistfer koolijuhi tööle Kundasse. Seejärel on tegevus koori asutaja ja vaimse juhita olnud võrdlemisi katkendlik, edaspidine jätkamine sõltub sellest, kas 2014. aastal suudetakse leida uus hingamine või mitte. Segakoori senist tegevust valgustavad ka Forseliuse Sõnumid ja veeb www.hot.ee/fss.

Segakoor Tartu Ülikooli Ajaloo Muuseumi valges saalis, 18.12.2013

TUNNUSTUSSÜSTEEMI *LAUREA FORSELIANA* LAUREAATE

AULIIGE

05. oktoober 2013

Aili Paeglis

Mõniste Kool, õpetaja

IGNATSI JAAGU MEDAL

Alusharidus, algkool, põhikool

23. aprill 2014

Jaana Lukanen

Lähte Ühisgümnaasium, õpetaja

Diana Nõlvak

Lähte Ühisgümnaasium, õpetaja

Teadusharidus: uurimus, uuriva õppe töö juhendamine

16. november 2013, Vara hariduselu 333

Vallo Madar

Vara Põhikool, õpetaja

Haridus- ja kultuurielu edendamine

09. august 2013, Tõstamaa hariduselu 325

Ivi Kask

Tõstamaa Keskkooli muusikaõpetaja

Laine Mändla

Tõstamaa Keskkooli algklassiõpetaja

Kirsti Talu

Tõstamaa Keskkooli eesti keele õpetaja, sotsiaalpedagoog

Inger Vahuvee

Tõstamaa Keskkooli kunsti- ja käsitööõpetaja

19. oktoober 2013, Hargla Kool 325

Monika Rogenbaum Hargla vallavanem

16. november 2013, Vara hariduselu 333

Väino Kivirüüt

Vara vallavanem

10. august 2014, Harju-Jaani kihelkonnapäev, Harjumaa

Anne Oruaas

MTÜ Kehra Raudteejaam, juhatuse liige

MEDAL *SUUR KULDTUKAT*, 2. JÄRK

09. august 2013, Tõstamaa hariduselu 325

Keiu Anderson

Tõstamaa Keskkooli vilistlane

Signe Heindla

Tõstamaa Keskkooli vilistlane

Liis Leerima

Tõstamaa Keskkooli vilistlane

Jürgen Rand

Tõstamaa Keskkooli vilistlane

Maarjan Rand

Tõstamaa Keskkooli vilistlane

MEDAL *WASTNE TESTAMENT 1686*

07. juuli 2013, EELK Urvaste Püha Urbanuse kogudus 600

EELK Urvaste Püha Urbanuse kogudus

04. august 2013, kodukoha ja kooli päev, Vana-Otepää

Endel Susi

Vana-Otepää kooli vilistlane, koduloolane

AUKIRI

16. november 2013, Vara hariduselu 333

Kaisa Edenberg

Vara valla volikogu liige

23. aprill 2014

Elo Kaart	Lähte Ühisgümnaasium, eesti keele õpetaja
Elve Kaldoja	Lähte Ühisgümnaasium, uurimistööde juhendaja
Viivi Rohtla	Lähte Ühisgümnaasium, uurimistööde juhendaja

TÄNUKIRI

07. juuli 2013, EELK Urvaste Püha Urbanuse kogudus 600

Kadi Alatalu	EELK Urvaste Püha Urbanuse koguduse liige
Üllar Salumets	EELK Urvaste Püha Urbanuse koguduse õpetaja

09. august 2013, Tõstamaa hariduselu 325

Jaak Elling	näituse "Kino ajalugu esemetes" koostaja
Liina Käär	Tõstamaa Keskkooli turismiõpetaja, SA Tõstamaa Mõis projektijuht
Kristiina Lepik	Tõstamaa valla majandusjuht
Anu Randmaa	Tõstamaa Käsitöökeskuse juhataja

16. november 2013, Vara hariduselu 333

Iivi Raud	Vara Põhikool, õpetaja
------------------	------------------------

21. veebruar 2014

Priit Kunnus	Vastseliina Gümnaasium, 12. kl õpilane
Grete Palgi	Vastseliina Gümnaasium, 12. kl õpilane
Triinu Tuvike	Vastseliina Gümnaasium, 6. kl õpilane

01. aprill 2014, 85. sünnipäev

Valter Haamer	Eesti Kultuuriseltside Ühendus, esimees
----------------------	---

22. aprill 2014, 85. sünnipäev

Lembit Andresen	Tallinna Ülikool, <i>prof em</i>
------------------------	----------------------------------

23. aprill 2014, uurimuslik tegevus

Anneli Kumar	Lähte Ühisgümnaasium, uurimistöö juhendaja
Sirle Pärn	Lähte Ühisgümnaasium, uurimistöö juhendaja
Laura Kivijärv	Lähte Ühisgümnaasium, 12. kl õpilane
Mardo Kõöp	Lähte Ühisgümnaasium, 11. kl õpilane
Grete-Liis Lepp	Lähte Ühisgümnaasium, 12. kl õpilane

10. august 2014, Harju-Jaani kihelkonnapäev, Harjumaa

Margit Eerik	kihelkonnakoolide e-kaardistamise idee autor, kihelkonnapäevade eestvedaja
Mait Eerik	veebikaardi tehniline teostaja (GPS koordinaadid jne)
Tiia Eikholm	veebinäituse kujundaja
Mai Erbe	veebinäituse toimetaja, endine Aruküla kooli õpetaja
Ants Miidla	kodu-uurija, endine põllumees
Avo Möls	veebinäituse toimetaja, Aruküla kooli direktor
Vaino Napp	kodu-uurija, endine põllumees ja õpetaja
Milvi Schmeidt	veebinäituse toimetaja, endine Kehra kooli õpetaja
Anne Tanne	veebikaardi kujundaja
Ilse Tudre	kodu-uurija, Raasiku apteeker
Mare Vaarik	veebinäituse toimetaja, endine Raasiku kooli õpetaja

Eredaid hetki ja helgeid inimesi juubelinumbriga suvekoolist

B. G. Forseliuse Seltsi tänavune suvekool tõi teadus- ja kultuurihuvilised noored ja nende juhendajad kokku juba veerandsajandat korda. Sihtpunktiks oli sel aastal Jõgevamaal asuv Palamuse ja õppekava teemakeskmeks Vooremaa väärt kultuur, kuid tegelikkuses jõudsid suvekooli õppurid ringi liikuda Kääpast Elistvereni ja Põhja-Ameerikast Kesk-Aasiani, sest kultuur on ju väga avar mõiste.

Juubelihõngulise suvekooli aukülaliseks oli B. G. Forseliuse Seltsi algataja ja esimees Madis Linnamägi, kes oma tervituses liitis olnu olevaga, meenutas seniseid õnnestumisi ja viitas edasiste tegevusvõimalustele.

Tundeküllaselt vana aja koolis

Kui Forseliuse Seltsi Noortekogu tänavuse suvekooli seltskond Palamuse kirikust välja astus ja kiviviske kaugusel naaberkinnistul asuva kunagise kihelkonnakooli hoone juurde jõudis, oli legendaarne õpetaja Laur juba ootel ja juhatas kõik saabujad lahkete tervituste saatel koolitarre.

2014. aasta taasiseseisvumispäeva järgsel neljapäeval sattusid digiajastu noored ühtäkki klassituppa, mis oli ilmselgelt mitu versiooni vanem või aegunum või hangunum kui see, kus nad tavapäraselt oma teadmisi koguvad.

Kantsel, tahvel, seinakell, Euroopa kaart, keisri pilt, orel ... Enam kui saja aasta eest mahtus sellesse pikkade pinkidega kambrisse kogu koolipere – kõigi nelja talve (jao) lapsed. Oskar Lutsul oli Palamuse kihelkonnakoolis ligi 40 koolivenda ja -õde, kes õppisid ühes ruumis.

Ka Forseliuse Seltsi Noortekogu suvekooli õppurkonnas oli sel aastal ligi 40 liiget – nii teadus- ja kultuurihuviga noori kui nende juhendajaid-õpetajaid. Nad tulid Eesti erinevates paikkondades asuvatest liikmeskoolidest Palamusele, et tundma õppida Vooremaa väärt kultuuri. Forseliuslaste huvi ja tahet innustasid projektitoetusega Kultuurkapitali kuus maakondlikku ekspertgruppi Lääne-Virumaalt, Järvamaalt, Võrumaalt, Harjumaalt, Tartumaalt ja Jõgevamaalt.

Kui vana aja klassitoas istekohaleidmise kahin-sahin-sumin vaibus, võis õpetaja Laur (muuseumitöötaja Janek Varblase isikus) tundi alustada. Tema töö ei olnud kergete killast, sest nii Palamuse rikkalik kultuuri- ja koolilugu kui Oskar Lutsu värvikas isiksus ja loomepärand on sellised teemad, mille puhul jääb ka siis, kui nendest on juba pikalt räägitud, selline tunne, et väga palju olulist on alles ütlema.

Õpetaja Laur võttis jutuks sellegi, kuidas kulges kooliskäimine Paunveres/Palamusel Oskar Lutsu õpilaseks oleku ajal (aastail 1895–1899). Forseliuslastele anti nuputamiseks-lahendamiseks ülesandeid tollastest rehkendamise, lugemise, laulmise ja kodumaateaduse tundidest. Katselkäimise kokkuvõtteks pidi iga osaleja vormistama endale sule ja tindiga kirjutades *Pallamusse kihhelkonna kolitunnistuse* (Palamuse kihelkonna koolitunnistuse). Õpetaja Laur oli kõigi koolilaste vastu hea selgi korral: keegi katselkäijaist ei pidanud tundma ahistavat hindehirmu, sest moodsat enesehindamise meetodit rakendades võis igaüks ise otsustada, kas tema teadmised väärivad hinnangut „väga hää“, „kaunisti“, „läheb korda“, „käib kah“ või „nõrgapoolne“

Kui kihelkonnakoolimuuseumis said tubased jutud aetud ja lood räägitud, viis õpetaja Laur kultuurilootunnis olijad teadmiste kinnistamiseks õppepraktikale. Kõik, kes püüdsid kadaga kivikest saunaaknasse saata, pidid pilku maha lüües tunnistama, et selle näiliselt, et mitte öelda labaselt lihtsa ülesande vähegi edukas sooritamine eeldaks kindlasti korraliku harjutamist, visa tööd sooritustehnika lihvimisel ja pühendunud juhendaja olemasolu.

Need julged, kes läksid jõe le parvetama, tunnetasid aga väga kiiresti, et teoreetiliselt õpitud-omandatud meeskonnatööoskustest on tegelikku kasu alles siis, kui seda pagasit praktikas rakendada taibatakse-osatakse-julgetakse.

Kultuuriloolisel jalutuskäigul uudistasid forseliuslased Palamuse hooneid, paiku ja mälestustähisteid ning külastasid kalmistut. Pikk õhtupoolik hea õpetaja Lauri seltskonnas oli infoküllane ja meeleolukas.

Huvitavad inimesed, vägevad mälestused.

Järgmisedki päevad kinkisid suvekooliõppureile meelikosutavaid kohtumisi imetlusväärsete giidide ja vahvate esinejatega. Kalevipoja muuseumi perenaine Ulvi Tamm tõestas, et ta on inimene, kes suudab ka kõige keerulisemal või esmapilgul ebahuvitaval teemal rääkida nii loomulikult, sõbralikult ja sisendusjõuliselt, et iga kuulaja jääb tema lummusesse. Kunagisse Kääpa kooli loodud muuseum on aga briljantne näide sellest, kuidas väheste raha ja suure tahtmisega võib jõuda sellise tulemuseni, mis suure raha ja väheste tahtmisega jääb pahatihti saavutamata. Kui Kääpal selle sajandi algul laste vähesuse tõttu koolipidamine lõpetati, kujundas ettevõtlik kogukond koolimajast ja kõigest selles olnust koduloomuuseumi, kuid mõistis samas ka seda tõde, et teiste omasuguste seas on vaja konkurentidest millegagi eristuda. Sestap keskenduti Kääpal meie rahvuseepose kangelasele Kalevipojale – ümbruskonnas on palju Kalevipoja legendidega paiku ning Kääpa jões lebab Kalevipojale kurja teinud mõök.

Jõgevamaa elupõline metsamees Vahur Sepp oli esineja, kelle sõnum kõnetas kuulajat kiiresti, kuid samas jäi pikaks ajaks mällu tiksuma. Palju aastaid jahindusjäägrina tegutsenud mees oli hea looduspärandi tundja, kes rõhutas, et ükski inimene ega ka kogu inimkond ei saa, õigemini tohi loodusega suheldes või loodusesse suhtudes unustada kultuuri ja tasakaalu(kust). Tema sõnutsi hoitakse ja austatakse seda, mida hästi tuntakse. See reegel kehtib ühtviisi nii loodushoiule kui kultuurile mõeldes.

Jõgevamaa on paikkond, mis asub suurematest ja tähtsamatest linnadest eemal, kuid see ei tähenda, et seal ei võiks kohata meie auväärseid kultuurikandjaid. Forseliuslased kohtusid Luual kirjanik Veiko Belialsiga. Kirjanike liitu kuuluv Veiko Belials on praegu üks kõige tuntumaid ja tunnustatumaid eesti ulmekirjanikke. Tänavugi saatis teda edu Eesti ulmekirjanduse aastaauhindade Stalkerite jagamisel. Et raamatute müügist saadava tuluga on Eestis raske end ära elatada, töötab metsandusosalase kõrgharidusega kirjanik juba pikka aega Luua metsanduskoolis õpetaja-metoodikuna. Lisaks kirja- ja õpetajatööle on Veiko Belials aega leidnud ka ühele põnevale hobile – loodusfotograafiale. Kohtumisel suvekooliõppuritega jagas Veiko Belials mõtteid ja arvamusi kõige selle kohta, mis on andnud tema elule sisu ja värvi, kuid luges ka trükis avaldamata värsse. Et kokkusaamine toimus hilisõhtul, oli päike juba loojunud ja õues valitses pimedus. Suvekooli programmis nimetati seda omapärast ettevõtmist õhtuülikooliks.

Pärast seda, kui suvekooliõppurid kohtusid Luua metsanduskooli arboretumi juhataja Ivari Kandimaga, võisid nad tõsise näoga ajada vigurijuttu, et neil oli Vooremaalt lahkumata võimalus külastada nii Põhja–Ameerikat kui Kesk–Aasiat. Vigurijutu muudab täiesti vettpidavaks tõsiasi, et Luua metsanduskooli arboretumi kuue hektari suuruses taimegeograafilises kollektsioonis on Põhja–Ameerika, Kaug-Ida, Kesk-Aasia, Siberi ja Euroopa osakonnad. Ajanappusest tingituna jõudis Ivari Kandima sel korral forseliuslastele tutvustada vaid Põhja-Ameerika ja Kesk-Aasia taimekollektsioone, kuid sellestki hoolimata äratas noore mehe, Luua metsanduskooli vilistlase teadmiste hulk aukartust ja imetlust. Arboretumiretkel osalejatel jäi mulje, et sellist puud või põõsast küll ei ole, mille kohta Ivari Kandima midagi huvitavat või iseloomulikku ei oska jutustada.

Kõige vapustavama, ergutavama ja sütitavama elamuse osaliseks said suvekooliõppureid Jõgeva lähedal Kassinurme mägedes, kus nendega kohtus Mütofesti peakorraldaja Mati Nuut. Ausa ja otsekohese ütlemisega mehe erinevates variatsioonides mõtteavalduste tuumaks oli eestluse hoidmine, tugevdamine ja kaitsmine. Tema seisukohad oli poliitilise ja seltskondliku korrektsuse vaimus kasvanud ja kasvatatud inimestele ehk mõneti ootamatud, kuid kindlasti

tabas iga kuulaja enda jaoks mõne mõtte või arvamuse, mis vajas edasi- ja läbimõtlemist. Juba üheksal korral toimunud Mütifest ehk Muistse Maaailma pidu ongi ettevõtmine, mis järgib elava ajalooõppe põhimõtteid. Mati Nuut ja tema mõttekaaslased nimetavad elavaks ajalooõppeks harivat ja põnevat meelelahutust, mis tekitavad adrenaliini ja hasarti, mis muudavad olematuks õpingutega kaasneva vaeva. Elava ajalooõppe kõige üheks kõige mõjusamaks meetodiks on LARP ehk päris elus rollimäng või ka seikluslik rollimäng (ingl k *live action role playing*). Mati Nuut defineeris larpi kui lõbusat ajaviidet rüblükust pensionärini.

Hea lugeja,

et minu kirjatöö on veninud arvatust pikemaks nii mahus kui kirjutamiseks kulutatud ajas, siis ei ole mul võimalik kahjuks kõigest ja kõigest kirjutada. Sellest on muidugi kahju, kuid trükikoda ootab juba ammu nende ridade saabumist.

Lisaksin siiski, et suvekooli programmis oli ka tavapärane õpilaskonverents. Iga esitatud ettekanne mõjus huvitavalt ja oli omapärane. Siiski ei taha ma mainimata jätta, et kõige skandaalsema sisuga uurimust „Varieeruv kasutatud autode turg“ tutvustas Rakvere Gümnaasiumi noormees Kert Kruusmaa – tema oli uurinud, kuidas kasutatud autode müüjad-vahendajad petavad kliente. Üllatava uurimisobjekti oli leidnud ka Haljala Gümnaasiumi õpilane Sven Rannar, kes kirjeldas oma töös, kuidas ta juba varases poisikesepõlves korraldas oma pere ja naabrite ringis kahe lauluga hilissuvised kontserdi, mis tänaseks on edenenud üha esinduslikumaks Eisma folgiks.

Noore muusikuna nii rahvusringhäälingu „Perepeol“ kui kontserdisaalides menu nautinud Sven Rannar lõi oma laulude ja kitarrimänguga meeolelu ka siis, kui suvekoolide juubeli tähistamiseks toimus tagasihoidlik koosviibimine. Selle sündmuse käigus hävitati kaloripomm ehk Luua hobikondiitri Virve Seemanni poolt valmistatud imemaitsev tort. Mälestusi jagasid ja fotosid demonstreerisid peaaegu kõigis suvekoolides osalenud õpetajad-juhendajad Riina Kuusik Koigi koolist ja Mari Lühiste Tõstamaa koolist.

B. G. Forseliuse Seltsi poolt algatatud suvekoolitraditsiooni on viimastel aastatel jätkanud B. G. Forseliuse Seltsi Noortekogu. Suvekoolis tehti mõttetööd selle nimel, kuidas korraldada senisest tulemuslikumalt liikmeskoolides Forseliuse klubide tegevust. Esimese meetmena pakuti välja FB kogukonna loomist, et kiirendada liikmete ja klubide sidepidamist. See idee on nüüdseks teostatud ja järgmised juba töösse võetud.

Nüüd aga tõesti lõpetama, sest seltsi esimees Madis Linnamägi andis teada, et kirjutamisaeg on selleks korraks tõesti otsas.

Täna kõiki, kes korraldustöös nõu ja jõuga abis olid või suvekoolis aktiivselt osalesid. Juubelinumbriga suvekooli õnnestumine jättis ilusa mälestuse.

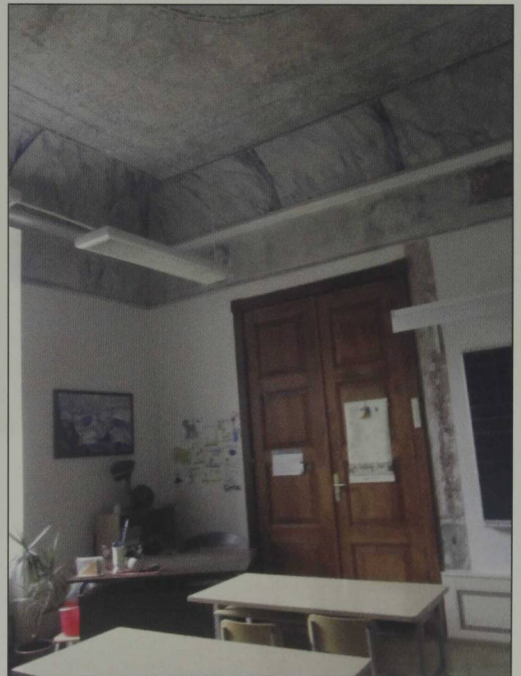
Toivo Ärtis,

MTÜ B. G. Forseliuse Seltsi Noortekogu juhatuse liige

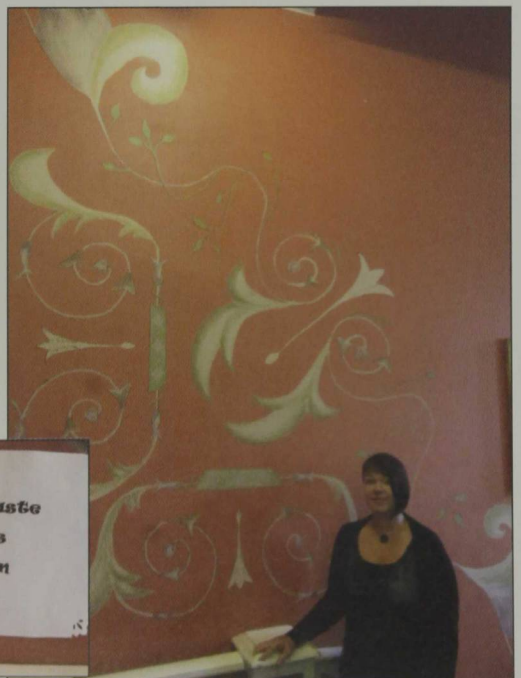
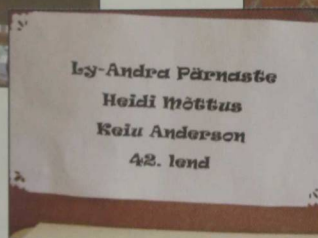
TÕSTAMAA HARIDUSELU 325

Tõstamaa mõisakool – särama löödud pärl!

Õpilaste kunstitöö mõisakooli fuajee seinal

Kunstiõppe praktilised tulemused

Näitus mõisa keldrikorrusel

Tammine hariduselu!

Skulptuuri saab ka vanarauast teha!

Näitus mõisa pööningul

Direktori vastuvõtt, paremal Forseliuse Seltsi juhatuse liige Mari Lühiste

MÕNISTE KOOL

Eesti Vabariigi Presidendi visiit Mõniste Kooli mais 2009: kooli direktor Maarika Niidumaa, proua Evelin Ilves ja Vabariigi President Toomas-Hendrik Ilves

Integratsioonilaagrist osavõtjad õppekäigul J. Kuperjanovi Jalaväepataljonis 2009. a

Mõniste Kooli noorkotkad ja kodutütred Hävinud Kodu mälestusmärgi üritusel 2006. a suvel. Tagareas vasakult Riigikogu liige Peeter Tulviste, Murtud Rukkilille Ühingu esimees Enno Uibo, Võru maavanem Ülo Tulik, Mõniste vallavanem Tõnu Lindeberg

Mälestuskivi avamine endisele Saru koolile 23.06. 2011 Katte eemaldavad Saru kooli viimased õpetajad Juta Liira, Elmar Parts, Leili Kõivupuu ja Helgi Parts. Vasakul ürituse peakorraldaja Aili-Külike Paeglis

Ülekooliline spordipäev „Reipalt koolipinki“ 02.09.2011

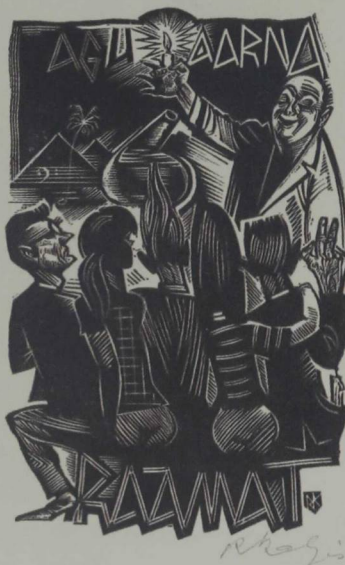
Koolipere sügismatk Eestimaa Lõunatippu 10.09.2010

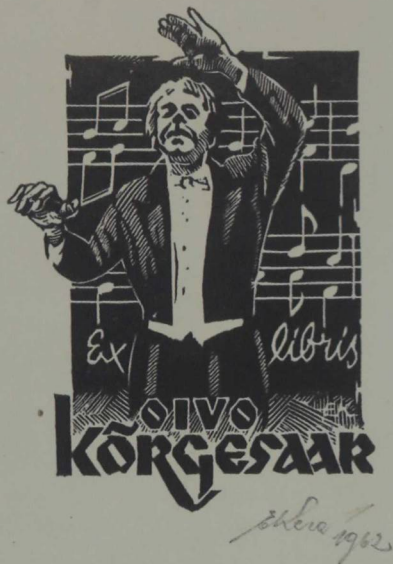

Eksliibriste kollektsionäär
Kalju Leib

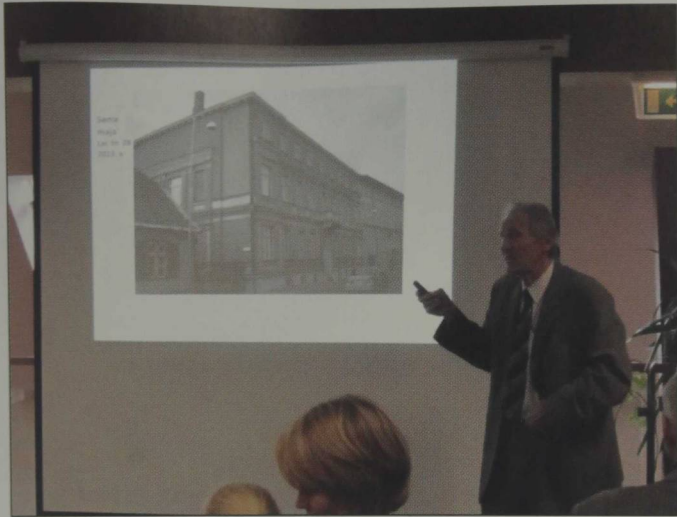

K. Leiva kabinetis on üle 10 000 eksliibriste, ta säilitab neid erialbumites
kindla süsteemi järgi. Suur on ka foto- ja kunstikogu

GUSTAV WULFF-ÕIS 150, RAIK-HIIO MIKELSAAR 75

Raamatu „Õrn ööbik, kuhu tõttad sa?“ esitlus
Saverna raamatukogus 11.10.14.
Autor *prof em* Raik-Hiio Mikelsaar räägib raamatust,
kultuuriloost ja ärkamisajast slide kasutades

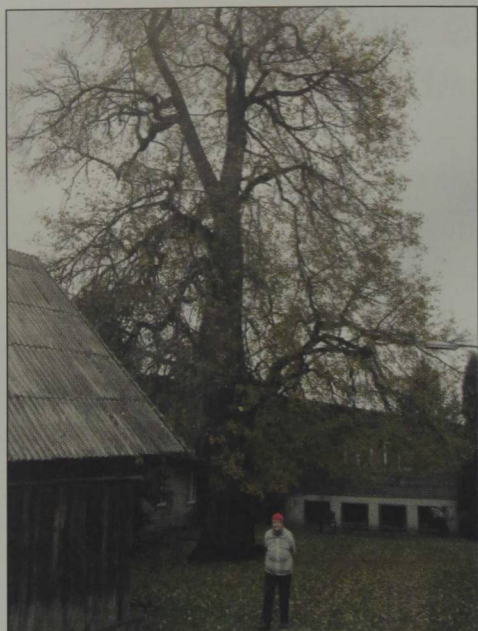
Esitlusel kuulasime ka lastelaste pillimängu, laule ja
luuletusi

Gustav Wulffi sünnitalu uued omanikud a-st 2013 on alustanud lammutamisega

Ühispilt iidse Loku talu pärna all

G. Wulffi tulevane ema Ann Ilves elas Loku (Pärna) talus, mille õuel seisab praegugi hiigelpärn – see inspireeris teda kindlasti isamaaliselt luuletama

G. Wulff rajas Otepää kiriku kõrvale uue tellistest vallamaja, sõjatorn rusustas selle 1944. a

Ajalooteavet saab ka lapselaps

Kullaga tuuliku taastamise idee tuli *prof em* R-M. Mikelsaarelt (vt Forseliuse Sõnumid 21/2013, <https://et-ee.facebook.com>)

G. Wulff-Õis'i Muuseum, mille perenaiseks on luuletaja pojatütar Mari-Ann Karupää

Tartu ülikooli asutamise mälestuskivist on saanud perekond Mikelsaare suvekodu Tarkusekivi

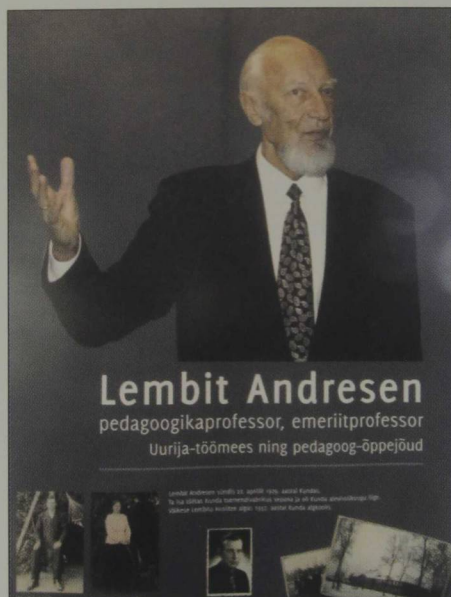

Mõttetorn

Peremees Raik-Hiio on rajanud sauna juurde Raikjärve

LEMBIT ANDRESEN 85, 23.04.2014

Prof Lembit Andreseni olek ja loeng
Tallinna Ülikooli aulas oli endiselt tiivustav!

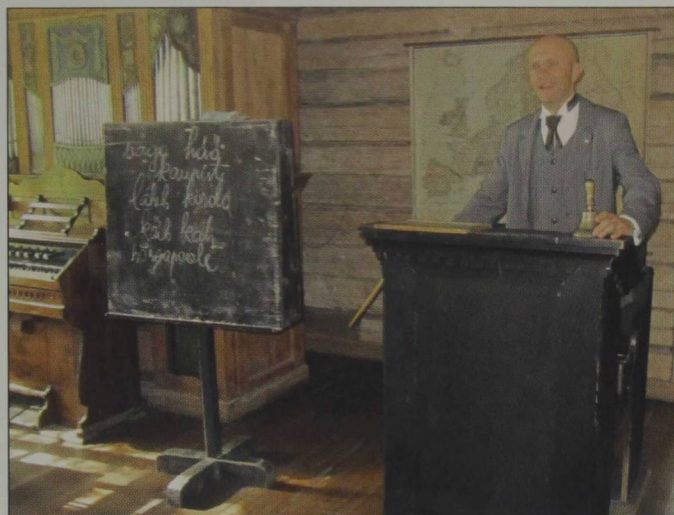
Andreseni teosed aitasid meil tsaari- ja Nõukogude-
aja taagast vabaneda, taaskord tänab Forseliuse
Selts professorit elutöö eest

MÕTTEKOJA ÜMARLAUD

Ümarlaud Rootsi Kuningriigi suursaatkonnas 2. mail 2014: kultuurinõunik Liina Kümnik,
suursaadiku sekretär Katrin Valdek, Paide Gümnaasiumi direktor Vello Talviste, Tema
Ekstsellents suursaadik hr Anders Ljunggren, Misso kooli direktor Kaider Vardja,
B. G. Forseliuse Seltsi esimees Madis Linnamägi

FORSELIUSE NOORTE XXV SUVEKOOL 23.-24.08.2014

Forseliuslased Palamusel koolitunnis, juhatab hr Janek Varblas

Retk aja- ja kultuuriloo jälgedel

Haljala noormehe Sven Rannari meeleoluka etteastega on liitunud Kambja neiud Kerrtu Loid, Marilin Tammeorg ja Triin Ehrlich

Kaloripommi ehk tordi suvekoolide juubeli tähistamiseks valmistas Luua hobikondiiter Virve Seemann

Loodusetundja Vahur Sepp võlus oma jutuvestmisoskuse ja teadmistega kõiki suvekooli õppureid

Loodusemees Vahur Sepp ja tema pilkupüüdvad õppevahendid

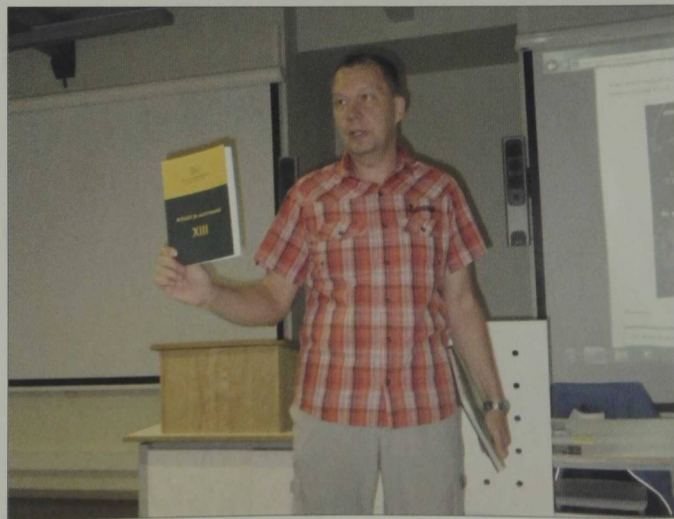
Valik metsanduskoolile iseloomulikest õppevahenditest

Metsamasinate juhtimise töövõtte omandamisel oli väga kiire Kambja noormees Gabriel Mälton

Kääpal asuva Kalevipoja muuseumi juhataja Ulvi Tamm tutvustab eestlaste suure tarkuseraamatu puidust lehekülgi

Hilisõhtune õppejõud Veiko Belials – tunnustatud (ulme)kirjanik, innukas looduspiltnik, Luua metsanduskooli õpetaja-metoodik

Kambja uue koolimaja nurgakivi panek ja konverents „Eesti kool – juured ja tänapäev“ 29.08.1998. Eesti Rahvakooli Memoriaali juures tervitavad Rootsi-aegsete juurtega koole Kambja vallavanem Ivar Tedrema, haridusminister Mait Klaassen, peaminister Mart Siimann, Riigikogu liige ja B. G. Forseliuse Seltsi esimees Arnold Rüütel, EELK Kambja koguduse õpetaja Jüri Stepanov, seltsi aseesimees Madis Linnamägi

B. G. Forseliuse Seltsi noorte XXV suvekoolis „Vooremaa väärt kultuur“ osalejad 21. augustil 2014 Oskar Lutsu Palamuse Gümnaasiumi lipuväljakul